

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК
ІМЕНІ ГЕТЬМАНА ПЕТРА САГАЙДАЧНОГО
ІНСТИТУТ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КАФЕДРА ГУМАНІТАРНИХ НАУК

ДОБРОВОЛЬЦІ НА ЗАХИСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ:
ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

IV Всеукраїнська наукова конференція
14 березня 2025 р.
Збірник тез доповідей

“НЕ РИДАТЬ, А ЗДОБУВАТЬ”

Львів
Національна академія сухопутних військ
2025

УДК 94(477):355.1+356/358«191/202»
Д 56

Рекомендовано до друку рішенням
Кафедри гуманітарних наук
(протокол від 27.02.2025 р. № 9)

Укладачі:

Харук А., Скорич Л., Шелюх О., Павлік М.

Д 56 **Добровольці на захисті української державності: історія та сучасність: IV Всеукраїнська наукова конференція, 14 березня 2025 р.: Збірник тез доповідей. – Львів: НАСВ, 2025. – 109 с.**

Матеріали наукового заходу висвітлюють актуальні питання з історії розвитку феномена добровольчого руху. Представлені дослідження охоплюють історичні етапи від ХХ ст. до сьогодення.

Збірник призначений для науковців, викладачів, аспірантів, курсантів, студентів і всіх, хто цікавиться історією розвитку озброєння та військової техніки українського війська.

УДК 94(477):355.1+356/358«191/202»

ПРОГРАМНИЙ КОМІТЕТ

Ігор Соляр, *д.і.н., професор* (м. Львів, Україна)
Олександр Дем'янюк, *д.і.н., професор* (м. Луцьк, Україна)
Віталій Виздрик, *д.і.н., професор* (м. Львів, Україна)
Юрій Гаврилишин (м. Київ, Україна)
Василь Павлов (м. Київ, Україна)

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Андрій Харук, *д.і.н., професор* (м. Львів, Україна),
голова організаційного комітету
Лілія Скорич, *к.і.н., доцент* (м. Львів, Україна),
секретар конференції
Назар Баліцький, *д.ф.т.н.* (м. Львів, Україна)
Роман Юркевич, *к.т.н.* (м. Львів, Україна)
Андрій Нечепуренко (м. Львів, Україна)
Анатолій Каляев, *д.н. з держ.упр., професор* (м. Львів, Україна)
Ольга Шелюх, *к.ф.н., доцент* (м. Львів, Україна)
Ірина Красота (м. Львів, Україна)
Анастасія Гневашева (м. Львів, Україна)
Ганна Носова (м. Львів, Україна)
Марина Павлік (м. Львів, Україна),
секретар організаційного комітету

Розробка символіки заходу
Олексій Руденко, *Заслужений художник України* (м. Київ, Україна)

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

начальника Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Героя України полковника Романа Качура

**Панове офіцери, курсанти!
Шановні науково-педагогічні працівники!**

Упродовж одинадцяти років Україна та її народ героїчно протистоять російській агресії. Визначну роль у цій боротьбі відіграють добровольці – слава і гордість нації, чоловіки і жінки, які на поклик серця взяли до зброї, не шкодуючи свого життя в захисті Батьківщини.

Від перших боїв 2014 року добровольці мужньо боронять Україну й дотепер. Чимало з них, загартувавшись у вогні боїв, обрали шлях професійних військових, стали курсантами Національної академії, згодом – гідними офіцерами Збройних Сил України.

З початком російського широкомасштабного вторгнення в лютому 2022 року добровольці у складі Сил оборони України демонстрували військовий фак, високу патріотичну мотивацію, самовідданість і самопожертву.

Вшановуючи добровольців новітньої доби, ми не повинні забувати їхніх попередників – добровольців колишніх епох, які упродовж століть боролись за Українську державу та віддавали життя за неї. Вивчення феномена добровольчого руху – важливе завдання української воєнно-історичної науки. Крім суто наукового значення, воно має й прикладне – плекання вітчизняних військових традицій, виховання нових поколінь захисників України.

Українські добровольці XXI сторіччя в часи російсько-Української війни гідно продовжують славетні традиції своїх пращурів. Поряд із ними мужньо та самовіддано воюють представники багатьох інших народів, які стали на захист безцінних для них ідеалів свободи. Вперше за роки проведення нашої конференції в ній беруть участь закордонні науковці, які досліджують участь іноземних добровольців у війні із захисту України. Сподіваємось, це стане традицією, і конференція набуде статусу міжнародної.

Нехай наша конференція стане даниною пам'яті полеглим і джерелом натхнення для нових поколінь оборонців України!

Бажаю учасникам наукової конференції плідної роботи!

СЕКЦІЯ 1
«МАРШИРУЮТЬ НАШІ ДОБРОВОЛЬЦІ У КРИВАВИЙ ТАН»:
УКРАЇНСЬКИЙ ДОБРОВОЛЬЧИЙ РУХ У ВІЙНАХ ХХ ст.

Вигівська О., к.і.н., доцент,
Муха В., курсант 1 курсу,
Житомирський військовий інститут
ім. С. П. Корольова

**ФОРМУВАННЯ ТА БОЙОВИЙ ШЛЯХ УСС ЯК ДОБРОВОЛЬЧОГО
ФОРМУВАННЯ У СКЛАДІ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ АРМІЇ
В РОКИ І СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

Початок Першої світової війни став вирішальним моментом для багатьох народів Європи, зокрема для українців, що проживали в Австро-Угорщині. Однією з ключових подій того часу стало створення Легіону Українських січових стрільців (УСС), який став важливим етапом у боротьбі українського народу за національну незалежність. Основними причинами його формування були численні фактори, які взаємодіяли між собою. По-перше, початок мобілізації та необхідність створення українських військових підрозділів у рамках загальної війни стали основою для організації таких формувань. По-друге, створення УСС передбачало роль цих підрозділів як майбутньої основи для регулярної української армії, що мала б діяти після завершення війни в боротьбі за незалежність. Третім важливим фактором була готовність української національної еліти проявити свій патріотизм, підтримавши австрійську владу в надії на здобуття автономії або, навіть, незалежності в межах імперії.

Останнім, але не менш значущим аспектом, була рішучість українців Австро-Угорщини не допустити можливості потрапити під контроль російської імперії, що активно придушувала будь-які прояви національного руху та прагнула асимілювати підкорені народи. Тому створення Легіону УСС стало важливим кроком у процесі національного самоусвідомлення та боротьби за національні права українців у середині ХХ століття.

З початком І Світової війни (01.08.1914 р.) українці одразу визначили свою політичну позицію. Зокрема, українці Австро-Угорщини підтримали австрійського цісаря і створили свої політичні групи. Серед них була і Головна Українська Рада (згодом Загальна Українська Рада), створена 2 серпня 1914 р. Ця організація поклала початок військовому добровольчому руху українського народу в Австро-Угорщині.

У серпні 1914 р. за ініціатииви ЗУР було створено Легіон українських січових стрільців на базі спортивних молодіжних товариств «Сокіл», «Січ» та «Пласт». Очолив формування К. Трильовський.

На заклик Головної Української Ради відгукнулося 28 000 добровольців, але на збори УСС у Стрию наприкінці серпня - на початку – вересня 1914 р. зійшлося тільки 10000, бо деякі повіти Галичини були вже захоплені російською армією. З них австрійська влада вибрала тільки 2500 стрільців (на це вплинули й перешкоди з боку поляків), яких було поділено на 10 сотень по 250 стрільців, що згодом вирушили на вистрій до Закарпаття. Січові стрільці дали клятву слугувати своєму народові. Під час клятви Австрійська монархія вимагала, щоб дали клятву їй, але Січові стрільці виправили більшу частину тексту, тим самим підтверджуючи свою вірність українському народові.

Солдати УСС брали участь в обороні Ужоцького перевалу навесні 1914 р., що значно загальмувало рух російських військ і вберегло Закарпаття та частину Буковини від російської окупації. Австрійський цісар був дуже вражений відвагою «усусів» і неодноразово висловлював свій захват щодо них.

Згодом Легіон УСС був одним із перших, хто почав контрнаступ навесні 1915 р. в ході Горлицького прориву. Найбільшою битвою того року була битва на г. Маківка (квітень-травень 1915 р.).

Вони першими зайшли в деокупований Львів і вивісили там український жовто-блакитний прапор. Російські війська не могли витримати такого тиску Австро-німецьких військ і вимушені були відступити. Фронт встановився по лінії Кам'янець-Подільський – Тернопіль – Кременець – Дубно.

Тобто росіяни втратили не тільки захоплені території, а й Волинь, Холмщину і Підляшшя.

Вже в червні – вересні 1916 р. триває новий наступ росіян, очолюваний генералом Брусилівим (Брусилівський прорив). У результаті російські війська змогли просунути по всій лінії фронту, але внаслідок швидкого реагування австрійської влади і перекидання значних сил німецьких військ, наступ було вчасно зупинено. Проте все-таки росіяни змогли захопити частину Волині, Галичини і Буковини. Було встановлено лінію фронту вздовж лінії Золочів – Галич – Станіславів (нині – Івано-Франківськ) – Ворохта.

УСС Легіон вкотре прийняв удар на себе і взяв участь у битві за г. Лисоня (літо 1916 р.). Наступ росіян було призупинено, але втрати були надто чисельні. УСС втратили майже весь свій особовий склад. З оточення змогли вийти тільки 150 стрільців і 16 старшин. Згодом це військове формування було ліквідовано, а його залишки перекинуто в інші підрозділи, в яких більшість становили австрійці. Самих же «усусів» в австрійських військових колах намагалися не згадувати і розглядали їх як один із найбільших провалів австрійської армії та її «ганьба».

Удруге відчутних втрат Легіон УСС зазнав на початку липня 1917 р. в бою під Конюхами, під час т. зв. офензиви Керенського, коли в полон потрапив майже всі УСС. Від полону врятувалися близько 400 старшин і стрільців. Із них, із Гуцульської сотні і доповнень з Коша УСС сформовано новий

куринь УСС, який здійснив похід до р. Збруч, а в лютому 1918 вирушив у похід на Україну з австрійською окупаційною владою, був розташований на Херсонщині і приділений окупаційною владою до групи архієпископа Вільгельма Габсбурга (полковника Василя Вишиваного). Куренем командував до Збруча Дмитро Кренжаловський, після нього – отаман Мирон Тарнавський (жовтень 1917 – 08.01.1918 рр.) і сотник Осип Микитка (08.01. – жовтень 1918 рр.).

На початку жовтня 1918 р. формування УСС переведено з Херсонської губернії у Герцогство Буковина. Основним місцем перебування були Чернівці, а місцеві українські політичні кола, розглядали УСС як фактор стримування і безпеки від можливої румунської окупації. Застосувати УСС для оборони Буковини не вдалось, Легіону було віддано наказ вирушити до Львова. Проте українці Буковини встигли провести Буковинське віче з вимогою приєднання до України. Легіон УСС прибув до Львова 3 листопада під час українсько-польських боїв і вже не зміг змінити бойової ситуації в місті.

Далі Легіон УСС входив до складу групи «Схід» УГА і в січні 1919 р. був переформований на 1 бригаду УСС у складі одного, пізніше двох полків піхоти УСС, кінної сотні УСС, гарматного полку УСС і допомогівих відділів. Командантом 1 бригади УСС був отаман Осип Букшований.

Поповнені українцями з російської армії УСС сформували в Києві у листопаді 1917 р. Галицько-Буковинський куринь Січових Стрільців (СС), який згодом розгорнувся в полк СС, а далі у корпус і групу СС, що були однією з найкращих формувань української армії.

Таким чином, створення Легіону Українських січових стрільців (УСС) стало важливим етапом у боротьбі українців за національну незалежність, а також виявом прагнення української нації до політичної і військової автономії. Процес формування цього підрозділу був обумовлений як зовнішніми факторами (початок Першої світової війни, мобілізація в країні), так і внутрішніми – необхідністю створення українських військових формувань, які б стали основою майбутньої національної армії в боротьбі за незалежність.

Створення УСС не лише стало важливою віхою в історії боротьби за українську державність, але й засвідчило національне пробудження українців в умовах великих міжнародних та внутрішньополітичних змін. Легіон УСС відіграв значну роль у подальшому формуванні українських Збройних сил і став символом незламності та патріотизму українського народу.

Виздрик В., д.і.н., професор,
Мельник О., к.е.н., доцент,
Національна академія сухопутних військ імені
гетьмана Петра Сагайдачного

ДОБРОВОЛЬЧИЙ РУХ У БОРОТЬБІ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ – КАРПАТСЬКУ СІЧ

Свідомість угорської загрози і вимушеного безсилля Чехословаччини, змусила карпатських українців розбудувати власну армію. Офіційний статус Закарпаття, навіть у випадку проголошення автономії, не давав можливості офіційно організувати своє військо. Виходом із такого становища була парамілітарна організація, у цьому випадку – Українська Національна оборона (УНО), яку створили 4 вересня 1938 р. на з'їзді Першої Русько-української центральної народної ради. Головою УНО обрали В. Івановчика, генеральним секретарем став С. Росоха, його заступником – член ОУН І. Рогач. УНО створила свої осередки по всьому Закарпатті, досягнувши чисельності тисячі членів. З-поміж них вдалося сформувати і навчити два боєздатні загони, які пізніше звели в одну соту.

Ідея формування власних збройних сил зародилася у колі однодумців інженера Є. Кульчицького у Хусті на початку листопада 1938 р. Був створений статут військової організації Карпатська Січ, однак необхідно було схвалення владних структур і тут не було однастайності.

У цей час в Хусті 9 листопада відбулися установчі збори Організації Народної самооборони Карпатська Січ (ОНОКС). Усі січовики підпорядковувалися Головній Команді, а командантом Січі обрали Д. Климпуша, саме сформовані ним загони стали основою для військового формування. Остаточне рішення щодо Січі було затверджено 10 листопада 1938 р. міністром внутрішніх справ Карпатської України Ю. Реваєм.

До штабу Карпатської Січі увійшли І. Роман, І. Рогач та С. Росоха, вони підпорядковувалися Головній Команді, яку очолював командант. При Головній Команді існували адміністративний секретаріат і ревізійна комісія, також були утворені референтури: зв'язку, пропаганди, преси та морального виховання, інструкторсько-оборонного навчання. Низова організація ділилася на відділи, кілька відділів складала куц. Осередки Карпатської Січі з'явилися в Іршаві, Березному, Перечині, Рахові, Середньому, Тячеві і Хусті.

Наприкінці листопада у Карпатської Січі з'явилася мотивована і добре організована підтримка в особі членів Організації Українських Націоналістів (ОУН), які прибували зі Східної Галичини. Потенційним зародком відновленої української державності для ОУН стало Закарпаття, ситуація виглядала приблизно так, як її моделювали різні ідеологи і стратеги міжвоєнного покоління.

Починаючи з вересня 1938 року, Провід ОУН підтримав закарпатців за посередництвом цілком легальної найпопулярнішої серед українців газети «Діло». Через віденське радіо Українська пресова служба поширила ще одну заяву аналогічного змісту 20 жовтня 1938 року. Переломним моментом стало прибуття у жовтні 1938 року зв'язкової з Закарпаття від Є. Врецьони, виявилось, що на Закарпатті бракує всього – зброї, амуніції, людей. Через якийсь час на Закарпаття почали таємно переходити українські націоналісти через гірські перевали, керували цим процесом Р.Шухевич, М. Тураш, І. Бутковський, В. Тимчій. За різними даними на Закарпаття перейшло від півтори до двох тисяч членів українського націоналістичного підпілля. Серед них був цілий ряд підпільників з «вищого ешелону» ОУН – М. Колодзінський, З. Тарнавський, Ю. Лопатинський, Є. Врецьона, І. Бутковський, Р. Шухевич, О. Карачевський, Г. Барабаш, І. Кедюлич, Р. Мирович, які використовували весь напрацьований за попереднє десятиліття багаж знань. Тісна співпраця між ОУН і Карпатською Україною була формально оформлена у вигляді посади офіційного уповноваженого Проводу при уряді Карпатської України, цим уповноваженим став О. Ольжич. Основним напрямком співпраці стала організація структури майбутньої армії. Угорська загроза спонукала до пришвидшеного перетворення парамілітарної організації Карпатська Січ на хоч і невелику, але бойову силу, однак ці плани зіткнулися з об'єктивними причинами – брак військових фахівців, зброї та оснащення. Із загонів, які ще з початку 1930-х формував Д. Климпуш, вдалося підготувати ледь одну соту, тобто три-чотири десятки бійців.

Штаб Карпатської Січі, переважно був сформований з оунівців-галичан під керівництвом М. Колодзінського, сюди входили: організаційний референт Є. Кульчицький, комендант Підстаршинської школи Ю. Лопатинський, крім них – І. Кедюлич, Г. Барабаш, О. Карачевський, Р. Шухевич, Є. Врецьона, З. Коссак, Р. Мирович, Л. Крисько, В. Кедровський, В. Федак, І. Бутковський, С. Сулятицький та Ф. Тацінець. Вони склали кістяк Карпатської Січі, яка поступово переросла у маленьку повноцінну армію, здатну в разі потреби утримувати оборону. Інструктори з ОУН проводили підстаршинські курси, на які приймали тих членів Січі, які мали військову підготовку, так у січні-лютому 1939 р. була утворена двомісячна підстаршинська школа та розвідувальний відділ. Протягом трьох зимових місяців уряд Карпатської України намагався роздобути зброю та спорядження і навчити військовій справі невелику кількість добровольців, яку він мав у своєму розпорядженні.

В результаті Карпатська Січ стала добровольчим військовим з'єднанням, чисельність її сягала десять тисяч, але з цієї кількості тільки дві тисячі були вишколені. Командування Карпатської Січі 13 січня 1939 р. звернулося до А. Волошина з проханням видати січовикам зброю, але прем'єр відмовив, після цього січовики почали захоплювати самовільно зброю у чехословацької армії.

Поки українці шукали зброю і можливості підготовки кадрів та з'ясували питання підпорядкування збройних сил, почалася угорська агресія. В ніч з 13 на 14 березня 1939 р. угорські війська перейшли кордон і зайняли кілька прикордонних сіл: Підгір'яни, Кольчино та Коропець.

У Хусті 15 березня відбулося перше засідання Сойму, уряд Карпатської України проголосив її незалежність. Одним із перших рішень, прийнятих урядом новопроголошеної держави, було формування штабу оборони Карпатської Січі, який очолив М. Колодзінський, оприлюднено заклик до добровольців, щоб поповнювати лави Карпатської Січі.

Перші бої січовиків розгорілися за Севлюш, угорцям протистояли два загони – кількадесят вчорашніх гімназистів та учнів вчительської семінарії під командуванням І. Чучки та загін добровольців з-поміж учнів тої ж семінарії, яких очолив колишній офіцер армії УНР Я. Голота. Найзапекліший бій відбувся на Красному Полі неподалік Хуста, на шляху між Хустом і Великою Копанню було облаштовано лінію оборони. Оборонці були озброєні легкою стрілецькою зброєю і кулеметами, протистояли двом угорським батальйонам, в розпорядженні яких були гармати, міномети, бронетехніка та авіація. Січовики змушені були відступити до Великої Копані в напрямку Хуста, втрати склали щонайменше 230 січовиків, кількості потрапило у полон.

Угорські війська остаточно зламали спротив Карпатської Січі 16-17 березня, хоча окремі невеликі загони партизанили майже до літа 1939 року. Під час бойових дій Карпатська Січ провела понад 20 великих боїв, втративши близько 1,5 тис. убитими та зниклими безвісти січовиків. 19 березня Карпатська Україна припинила організований військовий спротив угорській окупації. Незважаючи на репресії січовики і члени ОУН створювали в карпатських горах повстанські загони, значна партизанська діяльність проходила біля Перечина та Хуста, в районі Іршави–Білок–Довгого, Волівщини (Волове, Репинне, Скотарське, Торунь), Рахівщини (с. Ясіня), Великоберезнянщини (с. Ужок). Так 19 березня біля Ужок–Перечина–Нижній Верецьків сконцентрувалося понад тисячу січовиків-партизанів. Зв'язок і координацію між окремими групами повстанців і Проводом ОУН у Хусті виконували М. Петрук та Ф. Хімчук. Окремі партизанські загони масово діяли проти окупаційної влади в гірських районах Закарпаття до середини травня 1939 р. Боротьба січовиків базувалася на допомозі місцевого населення і була адекватною реакцією на дії окупантів.

Зінкевич Р., к.і.н., доцент,
Національна академія сухопутних військ імені
гетьмана Петра Сагайдачного

СТВОРЕННЯ ГАЛИЦЬКО-БУКОВИНСЬКОГО КУРЕНЯ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ

Загалом процес створення нової стрілецької формації фактично розпочався навесні 1917 р. В цей час у таборах перебували найбільш національно свідомі частини військовополонених українців австро-угорської армії, хоча на цьому етапі розглядалося питання тільки про вступ до українізованих частин. Більшість із тих, хто перебував у полоні, належали до піхотних полків ландверу австро-угорської армії і лише невелика частина – до Легіону УСС.

Початки творення Галицько-Буковинського куреня Січових Стрільців сягають весни 1917 р. У травні в Києві був створений «Український Центральний Галицько-Буковинський комітет допомоги жертвам війни». Основні функції останнього полягали у наданні матеріальної та правової допомоги біженцям, виселенцям і військовополоненим з Австро-Угорщини. В цей період у російських таборах у різних регіонах росії перебувала значна частина національно свідомих військовополонених українців австро-угорської армії. Вони незважаючи на заборону російського уряду почали тікати з таборів і повертатися в Україну.

У липні 1917 р. до Києва приїздить Є. Коновалець, а з вересня постійно тут перебуває. Він встановлює тісні відносини з Галицько-Буковинським комітетом і популяризує серед діячів Центральної Ради та Українського Генерального Військового Комітету ідею створення окремої військової одиниці з вихідців західноукраїнських земель. В цей час у Дарницькому пересильному таборі біля Києва перебувала значна частина полонених усусів, яких мали в подальшому етапувати до таборів росії, вони при сприянні представників УГВК та Галицько-Буковинського комітету почали масово втікати з Дарницького табору. Починаючи із серпня 1917-го, усуси неодноразово зверталися з проханням, щоб їх зарахували як добровольців у різні українізовані частини. А в жовтні при Галицько-Буковинському комітеті вони формують військове бюро, яке очолюють П. Дідушко і Є. Коновалець. Бюджет цієї структури був сформований з коштів, які надходили у волонтерську організацію зі Сполучених Штатів Америки від української еміграції.

Галицько-буковинський комітет вирішив з цих втікачів почати формувати окрему західноукраїнську військову частину. Цю ініціативу підтримав заступник голови УГВК В. Кедровський. Ще у серпні 1917 р. січовий стрілець сотник В. Дідушка створює групу з військовополонених галичан, які почали організаційні заходи зі створення нової української військової частини. До цієї групи увійшли К. Воевідка, Ф. Черник, І. Чмола, Р. Дашкевич, а у вересні до них приєднується Є. Коновалець. Від Галицько-Буковинського

комітету у цій групі був представлений І. Лизанівський. Офіційним початком заснування Галицько-Буковинського куреня слід вважати 12 листопада 1917 р. Саме в цей день до Галицько-Буковинського комітету від військового секретаріату Центральної Ради надійшов наказ про створення нової української добровольчої формації з полонених галичан під назвою Галицько-Буковинський курінь Січових Стрільців. Наступного дня в українській пресі була опублікована відозва Тимчасової головної ради галицьких, буковинських і закарпатських українців, яка закликала добровольців ставати до лав Галицько-Буковинського куреня Січових Стрільців. Її підписали І. Лизанівський (голова), Г. Лисенко, Ф. Черник, М. Низкокклон, І. Чмола, Є. Коновалець і Р. Дашкевич.

18-19 листопада 1917 полковник Р. Дашкевич відібрав у Дарницькому таборі військовополонених 22 добровольців галичан для формування Галицько-Буковинського куреня, а наприкінці листопада курінь вже нараховував 60 – 80 осіб. Галицько-Буковинський курінь став 3 куренем Полку ім. П. Дорошенка. Командиром куреня було призначено поручника російської армії О. Лисенка. Стрільцями куреню стали добровольці, які склалися з біженців, виселенців і військовополонених. Мобілізацією бранців в основному займався Галицько-Буковинський комітет, а керівництво куренем здійснювала Стрільська Рада, яку очолював Р. Дашкевич. Вже на початок грудня 1917 р. було сформовано першу сотню, командиром якої став Ф. Черняк. Зразу по від'їзді першої сотні у складі Полку ім. Дорошенка на боротьбу із більшовиками під Бахмач у Києві розпочалося формування 2 сотні. 6 січня 1918 р. до Києва прибуває група в кількості 263 полонених на чолі з О. Думінім і Є. Скалієм, які стали основою другої сотні І. Чмоли.

Наприкінці 1917 р. курінь уже налічував близько 500 стрільців. Але у створеному полку було чимало хиб, що були характерними для багатьох новостворених українських частин: це брак дисципліни, недостатня боєздатність, деморалізація, дезертирство, вразливість перед більшовицькою агітацією та інше. Непевні настрої в курені були швидко подолані, коли на чолі куреня 19 січня 1917 р. стає Є. Коновалець, начальником штабу – А. Мельник. Ще до того, як очолити курінь, Є. Коновалець запросив приєднатися до його розбудови полонених старшин УСС А. Мельника, Р. Сушка, Д. Герчанівського, В. Кучабського, П. Пасюка та інших, які прибули до Києва на початку січня 1918 р. з табору в Дубовці. Серед основ статуту Галицько-Буковинського куреня зазначалися боротьба за самостійну Соборну Українську Державу та суворе дотримання субординації.

Загалом, на початок січня 1918 р. курінь нараховував понад 700 стрільців і складався з двох сотень і гарматної батареї. Побутує думка, що курінь складався в основному з полонених вояків Легіону УСС, але, як показують дані різноманітних досліджень, більшість стрільців були полонені з різних частин австрійської армії. Зокрема, у першій сотні Р. Сушка полонених з австрійської армії було приблизно 66%, полонених з Легіону УСС – 8–10%, решта студенти і біженці зі Східної Галичини. Хоча значну частину

командного складу становили легіонери. Командний склад, перша і друга сотня склалися з галичан – 75%, до інших частин куреня входили й наддніпрянці – 25%.

З початком Першої більшовицько-української війни 4 грудня 1917 р. постала потреба проведення швидкої реорганізації командної вертикалі та структури Галицько-Буковинського куреня Січових Стрільців. Є. Коновалець був проти запровадження військових рад в курені, які могли б суттєво дестабілізувати особовий склад. Проти цього виступили секретар військових справ М. Порш, командувач Київського військового округу М. Шинкар, делегати Всеукраїнської та Київської рад військових депутатів. Завдяки твердій позиції Є. Коновальця і підтримці абсолютної більшості стрільців. постійні погрози роззброєння з боку представників військових рад було відкинуто вимогу створити в курені власні військові ради. Хоча й не було ліквідовано загальну Стрілецьку раду, але її склад та повноваження суттєво змінено. До Ради увійшли: Є. Коновалець (голова), А. Мельник (заступник голови), І. Чмола, В. Кучабський, К. Воевідка та Р. Сушко. Стрілецькій раді відвели дорадчі функції при командуванні куреня, а також наділили її правом приймати основні рішення, які стосувалися ідеологічних, політичних і організаційних питань.

Новосформована рада куреня на зборах 8 січня 1918 р. перейменувала Галицько-Буковинський курінь Січових Стрільців на 1-й курінь Січових Стрільців. Необхідні зміни дали змогу швидко провести реорганізацію, беручи за основу не тільки назву, а й ідейні й організаційні засади Легіону УСС.

Створення військового добровольчого формування Галицько-Буковинського куреня Січових Стрільців мало важливе значення для подальшої боротьби українського народу за свою незалежність. Він став основою творення Легіону Українських Січових Стрільців, який прославився у боротьбі за незалежність і став однією з найбоекватніших військових частин, що стали на захист української держави. Добровольці січовики, переймаючись долею Батьківщини, зберігаючи віру в її незалежність і соборність, встали на її захист.

Ісаюк О.

Національний музей-меморіал «Тюрма на Лонцького»

Центр досліджень визвольного руху

ДВІ АРМІЇ, ОДНА ДОЛЯ? ПОРІВНЯЛЬНИЙ ДОСВІД УВ'ЯЗНЕННЯ В АУШВІЦІ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

Двоє вояків-добровольців, які перебувають у центрі уваги пропонованої теми, Андрій Погожев та Василь Іваник «Фортуна», на перший погляд, є

прикладом дзеркальних протилежностей. Перший із них родом з Донеччини, який у 1941 році добровільно приєднався до Червоної армії, другий – уродженець Західної України, який став вояком Української повстанської армії. Утім, якщо дивитися на воєнні біографії обох, з погляду зору структурного аналізу, то стає доволі очевидним, що, ймовірно за все, маємо справу з подібним сценарієм, хоча з різною мотивацією та ідеологічними преференціями головних дійових осіб.

Отож, обидва пройшли подібний шлях: на самому початку вони добровільно приєдналися до армії, яку вважали своєю, у ситуації явної і безпосередньої загрози для своєї спільноти. Після періоду підготовки обидва приєднуються до діючої армії, попри те, що у випадку партизанської армії це поняття суттєво розмите і за якийсь час потрапляють у полон. Як полонені, вони опиняються у концтаборі Аушвіц. Найцікавіше, що й після здобуття свободи обидва несвідомо стають об'єктом для совєтської та російської пропаганди: Василь Іваник опосередковано, як учасник українського визвольного руху, а Андрій Погожев – безпосередньо, про що свідчать окремі подробиці його спогадів та обставин їхнього видання.

Таке поєднання принципової різниці групової приналежності та регіонального походження одночасно з принциповою подібністю воєнних біографій відкриває можливості для порівняння воєнних біографій українців з різними вихідними ситуаціями. Збережені особисті свідчення та загальний масив відомостей про реалії Аушвіца дають можливість порівняти структуру мотивації спочатку приєднання до армії, а пізніше – пережити ув'язнення у концтаборі; обставини потрапляння в Аушвіц та перипетії табірної «біографії» у контексті, зокрема, різниці у політиці адміністрації Аушвіца відносно обох груп та їхнього місця у загальній масі в'язнів. Зрештою, обидві групи, після Другої світової війни прямо чи опосередковано опинилися на перехресті пропагандистських воєн, а часом і під прямим прицілом тих чи інших пропагандивних кампаній.

Основним недоліком описаних можливостей є те, що при формуванні висновків доводиться опиратися виключно на особисті свідчення і спогади обидвох, без можливості порівняти зі свідченнями інших людей з подібними біографічними траєкторіями, оскільки таких просто немає. Також слід мати на увазі колізію між формальним статусом та суттю дійсної ситуації – формально військовополоненим вважався тільки Андрій Погожев, тоді як Володимир Іваник потрапив в Аушвіц у результаті протипартизанської операції і намагався приховувати свій реальний статус від нацистів, позаяк його встановлення означало б вірну смерть відповідно до антипартизанських директив окупаційної влади. Одначе, по суті, обидва можуть вважатися військовополоненими, і при цьому формальне визнання статусу, як у випадку А. Погожева, абсолютно не означало дотримання всіх прав військовополоненого.

У випадку останнього також є підстави говорити, що його справжня ідентичність на момент ув'язнення в Аушвіці була ближчою до української,

ніж можна вважати. Річ у тому, що при пошуку у базі даних в'язнів на сайті Державного музею «Аушвіц-Біркенау» за табірним номером, вказаним у мемуарах, тобто R-1418, висвітиться прізвище Rogozuj. Судячи з розміщення приголосних, ідеться про українську форму того ж прізвища, носій якого, вочевидь, був українцем. Додатково у цьому переконає форма запису імені, як Andrij, тоді як у російському варіанті мало б бути Andrjej чи Andrej.

Біографії та, відповідно, довоєнний досвід цих героїв відрізняються кардинально. Андрій Погожев народився 1912 року, судячи зі спогадів, десь на Кубані. У своїх спогадах він згадує, що на початку 1930-х вирушив вчитися у Новочеркаську. Враховуючи, що станом на 1930 рік йому було вже вісімнадцять, а на селі розгорталася колективізація, не можна виключати, що йшлося про звичайну втечу з села. Так чи інакше, станом на початок німецько-совєтської війни у червні 1941 року він проживав у Донецьку в Україні і працював гірничим інженером. 5 липня 1941 року він приєднується до Червоної армії і його зараховують офіцером 1-го батальйону 787-го артилерійського полку 252 стрілецької дивізії. Підрозділ укомплектували в районі озера Селігер, після чого вирушили на фронт. Під час маршу Погожев командував ар'єргардом. Рухалися за маршрутом: Осташків – П'єно-Андріаполь – Торопа, а пізніше у південному напрямку на Стару Торопу. Там зустріли розгромлені і відступаючі залишки своєї дивізії. Зрештою, всі потрапили в оточення і десь на початку вересня 1941 року опинилися в полоні.

Натомість Василь Іваник, він же Владислав Фортун, народився у січні 1919 року в селі Вербів Старий на Бережанщині. Його довоєнне життя повністю вкладалося у схему більшості молоді, родом з сіл і невеликих містечок – спочатку школа, пізніше поєднання допомоги батькам на господарстві та самоосвіти, якщо не вдалося вступити до гімназії чи професійної школи. У 1936 році він приєднується до місцевого осередку ОУН. Наступного року його заарештовують за участь у підпіллі, але після суду звільняють. Протягом 1939 – 1942 років він живе подвійним життям, поєднуючи легальне життя з підпільними обов'язками. Після створення Української повстанської армії він стає одним з тих підпільників, які безпосередньо відповідають за поповнення та забезпечення УПА. У червні 1943 року його затримують за підозрою в участі у підпіллі, не знаючи про його зв'язки з Українською Повстанською армією.

У випадку Погожева проміжним етапом між полоном і Аушвіцом став табір для військовополонених, т.зв. Шталаг № 308. За якийсь час Погожев з групою однодумців вирішив втікати. Однак, підготовку до втечі виявили та заявили, що у разі, якщо виконавці підкопу не зізнаються самі, розпочнеться розстріл. Причетні, в тому числі і Погожев, зізналися, аби не прирікати на смерть інших. У результаті їх усіх відвезли до Аушвіца.

Шлях до Аушвіца у випадку Іваніка-Фортуні виявився простішим. Після арешту, в ході якого його серйозно поранили в руку, його ув'язнили в Бережанській тюрмі, звідки через кілька днів перевезли до Тернополя. Там

розпочалися допити. 26 вересня 1943 року Іваника разом з групою в'язнів відправили до Львова, де вони кілька днів перебували у тюрмі «на Лонцького», а звідти 30 вересня 1943 року відправили в Аушвіц.

Погожев опинився в Аушвіці значно раніше, у жовтні 1941 року. Усю групу радянських військовополонених розташували в окремих бараках, які офіційно вважалися окремим табором для військовополонених. Умови в цьому «окремому таборі» були страхотливими, навіть за стандартами Аушвіцу. Військовополонені отримали тільки ковдри для накривання вночі і миски для їжі. Одягу їм не видали, навіть попри холод, який посилювався з кожним днем. Щоранку проводили переклички: «Під час апелю мали бути присутні всі. Хворих, нездатних рухатися – навіть померлі були записані у списках, як все ще живі – витягали з блоків. Апелі тривали близько двох годин. Колони голих советських бранців стояли в рядах весь той час, а перед ними на бетоні лежали хворі та померлі. Протягом апелю кількість хворих і померлих зростала, позаяк люди постійно вивалювалися з рядів. Під час перших днів мій земляк Андрій Шкріль дійшов до своєї межі... Ані вітер, ані дощ, ані мороз не змінювали раз визначеного розпорядку дня. Так минав день за днем...». Добова порція їжі становила до пів літра рідини без кольору і запаху під назвою «чай» вранці, близько восьмисот грамів «юшки» з залишками картоплі чи пшона на обід і буханець хліба з висівок один на шість людей – увечері.

У цьому «окремому» таборі Погожев перебував до березня 1942 року, коли тих військовополонених, які пережили зиму, перевели у загальний табір – Аушвіц II (Біркенау). Тут їх кинули на будівництво бараків, призначених для нових в'язнів. Пізніше Погожев з товаришами працювали у так званому «командо раус», тобто у групі в'язнів, до чийх обов'язків належало, зокрема, збирання і складання окремо від решти в'язнів тіл померлих за ніч.

30 березня 1942 року його поранив вартовий-есесівець пострілом зі сторожової вежі. Попри старання товаришів по нещастю рана почала гноїтися, і зрештою Погожев потрапив до табірної шпиталю, так званого ревіру. Цей заклад називали не інакше, як «умиральнею», позаяк ліків там майже не було, ізоляція хворих і можливості підтримки гігієни були практично ніякі, крім того, пацієнти були під загрозою «селекцій», коли найслабших відправляли в газову камеру. Попри жахливу репутацію цього місця Погожеву пощастило – він потрапив у руки фахового хірурга-в'язня, який зумів врятувати йому руку.

Табірна доля Василя Іваника розгорталася простіше. Позаяк офіційно його не вважали військовополоненим: у очах як окупаційної адміністрації, так і гестапівців тому був виключно заарештованим підпільником, він потрапив до загального табору. Тут його з товаришами відразу розшукали інші в'язні-українці, що забезпечило, насамперед, інформацію про порядки в Аушвіці, а також допомогу у вигляді додаткових порцій хліба і табірної «кави». Наприкінці жовтня його разом з кількома товаришами ув'язнили у внутрішній

тюрмі на території 11 блока, яку на табірному жаргоні називали «бункер». Звідтіля він потрапив до того ж табірного шпиталю – «ревіру», де в ході операції йому ампутували поранену під час арешту руку. Після виходу з ревіру решта ув'язнених членів ОУН (б) завдяки зв'язкам своєї підпільної мережі влаштували його на легшу роботу, яка полягала у сортуванні рушників.

Зрештою, у січні 1945 року Іваник разом з рештою в'язнів вирушив у «марш смерті», згодом пройшов також Маутхаузен і Ебензее, де його з товаришами визволила американська армія. На відміну від більшості ув'язнених в Аушвіці членів ОУН (б), він вирішив повертатися. Після повернення незважаючи на ампутовану руку, вступив в УПА, цього разу вже як солдат у повному значенні цього слова.

Як показує порівняльний аналіз свідчень, хоча обидва – як Василь Іваник, так і Андрей Погожев, по суті, були військовополоненими армій, які протистояли Вермахту, на практиці їхня доля як в'язнів Аушвіцу та на етапах ув'язнення, які передували Аушвіцу, визначалася їхнім формальним статусом з точки зору формальних приписів та нацистської ідеології, а також частково потенційною небезпекою з погляду можливостей спротиву. Про забезпечення усіх прав військовополонених, що особливо яскраво видно на прикладі надання медичної допомоги, не йшлося. Мало того, Василеві Іваникові пощастило, що гестапівці не знали про його причетність до УПА, інакше його б просто розстріляли.

Утім, цим список спільних рис не обмежується. Обидва герої нашої розповіді потрапили в Аушвіц через те, що їх вважали особливо небезпечними навіть на фоні інших членів групи, до якої вони належали, – відповідно, радянських військовополонених та підпільників ОУН (б).

Ще одною спільною рисою є те, що обидва стали об'єктом зацікавлення радянської та російської пропаганди. У випадку Василя Іваника доречно говорити про зацікавленість опосередковану, у тому сенсі, що він був апріорним «антигероем» в очах радянської та російської пропаганди як учасник визвольного руху. Натомість у випадку Андрія Погожева є підстави вважати, що він став безпосереднім інструментом російської пропаганди.

Оригінальний російський варіант книги його спогадів вийшов у 2007 році, який вважається роком відкритого розвороту путіна у бік фашистської пропаганди. Місцем видання стало видавництво «Ексмо», яке пізніше видало низку сюжетів на тему «попаданців», тобто тем, коли сучасний росіянин потрапляє у минуле і там допомагає «дідам» розправлятися як з нацистами, так і з їх гаданими поплічниками, якими незмінно виявляються представники антиросійських та антикомуністичних визвольних рухів, які боролися свого часу і проти нацизму, і проти комунізму. Фактично, час і місце видання спогадів покриваються з початком активного поширення комплексу пропагандистських меседжів, базованих на факті приналежності СРСР до табору переможців у Другій світовій війні та претензіях росії на спадщину СРСР.

До того ж, сам автор спогадів на той час мешкав у Донецьку, який уже тоді перетворювався на основний об'єкт зацікавлення російських спецслужб у контексті гібридної війни. Враховуючи також факт, що у період СРСР колишні військовополонені часто-густо були змушені приховувати факт полону, та глибоку русифікацію донбаського регіону, за сукупністю опосередкованих доказів складається стійке враження, що історія колишнього в'язня Аушвіцу планувалася, як один з інструментів у гібридній війні.

Казан Е., к.і.н., доцент,
Вознюк В.,
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

ДОБРОВОЛЬЧИЙ РУХ ЯК ФЕНОМЕН НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ: ІСТОРИЧНІ ПАРАЛЕЛІ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Формування добровольчих загонів відображає глибинну потребу суспільства в самоорганізації та захисті національних інтересів у критичні моменти історії. Історичні джерела добровольчого руху сягають найдавніших часів, коли народне ополчення становило основу військової організації багатьох держав та народів. Аналізуючи феномен добровольчого руху в контексті національного спротиву, необхідно розглядати його як багатовимірне явище, що поєднує військовий, соціальний, культурний та політичний аспекти. Добровольчі формування виникають як відповідь на екзистенційні загрози національній безпеці та державності, демонструючи здатність суспільства до мобілізації та самоорганізації в умовах зовнішньої агресії чи внутрішніх викликів.

Історичні паралелі дозволяють простежити еволюцію добровольчого руху від стихійних народних ополчень до організованих військових формувань. Досвід національно-визвольних змагань різних народів демонструє, що добровольчі загани часто ставали ядром регулярних збройних сил та відігравали вирішальну роль у захисті національних інтересів. Прикладом слугують визвольні рухи багатьох європейських народів XIX століття, коли добровольчі формування становили основу національних армій. Національний спротив як форма захисту державності та національної ідентичності набуває особливого значення в умовах гібридних загроз сучасності.

Добровольчий рух демонструє здатність адаптуватися до нових форм протистояння, поєднуючи традиційні військові методи з інноваційними підходами до організації оборони. Мотивація добровольців, їхня відданість національним інтересам та готовність до самопожертви становлять морально-психологічну основу спротиву.

Сучасні виклики добровольчому руху пов'язані з необхідністю інтеграції в систему національної оборони, професіоналізації особового складу та забезпечення ефективної взаємодії з регулярними Збройними силами. Досвід провідних держав світу свідчить про важливість створення нормативно-правової бази для функціонування добровольчих формувань, розробки механізмів їхньої підготовки та матеріально-технічного забезпечення. Соціальний вимір добровольчого руху проявляється у формуванні нових моделей громадянської активності та соціальної відповідальності. Добровольці стають каталізаторами суспільних змін, демонструючи приклад патріотизму та відданості національним інтересам. Волонтерський рух, який часто супроводжує добровольчі формування, створює потужну систему громадської підтримки та забезпечення. Культурно-історичний аспект добровольчого руху відображається у формуванні особливої військової культури, традицій та цінностей. Досвід добровольчих формувань збагачує національну військову традицію, створює нові символи та героїчні наративи, які стають частиною національної ідентичності. Історична пам'ять про подвиги добровольців служить важливим чинником патріотичного виховання та національної консолідації.

Міжнародний контекст функціонування добровольчого руху набуває особливого значення в умовах глобалізації та транснаціональних загроз. Досвід організації добровольчих формувань стає предметом вивчення та обміну між різними державами, формуючи нові підходи до забезпечення національної безпеки. Міжнародна співпраця у сфері підготовки добровольців та обміну досвідом сприяє підвищенню ефективності національного спротиву. Аналіз сучасних викликів добровольчому руху вказує на необхідність адаптації до нових форм конфліктів та загроз. Інформаційна війна, кібератаки, економічний тиск вимагають розширення компетенцій добровольчих формувань та розвитку нових напрямків діяльності. Професіоналізація добровольчого руху стає ключовим фактором забезпечення його ефективності в сучасних умовах. Психологічний аспект добровольчого руху заслуговує окремої уваги, оскільки мотивація та психологічна стійкість добровольців визначають успішність їхньої діяльності. Формування системи психологічної підтримки, реабілітації та соціальної адаптації учасників добровольчого руху становить важливий напрямок розвитку національного спротиву.

Організаційні аспекти функціонування добровольчого руху включають питання структурування підрозділів, забезпечення командування та контролю, логістичної підтримки. Досвід різних країн демонструє різноманітність підходів до організації добровольчих формувань, від автономних загонів до інтегрованих структур у складі Збройних сил. Матеріально-технічне забезпечення добровольчого руху становить окрему проблему, вирішення якої вимагає поєднання державної підтримки та громадської ініціативи. Розвиток системи забезпечення, включаючи озброєння, спорядження, медичне забезпечення, стає критичним фактором боєздатності добровольчих формувань.

Правове регулювання діяльності добровольчих формувань вимагає створення комплексної нормативної бази, яка визначає статус добровольців, їхні права та обов'язки, соціальні гарантії. Міжнародний досвід правового регулювання добровольчого руху надає цінні приклади для розробки національного законодавства.

Роль добровольчого руху у формуванні національної ідентичності проявляється через створення нових символів та наративів, які відображають героїзм та самопожертву добровольців. Історична пам'ять про добровольчий рух стає важливим елементом національної свідомості та патріотичного виховання. Економічний вимір добровольчого руху включає питання фінансування, матеріального забезпечення та економічної підтримки добровольців та їхніх сімей. Розвиток механізмів економічної підтримки добровольчого руху становить важливий напрямок державної політики у сфері національної безпеки. Інформаційний аспект діяльності добровольчого руху набуває особливого значення в умовах інформаційної війни та гібридних загроз. Формування ефективної системи комунікації, протидія дезінформації та пропаганді становлять важливі завдання добровольчих формувань.

Міжнародне співробітництво у сфері розвитку добровольчого руху включає обмін досвідом, спільні навчання, розробку стандартів підготовки та оцінки. Інтеграція національного добровольчого руху у міжнародні структури безпеки сприяє підвищенню його ефективності та професіоналізму. Освітній компонент добровольчого руху передбачає розвиток системи підготовки та навчання добровольців, формування необхідних компетенцій та навичок. Створення спеціалізованих навчальних програм та центрів підготовки становить важливий напрямок розвитку добровольчого руху. Медичне забезпечення добровольчих формувань вимагає створення ефективної системи надання медичної допомоги, евакуації та реабілітації. Розвиток військової медицини та підготовка медичного персоналу становлять критичні компоненти боєздатності добровольчих формувань. Культурно-просвітницька діяльність добровольчого руху включає збереження історичної пам'яті, формування традицій та цінностей, патріотичне виховання молоді. Добровольчий рух стає важливим фактором національно-культурного відродження та збереження національної ідентичності. Перспективи розвитку добровольчого руху пов'язані з адаптацією до нових форм конфліктів та загроз, професіоналізацією особового складу, розвитком нових напрямків діяльності. Інтеграція добровольчого руху в систему національної безпеки та оборони становить стратегічне завдання державної політики. Добровольчий рух як феномен національного спротиву демонструє здатність суспільства до самоорганізації та захисту національних інтересів у критичні моменти історії. Історичні паралелі та сучасні виклики вказують на необхідність постійного розвитку та адаптації добровольчого руху до нових умов та загроз, забезпечуючи його ефективність як інструменту національної безпеки та оборони.

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ДОБРОВОЛЬЧОГО РУХУ В УКРАЇНІ: ВІД КОЗАЦТВА ДО ХХ СТОЛІТТЯ

Добровольчий рух – це суспільне явище, коли громадяни з власної ініціативи, без примусу, беруть участь у боротьбі за свою державу.

У цілому, такі рухи вже є традицією в українській історії. Ще Д. І. Яворницький у тритомній «Історії запорізьких козаків» описував козацтво як вільне об'єднання людей. Запорізьких козаків можна вважати добровольцями в певному сенсі, оскільки вони самостійно вступали до Війська Запорізького, за власним бажанням обирали військовий спосіб життя та не були примушені до служби з боку державних структур. Однак є кілька нюансів: добровільний вступ – у більшості випадків козаки самі вирішували приєднатися до Січі, хоча серед них були й утікачі від кріпацтва; воєнні кампанії – часто запорожці воювали на стороні тих, хто платив або укладав із ними вигідні угоди (Річ Посполита, московське царство, Османська імперія).

Таким чином, запорізькі козаки не були найманцями в класичному розумінні, але й не були типовими регулярними військовими. Швидше їх можна вважати добровольчим військовим формуванням із певними правилами та традиціями.

Ця традиція збереглася в подальшій історії України, знаходячи своє відображення у військових рухах ХХ століття, які можна поділити на три етапи:

- 1) Перша світова війна – Легіон Українських січових стрільців (УСС);
- 2) Визвольні змагання 1917–1921 рр. – Вільне козацтво;
- 3) Друга світова війна – Українська Повстанська Армія (УПА).

Тож першими такими добровольцями в історії України ХХ ст. вважаються Січові Стрільці – це був легіон у складі військ Австро-Угорщини, створений 6 серпня 1914 року в часи Першої світової війни.

У лавах Українських Січових Стрільців не могли служити ті українці, які підлягали мобілізації до Австро-Угорської армії. Тому першими добровольцями стали саме ті, хто хотів потрапити до війська, але не мав іншої можливості, окрім як приєднатися до добровольчого збройного формування.

Також слід зазначити, що Українські Січові Стрільці з'явилися не просто так, а є прямим продовженням патріотичних товариств «Сокіл», «Січ» та «Пласт», які виховували в молоді не тільки здоровий спосіб життя, а любов до своєї культури та Батьківщини.

Ще однією особливістю «усусів» були жінки, які брали безпосередню участь у боях поряд з чоловіками. З того часу активна участь жінок у

військових формаціях стала особливою рисою українського добровольчого руху, що зберігається й надалі.

Таким чином, Українські Січові Стрільці є не лише важливою частиною історії українського військового руху, а й символ патріотизму, єдності та боротьби за незалежність.

У період національно-визвольних змагань 1917–1921 років виникло чимало добровольчих формувань, зокрема Армія Української Народної Республіки (УНР), Галицька армія, а також численні повстанські загони. Добровольчий характер цих підрозділів полягав у тому, що їхні учасники свідомо обирали збройну боротьбу за українську державність, нерідко протистояли переважаючим силам противника.

Яскравим був феномен «вільного козацтва», яке становило масову основу українського добровольчого руху. До цього руху приєднувались здебільшого селяни, які, керуючись своїми переконаннями та ідеалами, були готові боротися за незалежну Україну, намагаючись відродити славетні традиції запорізьких козаків.

Але на превеликий жаль, не вдалося спрямувати цей сильний добровольчий порив на створення регулярних Збройних сил. Селяни насамперед турбувалися про захист своїх родин та господарства, і як тільки загроза їхнім рідним землям зникала, вони поверталися додому. Відчувалася також втома від тривалої Першої світової війни та вплив пропаганди більшовицьких агітаторів, які вводили українських добровольців в оману, пропонуючи прості, але хибні рішення.

Аналогічна ситуація спостерігалася під час Другої світової війни, коли на території України діяли як радянські партизанські загони, так і підрозділи Української повстанської армії (УПА), що складалися переважно з добровольців. Ці формації не лише боролися за політичні ідеали, а й відігравали важливу роль у воєнно-політичному балансі регіону.

Головною метою УПА було створення незалежної Української держави. Вони були готові до цього йти будь-якими засобами, без жодних компромісів. Тому всі сили, що свідомо чи несвідомо перешкоджали досягненню цієї мети, автоматично ставали ворогами.

Таким чином, членам УПА довелося воювати одразу з трьома противниками; Польськими націоналістами, які мріяли про відновлення Речі Посполитої після Другої світової війни; СРСР, який мав свою маріонеткову республіку та Нацистською Німеччиною.

Проте незважаючи на тривалу боротьбу, що тривала до 1960-х років, УПА зрештою була придушена радянським режимом, який мав значну перевагу в ресурсах над добровольчими підрозділами.

Історичний досвід формування добровольчих військових підрозділів в Україні простежується від запорізьких козаків до рухів ХХ століття, що свідчить про глибоке укорінення традицій військової самоорганізації та активної участі суспільства у збройному захисті державних і національних

інтересів. Добровольчий рух є важливим елементом боротьби країни за її незалежність, яка здобувається ідейними, патріотичними та небайдужими до своєї країни людьми.

Окіпняк Д., к.пед.н., доцент,
Фарбота А.,
Національна академія сухопутних військ імені
гетьмана Петра Сагайдачного

УКРАЇНСЬКІ ДОБРОВОЛЬЧІ ФОРМУВАННЯ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ У ВІЙНАХ XX СТОЛІТТЯ

Після розпаду Австро-Угорської імперії наприкінці Першої світової війни на теренах Галичини розгорнулася боротьба за владу між українським і польським населенням. Цей конфлікт, що отримав назву «польсько-українська війна 1918-1919 років», став визначним етапом у прагненні українців до незалежності. Одним із центральних епізодів цієї війни були бої за Львів, у яких активно брали участь українські добровольці.

Після проголошення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) 1 листопада 1918 року Львів перетворився на осередок протистояння між українськими й польськими силами. Українці, які склали вагомий частку населення Галичини, намагалися створити власну державу, тоді як поляки вважали ці землі частиною відновленої Польської держави.

На момент проголошення ЗУНР українці Галичини не мали власного регулярного війська. У перші дні після Листопадового чину українська влада розпочала створення військових підрозділів, залучаючи колишніх солдатів Австро-Угорської армії та добровольців. Ключову роль у цьому процесі відігравали молоді українці – колишні січові стрільці, учасники організації «Пласт» та інших національних угруповань. Добровольці були сповнені рішучості, натхнені ідеями національного визволення та бажанням захистити рідну землю від польської експансії. Незважаючи на обмеженість у зброї та недостатній військовий досвід вони проявляли високий рівень мотивації й глибокий патріотизм.

Бої за Львів розпочалися в листопаді 1918 року і тривали до травня 1919 року. Українські добровольці, попри труднощі демонстрували виняткову відвагу і витримку. Вони не лише організували оборону міста, але й активно брали участь у вуличних сутичках і здійснювали успішні контратаки проти польських сил.

Основним противником Української Галицької Армії (УГА) була Польща, яка висувала претензії на контроль над територією Галичини. Найінтенсивніші бої відбулися за Львів у листопаді 1918 року. Для оборони міста було

мобілізовано численні загони добровольців, серед яких особливе значення мав Галицький Кіш Українських Січових Стрільців (УСС). Цей підрозділ складався з досвідчених військовослужбовців, які здобули бойовий досвід ще під час Першої світової війни, служачи в Австро-Угорській армії.

До боротьби також долучилися добровольчі формування з місцевого населення, які функціонували як партизанські загони. Вони активно захищали населені пункти Галичини, стримуючи просування польських військових частин.

Після вимушеного відступу зі Львова підрозділи УГА взяли участь у Чортківській офензиві (Чортківський наступ), яка відбулася в червні 1919 року і стала найбільшою наступальною операцією української армії в ході цієї війни. Попри те, що українські війська завдали значних втрат польським силам, нестача ресурсів та зовнішнє втручання з боку країн Антанти призвели до поразки кампанії.

Після поразки у війні з Польщею окремі підрозділи УГА відступили на територію Наддніпрянської України, де приєдналися до збройної боротьби Української Народної Республіки (УНР) проти більшовицьких та денікінських військ. Частина добровольців влилася до складу регулярної армії УНР, тоді як інші долучилися до лав повстанських загонів.

Тим часом на південному заході галицькі добровольчі формування вели воєнні дії проти румунської армії, яка окупувала Буковину та частину Галичини. Однак через значну чисельну і військову перевагу противника боротьба завершилася невдачею, а території ЗУНР були захоплені іноземними військами.

Одним із найвідоміших епізодів цього періоду стала оборона Личаківського цвинтаря. Українські добровольці протягом кількох тижнів утримували позиції, відбиваючи численні атаки польських військ. Попри надзвичайну стійкість та героїчний опір, українські підрозділи були змушені відступити через значну чисельну та технічну перевагу польських сил.

Незважаючи на неможливість утримання Львова, участь українських добровольців у боях мала суттєве значення для формування національної свідомості українців. Їхня рішучість і готовність відстоювати незалежність країни стали символом національного спротиву, що залишив глибокий слід у свідомості народжуваної української нації. Сутички за Львів спричинили відчутний вплив на подальшу еволюцію українського визвольного руху, заклали підґрунтя для майбутніх ініціатив, спрямованих на здобуття державності.

Добровольчий рух у Західноукраїнській Народній Республіці показав високий рівень національної свідомості та рішучість українців у боротьбі за незалежність. Хоча українським добровольцям не вдалося зберегти державність ЗУНР, вони заклали фундамент традиції збройного спротиву, яка зберігалася упродовж XX століття. А їх героїзм став натхненням для прийдешніх поколінь борців за свободу України. Ці події наголошують на вагомості єдності та незламності у захисті національних інтересів.

ПІД ЗНАМЕНАМИ ДВОХ АРМІЙ: НАРОДЖЕНІ УКРАЇНОЮ У РЯДАХ ОФІЦЕРСЬКОГО КОРПУСУ ВІЙСЬКА ЛИТОВСЬКОГО (1918 – 1940) ТА ОСОБИ ЛИТОВСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ У ЛАВАХ УКРАЇНСЬКОЇ АРМІЇ (1917 – 1921)

Останній рік Першої світової війни та перші місяці після її завершення були періодом активного формування та відновлення держав на території Центрально-Східної Європи. Ці процеси також охопили й Балтійський регіон, а ще раніше – Україну.

Балтійські та українські терени стали полем битв за незалежність. Закінчилися визвольні змагання, щоправда, з різним результатом. Литва, Латвія, Естонія, вдало використавши сприятливу для себе геополітичну ситуацію та успішно діючи на фронті проти радянських та інших інтервентів, зуміли втримати державність і досягти кінцевого переможного результату військово-дипломатичними засобами. Українська держава і армія зазнали невдачі.

У ході бойових дій за незалежність і соборність Литовської держави (1919 – 1923 рр.), у лавах збройних сил Литви билися не лише етнічні литовці, але і представники інших національних громад країни (станом на 1923 р. у Литві налічувалося 26 меншин). Були серед них і етнічні українці та особи, що народилися на українській землі, у складі офіцерського корпусу Війська Литовського. У цьому контексті можна зазначити цікавий факт: згідно з переписом 1923 р. у Литві проживало лише 43 особи, які ідентифікували себе як українці. Водночас білорусів, наприклад, нараховувалося 4421 особа. Проте, як вдалося встановити у 2006 р. литовським дослідникам Альгірдасу Ажубалісу та Роланді Козлаускайте-Маркелене, станом на 1924 р. українською мовою володіли 1,7% офіцерів збройних сил Литви, тоді як білоруською – 0,7%. Водночас українська посідала у 1924 р. восьме місце серед двадцяти найбільш розповсюджених мов за рівнем володіння серед офіцерів Війська Литовського.

На перший погляд, це може здатися дивним, але пояснення доволі просте. Протягом міжвоєнного періоду сотні майбутніх офіцерів (щонайменше 500 осіб) були пов'язані з Україною. За нашими підрахунками, не менше ста з них закінчили цивільні навчальні заклади, а понад 150 осіб – військові училища на території України. Чимало випускників військових закладів, крім того, здобули середню або вищу освіту в українських гімназіях, училищах та університетах.

Наразі можемо говорити про ідентифікацію 71-го офіцера армії міжвоєнної Литви – уродженців України. З них учасниками I литовських визвольних

змагань було 16 офіцерів, 12 з них мали попередній бойовий досвід у Першій світовій війні. Одна особа була ще й ветераном російсько-японської війни, двоє – учасниками громадянської війни в Росії (1 – у Білій армії, 1 офіцер – у Червоній армії). Один офіцер з цієї групи, ймовірно, служив в українському війську. Певна частина уродженців України зі складу офіцерського корпусу Війська Литовського брала участь у військових акціях литовських збройних сил пізньої міжвоєнної доби (Вільнюський похід 1939 р.), а також у других визвольних змаганнях 1940 – 1950-х рр. Серед народжених Україною відомі принаймні дві символічні жертвні постаті боротьби за незалежність Литви у середині ХХ ст.: офіцер, загиблий у ході Червеневого повстання 1941 р. (випускник Каунаської військової школи Вікторас Лапас), та один з лідерів збройного партизанського опору південної Литви, загиблий у бою з радянськими силами у грудні 1945 р. (молодший лейтенант Війська Литовського Лонгінас Швалкус, відомий у русі опору під псевдо «Шярнас»).

Завдяки дослідженням українських військових істориків та активностям ентузіастів збереження історичної пам'яті і культивування образів героїв Війни за незалежність України (1917-1921) широкому загалу відомі деякі імена литовців-учасників українських визвольних змагань першої чверті ХХ ст., з-поміж них військовики армії УНР Йонас Чесна (Іван Чесно) та Антанас Пуйшис. Перший пізніше зробив військову кар'єру у Литві. Другий встиг послужити у литовських силових структурах, ще і в прикордонним поліцейським. Згідно з нашими підрахунками у військовій складовій подій Української революції взяли участь близька двох десятків старшин литовського походження (які згодом продовжили службу у лавах Війська Литовського). Йдеться про регулярний сегмент (армії УНР та Гетьманату), так і вільнокозацькі й різні міліційні формування. Дискусійним і таким, що потребує подальшого уточнення, є питання нетривалої приналежності до повстанської армії Н. Махна принаймні одного офіцера. Слід зазначити, що значна частина офіцерів до повернення на історичну батьківщину і долучення до її збройних сил, отримала досвід служби у лавах російських збройних формувань.

У цьому ключі варто згадати, що у міжвоєнному Війську Литовському служили як колишні білогвардійці, так і командири Червоної Армії литовського походження. Репатріація у 1920-х роках «примирила» цих колишніх ворогів. Не були рідкістю й випадки їхньої участі у бойових діях в Україні як проти внутрішньоросійських противників, так і проти українських національних збройних сил. Підсумовуючи, зазначимо, що порушена проблема може стати відправною точкою для розвитку перспективного напрямку військово-історичних досліджень у сфері української литуаністики та литовської україністики.

Рожкова Л., к.і.н., доцент,
Сумський національний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАННЯ ТА БОЙОВОЇ ТАКТИКИ УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ МЕМУАРНИХ ДЖЕРЕЛ)

До зброї! До зброї, стрільці!
Товарищів рідних згадайте,
Що мріють про волю в холодній землі, –
Всі сили до бою з'єднайте!
Вільгельм Франц Габсбург-Лотаринзький
(*Василь Вишиваний, 1895 – 1948*)

Ідея військового навчання (вишколу) молоді зародилася за кілька років перед світовою війною. Його розпочали здійснювати у шкільних та університетських гуртках. Восени 1911 р. у Львові з ініціативи студента філософського факультету Івана Чмоли (згодом командир першої сотні УСС) було створено військовий гурток «Пласт», до його складу входили як хлопці, так і дівчата. Одна із засновників «Пласту», Олена Степанів, яка керувала окремою жіночою чотою, а пізніше – хорунжа УСС, писала у спогадах: «Крім в'язання вузлів, пластового ходу, сигналізації – училися ми стріляти з револьвера, пізнавати систему кріса Манліхера (гвинтівка, створена австрійським зброярем Фердинандом Манліхером 1896 р., мала швидкострільність до 50 пострілів на хвилину без прицілювання – **Л.Р.**), таборувати ... Багато уваги приділялося і спортивним вправам». Крім теоретичних курсів, члени створеного 1912 р. «Українського стрілецького товариства» організовували підготовку молоді, розробляли військову термінологію, видавали підручники з військової справи. Ідею військового вишколу пропагувала газета «Запорозькі Вісті».

У серпні 1914 р. за закликом Головної Української Ради почалося формування полків українських добровольців – Українських Січових Стрільців. Випускник Рогатинської гімназії Йосип Гірняк, який разом із молодшим братом Володимиром доєднався до Легіону влітку 1914 р., згадував про початок підготовки стрільців: «Усіх нас, рабів Божих, поділили на рої, чоти, сотні, курені та стали навчати військової премудрості: дотримувати в поході кроку та віддавати шану командирам». Новобранцям видали рушниці Верндля (однозарядна гвинтівка зразка 1867 р. системи австрійського винахідника Йозефа Верндля).

Влітку 1914 р., в умовах формування Легіону, окрім, нестачі матеріальних засобів (амуніції, обмундирування, продовольства, санітарного забезпечення тощо), давалися взнаки гостра нестача підготовлених військових інструкторів. Перший склад Легіону становив 2000 стрільців, озброєних переважно

гвинтівками Верндля і, частково, гвинтівками системи Маузера (розробка німецьких зброярів). Під час літньо – осінньої кампанії 1914 р. УСС стримували наступ московських військ у Карпатах та Закарпатті. За задумом австрійського командування, стрільці, поділені на підрозділи, мали виконувати диверсійні операції у тилу ворога – знищувати залізничні шляхи, мости, засоби зв'язку, склади, ворожі штаби. Однак, через відсутність належної підготовки здійснити цей план не вдалося. У жовтні 1914 р. сотні УСС наступали в авангарді німецько-австрійських військ і відіграли вирішальну роль у битві, тим самим зірвали плани просування ворожих військ на Берлін. У березні 1915 р. був створений Кіш – запасна формація УСС, він займався набором поповнення на території Галичини, залучався до культурно-освітньої роботи, а також Вишкіл УСС – формація Легіону, його головне завдання полягало у військовому навчанні новобранців та стрільців, які поверталися до війська після одужання від поранень та хвороб. Про першу зустріч зі стрільцями Мирон Тарнавський, який на той час командував батальйоном у складі австрійської армії, згадував: «Ще перед тим довелося читати в часописах про Український Легіон, але коли маю бути щирий, ніколи не думав я, що справді серйозне військо. – От штучка Австрії, подумана на те, щоби мати пропагандивний матеріал посеред мас великої України... Але вже в Болехові, на підставі різних оповідань, прийшлося мені трохи змінити думку про українську формацію». Особливо ефективною була служба стеження (військова розвідка) УСС, яка входила до складу 130-ї австрійської бригади. Стрільська стежа, маневруючи поблизу ворожих позицій, добувала цінні дані про сили ворога. Найбільше січові стрільці відзначилися у боях на горі Маківка, – ключовому пункті оборони австрійської Південної армії, бо не давала можливості російським військам пробитися до Славська.

Під час битви неподалік села Семиківці на р. Стрипі (сучасна Тернопільщина) у вересні–жовтні 1915 р. січові стрільці виявили не лише хоробрість, але і кмітливість, що здивувало майбутнього головнокомандувача Української Галицької Армії М. Тарнавського «Щоби здержати навалу москалів, що лавиною котилася на наші окопи, двоє стрільців схопили скоростріл (кулемет – **Л.Р.**) і вискочили з окопу, щоби бічним вогнем перетяти ворогу дорогу. Але що на лінії стрілу терен легко підносився, а добігти до вигіднішого місця не було можливо, то стрільці без хвилі вагання спорудили інструмент, що аж здивував мене своєю дотепністю. Один із них злегка нагнувся і при допомозі другого насадив на свої плечі скоростріл. Другий як стій наложив ленту – і як затрікотить першому над головою! Вперше доводилось бачити таке дивовижжя та подивляти стрільцьку вигадливість».

Від початку створення Вишкіл належав до Коша УСС, а з листопада 1915 р. став окремою формацією. Дислокувався у селі Розвадів (поблизу Стрия, Львівщина), у Рогатинському повіту (сучасна Івано-Франківщина). У січні 1916 р. командувачем Вишколу УСС призначили отамана Мирона

Тарнавського. Серед добровольців були юнаки, молодші 18 років – «...хоч і вгиналися під крісом і наплечником, силкувалися на бадьорі настрої». Нестача фізичної сили та військового досвіду врівноважувалася високими ідейними мотивами добровольців. Вишколом стрільців займалися німецькі, австрійські та угорські офіцери, а загальне керівництво здійснював підполковник принц Оскар Гогенцолерн, який особисто брав участь у найскладніших вправах: «Часом вишукував зумисно якесь болото, казав туди лягати стрільцеві і звідти прицілюватися. Коли стрілець мимоволі показував нехиті намокати брудною баюрою, принц Оскар лягав поруч нього і спокійно поправляв позицію...». Метою вишколу було навчити новобранця стати самостійним вояком. Інтенсивні заняття тривали 6-7 годин на день. Підстаршини закінчували двохмісячний курс, старшини – проходили додатковий курс навчання. Згадуючи вишкіл, М. Тарнавський подекуди відзначав недоліки, критикував стрільців за недбале ставлення до військового навчання. «...Неохотно ставився він до муштри, коли вона задовго, на його думку, тривала. Він любив виправляти півгодини, а годину співати пісень». Порівнюючи військовий хист українців з німецькою армією, М. Тарнавський зазначає, що українці програвали у військовому мистецтві. «Бракувало йому (стрілецтву – Л.Р.) того властивого, наприклад, німцям, замилювання до педантичності, смакування в подробицях воєнного «мистецтва для мистецтва». Зате ці недостачі доповнювала палкість, ідейність, і як, виказувалося у скрутних хвиликах у вогні, повна погорда для смерті, відчайдушність».

Цікаві міркування висловлює М. Тарнавський про особливості національного характеру українського вояка. «Німецька форма вишколу не зовсім підхожа психіці нашого вояка. Схематична фабрикація «думаючої машини» противилася його індивідуалізму...». Цей метод був ефективним у німецькому війську під час важкого бою. «Тоді вояк був лише машиною..., що набивав кріса, стріляв і біг на приказ». Але для навчання українського вояка потрібно враховувати особливості національної ментальності. За таких умов, на думку генерала, вишкіл на основі досвіду передових армій з урахуванням українських традицій, сприятиме створенню боєздатного війська. Військовий вишкіл Галицько-Буковинського куреня УСС продовжувався і під час оборони Києва від більшовицьких військ Муравйова: у лютому-січні 1918 р. стрільці опановували тактику вуличних боїв, вдосконалювали гранатометання, оскільки гвинтівки виявились малоприслужними. Як згадував хорунжий Корпусу Київських Січових Стрільців і чотар УГА Іван Вислоцький, «праці було багато – не було часу на роздуми. Ми вставали дуже рано, по сніданні була муштра, відтак обід і часто служба в будинку Центральної Ради, або стежа в місті, відтак старшинське зібрання, часто зібрання Стрілецької Ради».

Бойовий досвід Українських Січових Стрільців має важливе значення для формування сучасного українського війська.

ЖІНОЧИЙ ВІЙСЬКОВИЙ РУХ ПІД ВПЛИВОМ «УКРАЇНІЗАЦІЇ» ВІЙСЬК В УКРАЇНІ У 1917 РОЦІ

Упродовж першої половини 1917 року склалися декілька важливих умов, за яких стало можливе створення жіночих військових формувань, спочатку в російській армії та незабаром в українізованих частинах. Напевно, найважливішим за таких умов було капітулянтське становище, в якому росія опинилася в ході війни, та необхідність влити «свіжу кров» у втомлену від війни армію, знайти нові важелі «для підсилення патріотизму на підставі зародків «пасіонарності» у 1917 року. Один з політичних лідерів того часу В. Винниченко писав, що «...революція пробудила національні почуття українського народу і, українець – солдат, став вимагати затвердження своєї національної свідомості в певних організаційних формах».

3-го березня 1917 року в Одесі полковник М. Омелянович-Павленко (начальник II юнкерського училища) вивів училище на маніфестацію під українським «сепаратистським» прапором, чим немало здивував одеситів. 14 квітня 1917 року на Київському розподільному пункті мобілізовані солдати з Чернігівської та Полтавської губерній заявили, що відправляться на фронт за умови, якщо будуть організовані в 1-й Український козацький полк імені Б. Хмельницького. 16 травня 1917 року у Києві був створений «Український Військовий клуб імені гетьмана Полуботка».

Важливу роль в організації військових формувань зіграли Всеукраїнські військові з'їзди. Перший з'їзд почав свою роботу 5 травня 1917 року в Києві. На ньому були присутні близько 700 делегатів від тилових і фронтових частин російської армії. Делегати прийняли рішення про створення координаційного органу з формування національних частин – Українського генерального військового комітету, який очолив військовий чиновник С. Петлюра. Другий з'їзд відкрився 5 червня 1917 року. Було представлено 2 тисячі делегатів від 1,2 млн військовослужбовців-українців.

Цей процес, який незабаром охопив 22 корпуси Південно-Західного та Румунського фронтів, отримав назву «військової українізації». У липні 1917 року в Києві були сформовані 2-й український імені П. Полуботка та 3-й український імені М. Грушевського полки, які незабаром були відправлені на фронт.

Російська армія на третій рік війни швидко втрачала свій моральний дух. Для Тимчасового уряду «рятівною соломинкою» стала ініціатива «знизу» – підняти національну та громадянську гідність армії через жіночі ударницькі бойові загони.

При Головному управлінні Генерального штабу Тимчасового уряду на підставі петицій було створено «Особливу комісію з умов здійснення жіночої військової та трудової повинності по Військовому відомству». При комісії запрацювала «Військова ліга», був заснований «Військовий союз особистого прикладу», епархією яких і були новостворені військові жіночі підрозділи, завданням яких було зменшити кількість солдатів-дезертирів через протиставлення прикладів жіночого героїзму. Спроби неформальної організації жіночих військових батальйонів, за архівними даними, зафіксовано більш ніж в п'ятнадцяти містах росії. Особливо масовими були жіночі організації в Україні та містах південної росії, де були розгорнені Південно-Західний та Румунський фронти. Фундаментом сплеску активності жінок у другій половині 1917 року став наочний процес «українізації» у восьми армійських корпусах вказаних двох фронтів (створення тут «1-ї Української», «Запорізької», «Південнослов'янської» частин).

За цими прикладами в Одесі сформований жіночий військовий підрозділ з 500 жінок-добровольців. Керівництво батальйону подало пропозицію штабу Південно-Західного фронту, щоб по закінченні бойової підготовки підрозділів відправити їх на Румунський фронт в як «батальйон смерті». В Севастополі був створений «Чорноморський жіночий військовий союз допомоги тиловим підрозділам флоту». У Полтаві була організована «Перша команда жінок розвідників-добровольців». У Маріуполі створений жіночий «батальйон смерті», в який вступили близько 300 жінок. На фронт, цей підрозділ виступив у кінці липня 1917 року і вже поза межами міста дістав назву «Український».

До складу цих офіційно створених військових формувань, за списками особового складу, увійшло близько п'яти тисяч жінок.

У міру того як війна затягувалася, в якомусь сенсі погляди чоловіків-військовослужбовців, яких вони дотримувалися до створення жіночих батальйонів, помінялися на діаметрально протилежні. Критика стосовно жіночих батальйонів мала і стару гендерну основу. Військовослужбовців-чоловіків явно обурювала спроба жінок «присоромити» чоловічу стать. Якраз цього і прагнув уряд Керенського. До жовтня 1917 року у військового керівництва склалася одностайна думка, що жіночий військовий рух намагається реалізувати занадто великий проєкт, який потребує значних витрат. 7 листопада 1917 року Генштаб віддав наказ про розпуск усіх жіночих військових частин, за винятком трьох, які вже воювали на Західному фронті.

БОРОТЬБА НА ЧУЖІЙ ЗЕМЛІ: ІСТОРІЯ УЧАСТІ УНА-УНСО У ВІЙНІ В АБХАЗІЇ

Історія загрози існуванню українців як нації сягає своїм корінням набагато глибше, ніж окупація Криму та Донбасу в 2014 році або повномасштабне вторгнення в 2022. Росіяни систематично намагалися знищити українців, починаючи з часів царя і закінчуючи сучасним виглядом спадкоємців «імперії». Сотні спроб заборон українського, незліченна кількість заслань, катувань і вбивств, залякування і, зрештою, русифікація. Та, попри все, їм це не вдалося.

Сьогодні ми, українці, продовжуємо складну й виснажливу боротьбу з ворогом, який переважає нас кількісно, а деколи і якісно, проте Україна не була взята ані «за три дні», ані за два тижні і досі тримає удар завдяки нашим Збройним Силам.

Саме в цьому контексті нам варто згадати про добровольців УНА-УНСО, які розпочали боротьбу з російським агресором ще за часів «дипломатії й миру» з ним. Українська національна асамблея – Українська народна самооборона – націоналістична політична партія та громадський рух, заснований у серпні 1991 року. Один із лідерів цієї організації, командир підрозділу «Арго» Валерій Бобрович, згадує: «Ще тоді було зрозуміло, що третє століття триває війна України, росії, і вона буде продовжуватися. Я, як військовий, одразу побачив величезну кількість найманців росіян, які воювали на боці Абхазії». Пізніше у вбитих ворогів українські бійці знаходили військові квитки, де було зазначено, що вони тиждень як звільнені зі збройних сил росії.

Передісторія війни в Абхазії є тривалою. Після більшовицького завоювання Сакартвело в 1921 році Абхазія спочатку мала статус соціалістичної республіки, але за правління Й. Сталіна стала автономною у складі Сакартвело. Наприкінці 1980-х зростання напруги між Тбілісі та Абхазією призвело до відкритого протистояння.

У 1989 році картвели становили 45% населення Абхазії, тоді як абхазі – лише 17%. Абхазькі націоналісти прагнули вийти зі складу Сакартвело, залишаючись у СРСР, чого також хотіли місцеві росіяни – 14% населення. Водночас у Сакартвело посилювався рух за незалежність від Радянського Союзу. Критичною подією стала Тбіліська трагедія 9 квітня 1989 року, коли радянські війська силою розігнали демонстрацію проти комунізму, що призвело до загибелі 20 людей. Протести були викликані рішенням одного з сіл Абхазії приєднатися до СРСР, що в Тбілісі сприйняли як прояв сепаратизму.

9 квітня 1991 року у Сакартвело було проголошено незалежність, а її першим президентом став Звіад Гамсахурдіа, якого в Абхазії вважали ворогом їх автономії. У лютому 1992 року Сакартвело скасувала радянську Конституцію, що в Абхазії розцінили як ліквідацію автономного статусу. У відповідь Верховна Рада Абхазії проголосила суверенітет, що було анульовано Тбілісі. Ситуація загострилася, і в серпні 1992 року було введено війська до регіону, що стало початком війни.

Влітку 1993 року до Сакартвело прибув український добровольчий загін, сформований УНА-УНСО. У червні перші 11 добровольців утворили підрозділ «Арго». Московське телебачення тоді заявило, що у Тбілісі «висадився полк, до якого входили галицькі українці», хоча із Заходу України був лише один боєць. Згодом до загону приєдналися ще 26 стрільців і капелан Української православної церкви Київського Патріархату. Ці добровольці здобули повагу на Кавказі, і картвели сприймали їх як спецпризначенців.

Однак, як згадує учасник війни в Абхазії Ігор Мазур «Тополя», нині капітан ЗСУ та начальник розвідки 127 батальйону Тероборони, професійної підготовки бійці УНСО не мали: «Це були якісь кар'єри, десь кудись зайшли по-тихому, десь бігали з дерев'яними автоматами, тому що ясно, що ніхто б нам не дав можливість стріляти з якоїсь навіть мисливської зброї. В більшості навчали ті, хто вже проходив армію. Тому картвели, які думали, що прийїхав спецназ, сильно помилялися».

Одного дня російський катер, що з'явився біля узбережжя, де перебували українські та картвельські військові, почав хаотичний обстріл території. Картвели не відповідали через відсутність «офіційного» стану війни. Коли катер підійшов ближче і відкрив прицільний вогонь, український командир Валерій Бобрович вирішив прийняти бій. Спільними зусиллями було затоплено і катер, і моторний човен, що прибув на допомогу. «Навіть сторож з маяка з дупельтівки своєї стріляв», – згадує Валерій.

19 липня 1993 року добровольці УНСО разом із картвельськими силами штурмували селище Шрома – ключовий пункт в обороні Сухумі. Після невдалих спроб картвельських підрозділів узяти укріплені позиції завдання передали українцям. Уночі вони, спустившись зі скелі під прикриттям темряви, зайшли у тил селища й здобули перемогу. Цей бій став першою вагомою перемогою українських добровольців над російськими військами.

27 липня у Сочі підписали угоду про припинення вогню, але росія як «гарант миру» підтримала порушення домовленостей з боку Абхазії. У вересні картвельські війська втратили Сухумі, де почалися етнічні чистки. Українські добровольці допомагали евакуювати мирне населення. Ігор Мазур згадує: «Тримали оборону, щоб мирні люди – діти, літні люди, ті, хто тікав, – могли безпечно відійти». У листопаді 1993 року вони повернулися до України через заборону воєнізованих формувань. Війна завершилася поразкою Сакартвело, а росія окупувала регіон, згодом визнавши його незалежність.

Участь росії у війні в Абхазії 1992 – 1993 рр. була настільки масштабною й відкритою, що ці події можна сміливо розглядати як російсько-картвельську війну в Абхазії. Основні факти, які підтверджують це:

1. Пряма участь регулярних російських військ, зокрема Псковської дивізії особливого призначення, 345-го повітрянодесантного полку та 643-го зенітно-ракетного полку.

2. Постачання зброї й техніки сепаратистам. Російські війська передали сепаратистам велику кількість озброєння: 984 автомати, 267 пістолетів, 18 кулеметів, 500 гранат, 600 сигнальних ракет, понад пів мільйона патронів, а також військову техніку.

3. Надання військово-експертної підтримки, що включала планування стратегічних операцій і координацію воєнних дій.

4. Організація добровольчих загонів у росії та їхнє направлення до Абхазії.

5. Масовані удари російськими військово-повітряними й морськими силами, які бомбили позиції картвельської армії та мирні населені пункти.

Українці колись боролися за свободу Сакартвело, а сьогодні картвели воюють за незалежність України. Нас об'єднує спільний ворог, який діє за однаковим сценарієм на всіх землях, які намагається захопити. І українці, і картвели, які нині стоять на фронті, мають спільну мету – вигнати окупанта зі своїх територій і назавжди покласти край російській агресії.

СЕКЦІЯ 2
«ДО БОЮ, ПАНОВЕ!»: УКРАЇНСЬКІ ДОБРОВОЛЬЦІ
В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ 2014 – 2024 рр.

Bonusiak A., dr. hab., profesor
Uniwersytet Rzeszowski

POLSCY OCHOTNICY W WOJNIE ROSYJSKO-UKRAIŃSKIEJ
(2022–2024)

„W Legionie spotykałem ludzi o różnych intencjach. Jedni chcieli się pokazać, że walczą na wojnie, a drudzy walczyli i nie potrzebowali do tego poklasku”.

(Wypartowicz 2024)

Po wybuchu pełnowymiarowej wojny doszło do powstania specjalnej ochotniczej formacji zbrojnej przeznaczonej dla obcokrajowców, którzy chcieli walczyć z Rosją w Ukrainie. W tej grupie byli obywatele różnych państw, w tym Polski. Nie było to żadnym zaskoczeniem, ochotnicy z różnych krajów (także Polacy) uczestniczyli w walkach już od 2014 r.

Po 24 lutego 2022 r. liczba osób, które udały się do walki uległa wielokrotnemu zwiększeniu. Jeżeli w okresie lat 2014 – 2022 mówi się o kilkunastu, maksymalnie kilkudziesięciu osobach z Polski walczących w ATO, to po 2022 r. zdecydowanie bardziej prawdopodobne są wielkości rządu kilkuset ochotników. Propaganda rosyjska mówi nawet o tysiącach Polaków na froncie... Oczywiście obecnie nie ma i nie może być pełnej wiedzy na ten temat. Na dziś możemy przyjąć, że z wymienionej grupy życie straciło kilkanaście osób.

Ochotnicy pochodzący znad Wisły niczym nie wyróżniali się z pozostałych. Oczywiście mowa tu o generalnym obliczu tej grupy i sposobie ich wykorzystywania. Był on zróżnicowany i częściowo dostosowany do umiejętności danej osoby, jej wykształcenia, itp. Wiadomo, że Polacy wykonywali na froncie przeróżne zadania. Nie różniły się od tych wykonywanych przez Innych obrońców państwa. Interesujące jest, jak prezentowali się Polacy w polskich mediach.

Po pierwsze były to osoby, które niechętnie ujawniały swoją tożsamość. Staraly się używać pseudonimów, ewentualnie imion (niekoniecznie prawdziwych). To unikanie upubliczniania związane było z różnymi kwestiami – zaczynając od troski o bliskich, kończąc na chęci ograniczenia zainteresowania państwa (Polski) daną osobą, która najczęściej nielegalnie walczyła w Ukrainie. Osoby, które nie miały takich ograniczeń, takie jak Janusz Szeremeta czy Krzysztof Tyfel to tylko wyjątki potwierdzające regułę.

Ochotnicy przyjeżdżali z różnych powodów, byli tacy którzy szukali w Ukrainie sensu życia. Tacy, którzy przyjeżdżali z powodów humanitarnych – chcieli walczyć w obronie zaatakowanych i słabszych, dzieci i kobiet. Harcerze, którzy chcieli

pomagać innym. Jeszcze inni szli za „głosem serca” Znaczna grupa przyjechała się sprawdzić, udowodnić swoje możliwości, siłę. Czasem przyjeżdżali jako wolontariusze z dostawami, pomocą humanitarną – raz, drugi, trzeci i zostawali na froncie.... Były również osoby, które próbowały się „schować” na froncie, które były w ojczyźnie „na bakier z prawem”.

Ochotnicy byli w ruchu. Zmieniali jednostki i formy działania. Walczyli albo pracowali na zapleczu z rekrutami lub zajmowali się organizowaniem wsparcia z Polski. Mieli różny wiek i różne doświadczenia. Część z nich miało duże doświadczenie wojskowe wyniesione z misji czy nawet służbie w formacjach specjalnych, ale byli i tacy, którzy mieli tylko „chęci”. Byli ludzie z doświadczeniem przydatnym w wojnie – spadochroniarze, nurkowie, ratownicy medyczni, droniarze. Wszyscy charakteryzowali się chęcią realizowania każdego zadania nawet wówczas, jeśli nie było ono zgodne z ich umiejętnościami o ile wiedzieli, że ich praca przyczyni się do ostatecznego sukcesu.

Walczyli w różnych formacjach, wbrew legendzie najczęściej po za Legionem Cudzoziemskim. Mieli różne stopnie i stanowiska. Obsługiwali jawnie i drony. Pracowali jako medycy „poła walki”, walczyli w specjalnych jednostkach zwiadowczych. Działali wszędzie tam, gdzie byli potrzebni. Za swoje zasługi byli wyróżniani medalami przez swoich dowódców jednostek, a nawet prezydenta Ukrainy.

Wymienione powyżej działania Polaków odpowiadają w takiej czy innej formie działalności innych nacji. Nie różnią się od nich bowiem wojna jest bezwzględna i niesie za sobą takie same działania i zachowania dla każdego, który dobrowolnie zdecyduje się w niej uczestniczyć.

Scharakteryzowane środowisko może więc być jedynie przykładem tej działalności wymagającym pogłębionych badań bowiem Polacy nie byli wcale największą grupą osób walczących z Rosją a pochodzącą z po za Ukrainy. Tę pozycję zajmują Białorusini i Gruzini. Pomijając ten fakt charakterystyka omawianego środowiska będzie możliwa najwcześniej po zakończeniu działań militarnych, a najpewniej dopiero po upublicznieniu tajnych akt, które w przypadkach osobowych dostępne są najczęściej po upływie ćwierć wieku od wydarzeń, których dotyczą. Tymczasem musimy więc bazować na dostępnych informacjach medialnych.

Mroczkowski K., dr. hab., profesor,
Uniwersytet Rzeszowski

BRYTYJSCY OCHOTNICY WALCZĄCE W UKRAINIE OD 2022 ROKU

Od początku rosyjskiej inwazji na Ukrainę w lutym 2022 roku, międzynarodowa społeczność obserwowała z podziwem zaangażowanie ochotników z całego świata, którzy przybywali w Ukrainę, by wesprzeć jej walkę o niepodległość. Wśród tych,

którzy odpowiedzieli na apel prezydenta Wołodymyra Zelenskigo o utworzenie Międzynarodowego Legionu Obrony Ukrainy, znaleźli się także Brytyjczycy. Ich motywacje, działania na froncie oraz polityczne i społeczne reperkusje ich decyzji to temat, który wzbudza zainteresowanie i kontrowersje. Brytyjcy ochotnicy, którzy zdecydowali się walczyć w Ukrainie, mają różnorodne motywacje. Wśród nich są byli żołnierze z doświadczeniem zdobytym podczas służby w Iraku, Afganistanie czy Syrii, a także osoby bez przeszkolenia wojskowego, ale z silnym poczuciem solidarności z narodem ukraińskim.

Dla wielu decyzja o wyjeździe była wynikiem głębokiego oburzenia wobec rosyjskiej agresji oraz chęci stawienia czoła autorytaryzmowi. Wielu ochotników podkreślało, że ich działania są wyrazem sprzeciwu wobec brutalnych naruszeń praw człowieka, jakie miały miejsce w Buczy, Irpieniu i innych miejscowościach w Ukrainie. Część z nich przyznała, że impulsem do wyjazdu były również osobiste powody, takie jak poszukiwanie nowego celu w życiu czy próba poradzenia sobie z problemami natury psychicznej po zakończeniu służby wojskowej.

Brytyjcy ochotnicy w Ukrainie w większości dołączyli do Międzynarodowego Legionu Obrony Ukrainy, utworzonego w marcu 2022 roku. Legion ten stał się platformą dla cudzoziemców, którzy chcieli walczyć po stronie Ukrainy, oferując podstawowe szkolenia wojskowe i wsparcie logistyczne. W skład Legionu weszli zarówno doświadczeni weterani, jak i osoby, które nigdy wcześniej nie miały kontaktu z wojskiem.

Brytyjczycy odegrali szczególną rolę w działaniach na froncie wschodnim, gdzie wojna przybrała charakter wyniszczających walk pozycyjnych. Wykorzystywano ich doświadczenie w operacjach specjalnych, rozpoznaniu i prowadzeniu walki w terenie zurbanizowanym. Niektórzy z nich pracowali również jako instruktorzy, szkoląc ukraińskich żołnierzy z zakresu obsługi zachodniego sprzętu wojskowego, takiego jak systemy przeciwpancerne NLAW czy haubice M777.

Zaangażowanie Brytyjczyków w Ukrainie nie obyło się bez ofiar. Kilku ochotników zginęło podczas walk, a inni trafili do rosyjskiej niewoli, co stało się przedmiotem międzynarodowych negocjacji i presji dyplomatycznej. W szczególności głośne były przypadki Aidena Aslina i Shauna Pinnera, którzy zostali schwytani przez siły prorosyjskie w Mariupolu i skazani na karę śmierci przez samozwańczą Doniecką Republikę Ludową. Dzięki interwencji dyplomatycznej udało się ich uwolnić w ramach wymiany jeńców we wrześniu 2022 roku.

Wielu ochotników zmagają się również z problemami psychicznymi wynikającymi z intensywności walk i trudnych warunków na froncie. Trauma, stres bojowy oraz poczucie izolacji towarzyszące powrotowi do kraju po zakończeniu misji stanowią poważne wyzwania dla tych, którzy zdecydowali się na ten krok.

Obecność Brytyjczyków w Ukrainie spotkała się z mieszanymi reakcjami w kraju. Brytyjski rząd oficjalnie odradzał obywatelom wyjazdy w Ukrainę w celach bojowych, podkreślając ryzyko związane z takimi działaniami. Mimo to wielu ochotników zignorowało te ostrzeżenia, co w niektórych przypadkach doprowadziło do napięć między ochotnikami a władzami.

Spółeczeństwo brytyjskie w dużej mierze wyrażało solidarność z Ukrainą, jednak nie brakowało również głosów krytycznych, wskazujących na ryzyko eskalacji konfliktu i potencjalne zagrożenie dla bezpieczeństwa ochotników. Część środowisk politycznych zwracała uwagę na potrzebę lepszej koordynacji działań pomocowych oraz konieczność zapewnienia wsparcia psychologicznego dla tych, którzy wracają z Ukrainy.

Zaangażowanie Brytyjczyków w walki w Ukrainie ma nie tylko wymiar symboliczny, ale także praktyczny. Ich obecność wzmacnia morale ukraińskich żołnierzy, a ich doświadczenie bojowe przyczynia się do zwiększenia efektywności ukraińskiej armii. Jednocześnie udział

Brytyjczyków w konflikcie podkreśla wagę solidarności międzynarodowej w obliczu rosyjskiej agresji. Historia brytyjskich ochotników w Ukrainie to przykład odwagi, poświęcenia i solidarności, ale także przestroga przed konsekwencjami, jakie niesie za sobą udział w konflikcie zbrojnym. Ich losy przypominają o ludzkim wymiarze wojny, w której każda decyzja ma swoje dalekosiężne skutki.

Андреева Л., Мельник В.,
Національна академія сухопутних військ імені
гетьмана Петра Сагайдачного

СИЛИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ІСТОРІЯ, СТАНОВЛЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ

Сили територіальної оборони (ТрО) – окремий рід сил ЗС України, на який покладається організація, підготовка та виконання завдань територіальної оборони. Безпосереднє керівництво територіальною обороною здійснюється Головнокомандувачем ЗС України через Командувача Сил територіальної оборони.

Процес формування був непростим і розпочався він ще на початках становлення незалежності держави. Законом України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 року, яким вперше було закріплено поняття «територіальна оборона» на рівні вказівок, що ТрО організовується виключно на час дії особливого періоду, а до виконання завдань ТрО можуть залучатися ЗС України та інші військові формування.

Із-за відсутності прямої агресії керівництво держави до практичних дій щодо територіальної оборони ставилося пасивно.

Досвід подій на Сході та Півдні країни на початку 2014 р., проведення Антитерористичної операції/операція Об'єднаних сил на сході держави та загрози повномасштабного вторгнення підтвердив актуальність ТрО України, необхідність її вдосконалення й подальшого розвитку, а також перегляд і вироблення правильних поглядів військово-політичного керівництва нашої держави на її організацію, планування та ведення.

У січні 2015 року в Черкаській області було сформовано 16 рот та 62 загони ТрО. В лютому 2015 року у Полтавській області було сформовано 84 загони ТрО, а у Харківській області – 70 загонів ТрО.

З 2018 року ТрО переводиться на бригадну структуру. Загони оборони, які були у кожному районі (місті) планувалося переформувати у батальйони та звести у бригади, що повинно покращити керованість і боєздатність військових частин ТрО.

Планувалося створити не менше однієї бригади на область, а на загрозованих напрямках у прикордонних областях і більше. Управління бригадами покладалося на відповідні оперативні командування Сухопутних військ ЗС України. Вирішено змінити структуру військ ТрО: сформувати кадровану бригаду тероборони у кожному регіоні України – усього 25 (без тимчасово окупованих Криму та Севастополя), з номерами від 100 до 124.

В областях залишали окремі стрілецькі батальйони, які формуються обласними військовими комісаріатами, та роти охорони військових комісаріатів, згідно зі структурою військ ТрО, яку було запроваджено наприкінці 2014 року.

Планувалося комплектування бригад військовослужбовцями кадру і резервістами, які складатимуть основну чисельність і призиватимуться на службу у разі необхідності. Резервістів передбачалося регулярно залучати до підготовки на навчальних зборах. Завершенням підготовки мало стати бойове злагодження та проведення бригадних навчань.

У червні 2018 року під час навчання «Північна фортеця-2018» було проведене злагодження бригади ТрО, а також відпрацьовано інші питання формування бригад. Загалом на цей час було сформовано 24 бригади ТрО, керівний склад яких був присутній на цих навчаннях.

16 липня 2021 р. Президентом України В. Зеленським був підписаний Закон України «Про основи національного спротиву», яким було на законодавчому рівні унормовано питання організації та функціонування ТрО в умовах викликів сучасності, а також визначено її самостійний статус як складової національного спротиву та окремого роду військ ЗС України.

Згідно Закону ТрО України формується із трьох компонентів: а) військова складова, яку утворюють органи військового управління, військові частини Сил ТрО ЗС України, а також інші сили, які залучаються до виконання завдань ТрО; б) цивільна складова, яку формують державні органи, органи місцевого самоврядування, залучені до ТрО; в) військово-цивільна складова, якою є штаби зон (районів) територіальної оборони та добровольчі формування територіальних громад, які залучаються до ТрО.

Законом передбачається надання добровольчим формуванням статусу воєнізованих підрозділів, які формуються на добровільній основі. Зазначається, що входить у добровольчі об'єднання можуть громадяни України, які проживають у межах території відповідної територіальної громади. Одним із основних завдань, яке відображено в Законі, є військово-патріотичне виховання громадян України. Саме у добровольчих формуваннях найкраще закладаються ідеали патріотизму.

Заслугує на увагу соціальний і правовий захист членів добровольчих формувань з боку держави, який до цього на законодавчому рівні не був закріплений.

1 січня 2022 року на підставі Закону України «Про основи національного спротиву» створені Сили ТрО як окремих рід військ. У складі Сил ТрО України планувалося 25 бригад (одна бригада на регіон), які об'єднуюватимуть понад 150 батальйонів (один батальйон на район). Формування підрозділів Сил ТрО планувалося завершити до 15 лютого 2022 року.

На початку 2022 року було прийнято рішення про формування чотирьох додаткових бригад у великих містах – Львів (125-та), Одеса (126-та), Харків (127-ма), Дніпро (129-та). Після 24 лютого 2022 року було сформовано ще три нових бригади (з яких друга бригада міста Київ). На травень 2022 року загальна кількість бригад зросла до 32.

У лютому 2022 р. у 13 областях батальйони ТрО були сформовані лише на 70% добровольців. Доукомплектування здійснювалося уже під час ведення бойових дій. У травні кількість бійців ТрО сягнула 110 тис. осіб.

Начальник штабу ТрО ЗС України Сергій Собко у травні 2022 р. повідомляв, що із 32 бригад територіальної оборони вже близько 25 в повному складі або частково беруть участь у бойових діях.

Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про основи національного спротиву» надано можливість ТрО виконувати завдання в районах ведення воєнних (бойових) дій» від 03.05.2022 р. на час дії воєнного стану за рішенням Головнокомандувача ЗС України добровольчі формування територіальних громад повністю або частково можуть залучатися до виконання завдань ТрО поза межами визначеної зони ТрО, а також направлятися до районів ведення воєнних (бойових) дій.

Підрозділи Сил ТрО з перших днів широкомасштабного вторгнення росії в Україну опинилися на лінії вогню. Разом з іншими підрозділами Сил оборони тероборонівці захищали Київ, Суми і Чернігів, тримали оборону Харкова, Миколаєва та Запоріжжя, прийняли бої у Херсоні та Маріуполі тощо.

Отже, як складова воєнної організації держави, територіальна оборона здійснюється в особливий період для виконання заходів, визначених в Конституції, Положенні про ТрО, Законах ВР та Указах Президента.

В умовах збройної агресії рф проти України, окупації частини її території особливого значення для забезпечення обороноздатності держави набуває належне функціонування ТрО.

Сьогодні пріоритетними для держави залишаються питання законодавчого забезпечення національної безпеки та оборони держави щодо усіх напрямів її функціонування.

На організаційно-правове забезпечення ефективного спротиву збройній агресії рф проти України спрямовано низку законів, що удосконалюють порядок комплектування ЗС України та Сил ТрО, а також регламентують питання щодо використання Збройних Сил України та інших військових формувань, ведення воєнних (бойових) дій. Це – Закон України «Про внесення

змін до Закону України «Про основи національного спротиву» щодо вдосконалення порядку комплектування і соціального забезпечення Сил територіальної оборони Збройних Сил України та добровольчих формувань територіальних громад».

Створення дієвої системи ТрО забезпечить протидію загрозам національній безпеці України.

Борозняк С.,
Національна академія сухопутних військ імена
гетьмана Петра Сагайдачного

ПОЧАТОК ВІЙНИ В 2014 РОЦІ ТА ФОРМУВАННЯ ДОБРОВОЛЬЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ В УКРАЇНІ

Початок війни в Україні у 2014 році став переломним моментом для країни та її народу. Події, що розгорнулися після Революції Гідності, призвели до анексії Криму російською федерацією та початку збройного конфлікту на Сході України. Відсутність належної боездатності у Збройних Сил України змусила суспільство шукати нові форми захисту держави, що привело до формування добровольчих підрозділів.

У лютому-березні 2014 року російська федерація здійснила незаконну анексію Кримського півострова, використовуючи военну сили та пропаганду. Паралельно на Сході України розпочалися проросійські виступи, які переросли у військовий конфлікт. У квітні 2014 року проросійські сили за підтримки російських військових захопили адміністративні будівлі в Донецькій і Луганській областях, оголосивши про створення так званих «ДНР» і «ЛНР».

Українська влада відповіла проведенням Антитерористичної операції (АТО), яка стартувала 14 квітня 2014 року. Однак на початковому етапі українське військо виявилось ослабленим через попередні роки недофінансування, корупції та браку кадрового забезпечення. Саме в цей час добровольчий рух став основою захисту територіальної цілісності України.

У 2014 році по всій Україні почали створюватися добровольчі батальйони та підрозділи, які склалися з громадян, що прагнули боронити Батьківщину. Ці формування включали як колишніх військових, так і цивільних осіб без бойового досвіду.

Найвідомішими серед добровольчих батальйонів стали:

«Азов» – один із найвідоміших підрозділів, створений у травні 2014 року, який відзначився у боях за Маріуполь.

«Донбас» – сформований з добровольців, які взяли участь у звільненні міст на Донеччині.

«Айдар» – брав активну участь у бойових діях у Луганській області.

«Дніпро-1» – батальйон, що мав підтримку з боку Дніпропетровської обласної адміністрації.

Окрім добровольчих батальйонів, які входили до складу Міністерства внутрішніх справ, також з'явилися підрозділи у складі Збройних Сил України, наприклад, 1-й батальйон оперативного реагування Національної гвардії «Батальйон імені Кульчицького».

Добровольчі підрозділи відіграли критично важливу роль на першому етапі війни. Вони зупинили просування проросійських бойовиків, допомогли звільнити низку міст, зокрема Слов'янськ, Маріуполь, Лисичанськ. Саме завдяки їхній мотивації та бойовому духу Україна змогла виграти час для відновлення своїх Збройних Сил.

Згодом частина добровольчих батальйонів була інтегрована в офіційні силові структури – Національну гвардію, Збройні Сили України, спецпідрозділи МВС. Це дозволило їм отримати офіційний статус, забезпечення та вищий рівень підготовки.

Події 2014 року стали випробуванням для України, але також об'єднали націю в боротьбі за незалежність. Добровольчі батальйони стали символом мужності та патріотизму, а їхній внесок у захист країни назавжди залишиться в історії. Завдяки ним Україна змогла вистояти у найтяжчі часи війни та підготуватися до тривалого опору агресору.

Крім військового аспекту, добровольчі підрозділи сприяли консолідації українського суспільства, показавши приклад самовідданості, національної єдності та боротьби за свободу. Їхній досвід, бойовий дух і патріотизм відіграли значну роль у формуванні сучасної української армії, що у майбутньому допомогло у протидії агресії. Ці події показали, що сильний громадянський спротив і прагнення до незалежності можуть стати важливим чинником у збереженні державності.

Ванюрський М.,
Інститут українознавства імені
Івана Крип'якевича НАН України

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ТРАДИЦІЇ ДОБРОВОЛЬЧОГО РУХУ В УКРАЇНІ

Актуальність цієї теми зумовлена постійною потребою Української держави в обороні власної території та формуванні національної ідентичності, що спирається на багатовікову військову спадщину. Добровольчий рух відображає готовність громадян не тільки брати участь у захисті країни, а й активно долучатися до розбудови сучасних збройних формувань та волонтерських ініціатив. В умовах постійних викликів з боку зовнішньої агресії важливо простежити еволюцію цього явища, щоб усвідомити його роль у консолідації суспільства та зміцненні державності. Звернення до історичних прецедентів дає змогу краще зрозуміти, як гартувалася українська традиція добровільного служіння Батьківщині.

Історичні корені добровольчого руху в Україні сягають періоду Київської Русі, коли спільноти воїнів формувалися на засадах особистої ініціативи та відданості князям і рідній землі. Ці принципи надалі посилювалися в добу козацтва, коли участь у Війську Запорозькому нерідко була справою добровільного вибору й високого громадянського обов'язку. Козацтво створювало унікальний для свого часу військово-політичний устрій, у якому поєднувалися ідеї колективного самоврядування, братерства та патріотизму. Завдяки цьому в національній свідомості утвердився стійкий образ вільного воїна, здатного самостійно ухвалювати рішення про захист спільних інтересів.

Роль національно-визвольних змагань XIX – XX ст. у зміцненні добровольчих традицій неможливо переоцінити, адже такі формування, як Українські січові стрільці, мали непересічне значення для становлення ідей державності. Бойові підрозділи, що народжувалися завдяки самостійній ініціативі, йшли до лав збройних сил УНР, брали участь у боротьбі проти російського та інших іноземних панувань, демонструючи відданість ідеалам свободи й незалежності. Саме такі історичні приклади укріплювали усвідомлення того, що без масової громадської підтримки й ентузіазму неможливо досягти успіхів у протистоянні набагато сильнішим зовнішнім гравцям. Тому пам'ять про добровольчі подвиги минулого передавалася з покоління в покоління, формуючи підґрунтя для подальшої активної участі громадян у збройному захисті власної держави.

Сучасний вибух волонтерських і добровольчих ініціатив, що став особливо помітним після 2014 року, фактично продовжує багатовікову традицію залучення людей на добровільних засадах. У нових історичних умовах добровольчі батальйони виступають символом відновлення козацького духу й національної відданості, коли мотиви захисту рідної землі стають важливішими за будь-які матеріальні вигоди. Крім безпосередньої участі у бойових діях, добровольці докладають чимало зусиль до розвитку системи підтримки армії, психологічної реабілітації ветеранів і розбудови громадянського суспільства, що свідчить про комплексний характер цих ініціатив. Паралельно зміцнюється соціальний статус добровольця як захисника, що несе на собі не лише тягар військового обов'язку, а й високу моральну місію – захищати власний народ і сприяти змінам у державі.

Висновки свідчать, що український добровольчий рух формується на міцних історичних підвалинах, які сягають часів раннього державотворення, козащини та визвольних змагань XX ст. Утверджені поколіннями принципи самовідданої служби й активного громадянства дають змогу сучасним добровольцям організовуватись, діяти ефективно та надихати на активну підтримку з боку суспільства. Водночас задля збереження цього потенціалу і його раціонального використання важливим є розроблення чіткої державної політики, що визнаватиме добровольчий рух як невід'ємний елемент національної безпеки. Подальше дослідження феномена добровольчих ініціатив дозволить поглибити знання про особливості їхньої мотивації, організації та історичної тягlostі, а, відтак, сприятиме більш ґрунтовному розумінню стратегічної ролі добровольців у захисті й розбудові України.

ВІД ДОБРОВОЛЬЦІВ ДО ЛІДЕРІВ: ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОЛІ ЖІНОК В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна є серйозним випробуванням для суспільства, що потребує консолідації зусиль та активної участі кожного громадянина. У цьому контексті роль жінок у добровольчому русі є надзвичайно важливою та багатогранною. Жінки, долучаючись до лав захисників України, не тільки допомагають забезпечити обороноздатність країни, але й самі зазнають значних змін. Вони стають більш соціально активними, усвідомлюючи свою здатність впливати на ситуацію та робити свій внесок у спільну перемогу. Добровольчий рух в Україні, особливо з початком повномасштабного вторгнення росії, демонструє значну гендерну динаміку. Хоча і чоловіки, і жінки активно долучаються до боротьби, вплив цієї діяльності на їх соціальну активність та лідерські якості може відрізнятись.

Участь жінок у добровольчому русі часто приводить до більш вираженого зростання соціальної активності. Це пов'язано з тим, що традиційно жінки мали менше можливостей для публічної діяльності та прийняття рішень. Військова служба надає їм платформу для самореалізації, розвитку організаторських навичок та формування активної громадянської позиції. Вплив участі у бойових діях на лідерські якості також може бути більш помітним у жінок. Часто вони стикаються з необхідністю долати гендерні стереотипи та доводити свою компетентність. Це спонукає їх до більш активного розвитку лідерських навичок, таких як вміння переконувати, мотивувати, будувати команду та приймати рішення в умовах невизначеності.

Під час російсько-Української війни активна участь жінок у добровольчому русі є надзвичайно актуальною та відповідальною. Вони не лише забезпечують важливу підтримку армії та цивільного населення, а й формують новий тип лідерства, заснований на емпатії, солідарності та співпраці. Це сприяє зміцненню суспільства, підвищенню його стійкості та створює фундамент для успішної відбудови країни після війни.

Розглянемо декілька прикладів жінок, які пройшли шлях від добровольців до лідерів. З початком війни на Донбасі у 2014 році, Яна Зінкевич, студентка-медик, долучилася до добровольчого руху. Вона евакуювала поранених з поля бою, надавала першу допомогу та транспортувала їх до шпиталів. Її сміливість та відданість справі швидко зробили її відомою в колі військових та волонтерів. Згодом, усвідомивши необхідність більш організованої та ефективної медичної допомоги на передовій, Яна заснувала медичний батальйон «Госпітальєри». Під її керівництвом «Госпітальєри» евакуювали та надали допомогу тисячам поранених бійців. Лідерські якості Яни, її здатність

організовувати та мотивувати людей, а також глибоке розуміння проблем військових на фронті, дозволили їй не лише ефективно керувати батальйоном, а й згодом увійти у політику. У 2019 році Яна Зінкевич стала народним депутатом України, де продовжує боротьбу за права ветеранів та розвиток медицини в країні.

Юлія Паєвська, відома за позивним «Тайра», є яскравим прикладом жінки, яка пройшла шлях від волонтерки до військовослужбовця та громадського лідера. До початку війни на Донбасі у 2014 році Юлія була спортсменкою та тренеркою з айкідо. З початком бойових дій вона долучилася до волонтерського руху, надаючи медичну допомогу пораненим бійцям. Згодом «Тайра» стала парамедиком добровольчого батальйону «Донбас», де евакуювала та надавала допомогу сотням військових. Її мужність та професіоналізм здобули їй повагу та авторитет серед побратимів. У 2022 році, під час оборони Маріуполя, Юлія Паєвська потрапила в полон до російських військ. Після трьох місяців полону вона була звільнена та продовжила свою діяльність, спрямовану на допомогу Україні. Юлія «Тайра» Паєвська стала символом незламності та боротьби українського народу, а її історія надихає багатьох жінок до активної участі у захисті країни.

З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну у 2022 році, Андріана Сусак кинула успішну кар'єру юриста та пішла добровольцем на фронт. Вона пройшла військову підготовку, опанувала зброю та брала участь у бойових діях у складі одного з підрозділів ЗСУ. Її мужність, витримка та здатність діяти в екстремальних умовах стали прикладом для багатьох. Під час боїв за Київщину вона отримала поранення, але після одужання повернулася на службу. Андріана продовжує служити в армії, займається підготовкою новобранців та активно висвітлює реалії війни в соціальних мережах, надихаючи інших до боротьби за свободу України.

Олена Білозерська – письменниця та журналістка, яка з початком війни на Донбасі у 2014 році долучилася до лав добровольчого батальйону «Донбас». Вона брала участь у бойових діях як снайпер та кулеметниця, виконувала розвідувальні завдання, а також займалася інформаційною роботою, висвітлюючи події на фронті. Олена Білозерська є автором кількох книг про війну на Донбасі, в яких вона описує свій досвід участі у бойових діях та розмірковує про роль жінок на війні. Її діяльність демонструє поєднання мужності, патріотизму та громадянської позиції. З початком повномасштабного вторгнення росії у 2022 році Олена Білозерська продовжила свою службу в ЗСУ, де займається, зокрема, аеророзвідкою.

Оксана Рудюк, відома під позивним «Кропива», була активною учасницею Революції Гідності. З початком війни на Донбасі у 2014 році вона долучилася до добровольчого батальйону «Айдар» як парамедик. Згодом стала бойовим медиком та брала безпосередню участь у бойових діях. Після завершення служби в «Айдарі» Оксана Рудюк зайнялася громадською діяльністю, зокрема, вона є співзасновницею організації «Жіночий Ветеранський Рух», яка надає підтримку жінкам-ветеранам АТО/ООС. Оксана активно виступає за соціальні

права ветеранів, гендерну рівність та розвиток громадянського суспільства в Україні.

Ці та багато інших прикладів демонструють, що жінки в Україні не лише підтримують армію в тилу, а й самі стають на її захист, виявляючи мужність, патріотизм та лідерські якості. Їх участь у добровольчому русі є важливим внеском у боротьбу за незалежність України та свідченням їх незламності та рішучості захищати свою Батьківщину.

Дані приклади яскраво демонструють потенціал жінок, які пройшли шлях від добровольців до лідерів. Їх досвід є свідченням того, що активна участь у вирішенні суспільних проблем, організаторські здібності, вміння працювати в команді та здатність брати на себе відповідальність формують лідерів, здатних вести за собою та змінювати країну на краще.

У повоєнній Україні саме такі жінки будуть відігравати ключову роль у відбудові та розвитку держави. Їх досвід у сфері організації допомоги, управління проектами, залучення ресурсів та комунікації з різними верствами населення стане неоціненним для ефективного проведення реформ та модернізації країни. Важливо створити умови для реалізації їх потенціалу через підтримку жіночого лідерства, забезпечення рівних можливостей та створення механізмів залучення жінок до процесів прийняття рішень на всіх рівнях. Активна участь жінок у політичному, економічному та громадському житті стане запорукою успішної та демократичної України майбутнього.

Єфімов Г., к.н. з держ.упр., с.н.с.,

Касаткін Є.,

Микитин В.,

Національна академія сухопутних військ імені
гетьмана Петра Сагайдачного

ЗАГОНИ ОБОРОНИ – ПРЕДТЕЧІ ДОБРОВОЛЬЧИХ ФОРМУВАНЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У СИСТЕМІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ

14 березня в Україні святкують День українського добровольця – нове, але дуже важливе свято, яке було створене на честь всіх тих, хто 14 березня 2014 року встав на захист України. Цей день було встановлено для того, щоб пам'ятати, через що довелось вже пройти нашій країні та через що вона проходить прямо зараз. А ще дата нагадує про героїзм захисників та захисниць незалежності рідної Батьківщини.

Відповідно до вимог законів України «Про оборону України», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про військовий обов'язок і військову службу», а також на виконання спільної Директиви Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил (ЗС) України від 14.05.2014 року № Д-322/1/16 дск, за розпорядженням першого заступника начальника

Генерального штабу ЗС України від 21.05.2014 року № 1090 в червні 2014 року розпочалось формування загонів оборони.

Первинно основними завданнями цих підрозділів було визначено:

охорона будівель органів виконавчої влади та місцевого самоврядування;

охорона важливих об'єктів та комунікацій району;

розгортання блокпостів та несення служби на них;

здійснення пішого патрулювання та патрулювання на автомобілях в межах населених пунктів району;

боротьба з диверсійно-розвідувальними силами противника, антидержавними незаконно утвореними збройними формуваннями та мародерами;

підтримання безпеки та правопорядку в районі;

організація руху опору або партизанських загонів – у разі захоплення противником території району.

Відповідно до визначених завдань було сформовано й основні вимоги до даних загонів, зокрема:

категорія залучення – ініціативні, патріотично налаштовані військовозовоб'язані громадяни, керівники підприємств, установ усіх форм власності, представники військово-патріотичних організацій, депутати сільських (селищних) рад, члени громадських формувань з охорони громадського порядку, члени товариств мисливців та рибалок України; вік – від 18 до 60 років; придатність до військової служби; відсутність судимостей та проведення слідчих дій правоохоронними органами; досвід військової служби необов'язковий;

час та ареал застосування – у випадку відкритої агресії або іншої критичної ситуації – у межах адміністративно-територіальних одиниць, де вони сформовані;

забезпечення – транспорт з національної економіки України, незалежно від підпорядкування та форм власності, за заявкою тодішнього районного військового комісара; стрільцька зброя, гранатомети та боєприпаси до них – від Міністерства оборони; форма одягу – власна; грошове забезпечення – виплачується у порядку та розмірах, установлених для військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом.

З оголошенням мобілізації та отриманням директиви на формування приписаний особовий склад загонів оборони включався до складу ЗС України та мав правовий статус військовослужбовців з поширенням на них всіх прав, пільг, соціальних гарантій та фінансових виплат, які були визначені чинним законодавством для військовослужбовців ЗС України.

Що ж ми маємо сьогодні? Із впевненістю визначаємо, що найбільш споріднені за завданнями, застосуванням та забезпеченням на сьогодні – це добровольчі формування територіальних громад (ДФТГ), які почали своє «оновлене» функціонування з 1 січня 2022 року відповідно до Закону України «Про основи національного спротиву» (зі змінами) як воєнізовані підрозділи, що сформовані на добровільній основі з громадян України, які проживають у межах території відповідної територіальної громади і призначені для участі у підготовці та виконанні завдань територіальної оборони (ТрО), а саме: своєчасного

реагування та вжиття необхідних заходів щодо оборони території та захисту населення на визначеній місцевості; участі у посиленні охорони та захисті Державного кордону; участі у захисті населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, ліквідації наслідків ведення воєнних (бойових) дій; участі у підготовці громадян України до національного спротиву; участі у забезпеченні умов для безпечного функціонування органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування та органів військового управління; участі в охороні та обороні важливих об'єктів і комунікацій, інших критично важливих об'єктів інфраструктури, визначених Кабінетом Міністрів України, та об'єктів обласного, районного, сільського, селищного, міського значення, районного у містах рад, сільських, селищних, порушення функціонування та виведення з ладу яких становить загрозу для життєдіяльності населення; забезпечення умов для стратегічного (оперативного) розгортання військ (сил) або їх перегрупування; участі у здійсненні заходів з тимчасової заборони або обмеження руху транспортних засобів і пішоходів поблизу та в межах зон/районів надзвичайних ситуацій та/або ведення воєнних (бойових) дій; участі у забезпеченні заходів громадської безпеки і порядку в населених пунктах; участі у запровадженні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану в разі його введення на всій території України або в окремих її місцевостях; участі у боротьбі з диверсійно-розвідувальними силами, іншими збройними формуваннями агресора (противника) та не передбаченими законами України воєнізованими або збройними формуваннями; участі в інформаційних заходах, спрямованих на підвищення рівня обороноздатності держави та на протидію інформаційним операціям агресора (противника); участі у наданні населенню правничих послуг у порядку, передбаченому Законом України «Про безоплатну правничу допомогу».

ДФТГ громад утворюються з урахуванням ресурсних та людських можливостей відповідних територіальних громад, їх діяльність здійснюється під безпосереднім керівництвом і контролем командира військової частини Сил ТрО за територіальним принципом, а у разі введення в Україні або в окремих її місцевостях воєнного стану всі добровольчі формування територіальних громад переходять в оперативне підпорядкування командирів даних військових частин.

Комплектування даних формувань здійснюється на добровільній основі відповідно до порядку, затвердженого Кабінетом Міністрів України. До їх складу зараховуються громадяни України за місцем своєї реєстрації, які відповідають вимогам, встановленим Положенням про ДФТГ, пройшли медичний, професійний та психологічний відбір і підписали контракт добровольця територіальної оборони. На громадян України, зарахованих до складу ДФТГ під час участі у підготовці та виконанні завдань територіальної оборони, поширюється дія статутів ЗС України.

Забезпечення ДФТГ індивідуальною штатною зброєю та боєприпасами до неї здійснюється в загальній системі забезпечення ЗС України, а іншими

видами озброєння і боєприпасами до них здійснюється за рішенням Головнокомандувача ЗС України.

Отже короткий аналіз завдань, застосування та забезпечення загонів оборони зразка 2014 року та добровольчих формувань територіальних громад зразка 2022 року дозволяє зробити висновок, що в будь-якому випадку, а особливо в період невідвратної загрози незалежності, суверенітету та територіальній цілісності, Україна робила та робить ставку на добровольців.

Вони цілком заслужено отримали оцінку Президента України, Верховного Головнокомандувача ЗС України Володимира Зеленського: «Завдяки самовідданості й героїзму, продемонстрованих воїнами-добровольцями у боях із російським агресором, добровольчий рух назавжди увійшов в історію України й надалі залишатиметься підтвердженням волелюбності українського народу та незламності його духу».

Івахів О., к.політ.н.,

Ринський І.,

Цицик М.,

Національна академія сухопутних військ імені
гетьмана Петра Сагайдачного

ПІДГОТОВКА ГРОМАДЯН ДО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ – ОСНОВА ПІДГОТОВКИ ДОБРОВОЛЬЦІВ

Повномасштабна збройна агресія РФ проти України та зрушені нею світові безпекові виклики ХХІ століття змушують кардинально переглянути питання підготовки населення до захисту Вітчизни.

У цьому контексті пропонується розробка, затвердження та реалізація Загальнодержавної цільової програми підготовки громадян до захисту України (на короткостроковий, середньостроковий та довгостроковий періоди) як основного елемента формування особи громадянина-патріота-добровольця.

Розробляти та реалізувати цю програму пропонуємо шляхом впровадження комплексу освітньо-наукової, громадської та військової складових на основі єдиної системи державних, національних, загальнолюдських цінностей із дотриманням принципів поваги до власної держави, її історії, мови, релігій, здобутків і досягнень в економіці, культурі, науці, спорті, активного сприяння органам державної влади, місцевого самоврядування, громадським організаціям у забезпеченні державного суверенітету та національної ідентичності українського народу, усвідомлення обопільної залежності розбудови успішної країни і власного добробуту в ній, пріоритету громадянського обов'язку і готовності до захисту незалежності і територіальної цілісності України.

Досягнення мети Програми може бути реалізовано кількома варіантами, серед яких:

перший – традиційний, управлінський: застосування механізму організації роботи у сфері підготовки громадян до національного спротиву (захисту

України) на основі діючої управлінської вертикалі: центральні органи виконавчої влади – місцеві держадміністрації – населення України. Проте, така модель, здебільшого забезпечується за рахунок бюджетних коштів, спрямована на дітей і молодь, а відтак, обмежує можливості інших вікових категорій населення України, перешкоджає ефективному обміну досвідом успішних практик у сфері підготовки громадян між регіонами України, формує територіальні ідентичності, які примножують регіональні потреби, що суперечить загальнонаціональним інтересам і може зашкодити унітарним цілям держави;

другий – оптимальний, людино центричний: формування цілісної загальнодержавної політики підготовки громадян до захисту України (національного спротиву), в основі якої є поєднання управлінської вертикалі з інститутами громадянського суспільства, громадськими (волонтерськими, іноземними) організаціями (установами), у тому числі через роботу дорадчого органу, який координує розвиток сфери підготовки громадян на міжвідомчому рівні, координаційних рад з питань підготовки громадян при місцевих держадміністраціях, центрів підготовки громадян з метою формування української патріотичної, національної та громадянської ідентичності. Це забезпечить піднесення ролі громадянина в суспільно-політичному житті держави та становлення його як одного із ключових суб'єктів державної політики у сфері національної безпеки; дієву співпрацю із залученням представників громадянського суспільства; активне залучення інституту сім'ї до процесів національного та патріотичного виховання; утвердження суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність); фінансування заходів з виконання Програми за рахунок державного, місцевих бюджетів та інших, не заборонених законодавством джерел; створення умов для розвитку громадсько-патріотичного, військово-патріотичного, духовно-морального виховання, науково-теоретичних і методичних засад виховання та підготовки; підвищення можливостей для обміну досвідом та успішними практиками у сфері виховання та підготовки громадян між регіонами України, країнами європейського та євроатлантичного просторів.

Другий варіант вбачається оптимальним, власне через реалізацію на основі принципів відкритості, рівності можливостей, реалістичності Програми, дієвого та відповідального підходу до здійснення її заходів, а також безпосереднього залучення усіх верств населення України до її виконання, незалежно від раси, національності, політичних, релігійних переконань, статі, віку, соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання тощо.

З метою раціонального використання ресурсів Програми доцільно передбачити концентрацію зусиль на таких пріоритетних напрямках:

формування засад національно-патріотичного виховання: здійснення заходів, спрямованих на розвиток цілісної загальнодержавної політики національно-патріотичного виховання;

формування засад військово-патріотичного виховання: здійснення заходів, спрямованих на формування у громадян готовності до захисту України,

громадського сприяння безпеці та обороні України, підвищення престижу військової служби;

формування української громадянської ідентичності: здійснення заходів, спрямованих на впровадження та утвердження суспільно-державних (національних) цінностей, розвиток громадянської ідентичності населення України;

підтримка та співпраця органів державної влади та органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства, громадськими (волонтерськими, іноземними) організаціями (установами) щодо підготовки громадян до захисту України.

Виконання Програми, на нашу думку, повинно дати змогу:

сформувати цілісну загальнодержавну політику підготовки громадян до захисту України;

досягти сталої тенденції щорічного зростання (не менш як 5%) залучення громадян України до заходів (проектів) формування української патріотичної, національної ідентичності на основі суспільно-державних (національних) цінностей;

збільшити щорічне зростання (не менш як на 3%) охоплення молоді заходами (проектами), спрямованими на її повагу і особисту готовність до захисту незалежності і територіальної цілісності України;

підвищити питому вагу населення України, охопленого патріотичними, національними, громадськими, військово-пізнавальними, спортивно-змагальними проектами, розробленими міністерствами, відомствами, інститутами громадянського суспільства, громадськими (волонтерськими) організаціями (установами);

наповнити практичним прикладним змістом діяльність українських молодіжних громадських об'єднань (організацій), які займаються вихованням дітей та молоді;

збільшити кількість осіб, що пройшли навчання з питань патріотичного, національного та громадянського виховання всіх верств населення України;

забезпечити ритмічне функціонування центрів підготовки до захисту України (національного спротиву);

створити моніторингову систему для визначення ефективності підготовки громадян до захисту України.

Ключовим результатом реалізації Програми повинно стати формування громадянина України – патріота своєї Вітчизни, який завжди буде готовий добровільно стати на захист її незалежності, суверенітету та територіальної цілісності.

ДОБРОВОЛЬЦІ НА ЗАХИСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ: ДОБРОВОЛЬЧИЙ БАТАЛЬЙОН «КИЇВ-1» МВС УКРАЇНИ

Протягом століть добровольчі формування відігравали ключову роль у боротьбі за незалежність України. Українські козаки XVI–XVIII ст. захищали землі від Османської імперії, Криму, Московії та Речі Посполитої, ставши символом свободи та військової майстерності. У XX ст. Українські Січові Стрільці, створені під час Першої світової війни в складі австро-угорської армії, стали першими регулярними збройними силами України. У 1917 – 1921 роках добровольці воювали за незалежність у лавах різних українських армій. Під час Другої світової війни основу Української Повстанської Армії становили добровольці, які боролися як проти нацистів, так і радянського режиму, ставши символом боротьби з тоталітаризмом.

Добровольчі формування не втратили своєї значущості й у сучасних умовах, зокрема під час російсько-Української війни. Від початку агресії росії проти України в 2014 році добровольчі батальйони стали важливою частиною оборони країни. Вони швидко формувалися та вливались в українську армію, забезпечуючи мобільність, гнучкість та відвагу на фронті.

Добровольчі батальйони України (2014–2019) – це парамілітарні, військові та поліцейські формування, які були створені з метою захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України під час проведення Антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил (АТО/ООС). Масовий добровольчий рух став логічним продовженням форм самоорганізації населення, що виникли в умовах Революції Гідності 2013 – 2014 рр. Він став проявом рішучого громадянського спротиву російській агресії та реальним виявом прагнення українців до життя в незалежній і суверенній державі.

Після здобуття перемоги Революції Гідності, в кінці лютого – на початку березня 2014 року, на фоні анексії Криму РФ та її сприяння сепаратистським настроям правоохоронні органи України регулярно інформували про загрози нападу на територію держави, можливість здійснення терористичних і диверсійних актів, порушення Державного кордону України, а також про активізацію антиукраїнської діяльності, що сприяло зростанню ризиків дестабілізації внутрішньої політичної ситуації. З метою підвищення ефективності боротьби з цими загрозами, зокрема шляхом більш широкого залучення громадськості, відповідно до Закону України «Про Національну гвардію» від 13 березня 2014 року було створено Національну гвардію України в системі Міністерства внутрішніх справ України. Одночасно почався розвиток незалежного добровольчого руху та створення добровольчих формувань, підпорядкованих Міністерству оборони України.

У березні – квітні 2014 року до активної діяльності приступили окремі загони українських добровольців, здебільшого колишні учасники Революції Гідності (члени «Правого сектору», «Самооборони Майдану», Автомайдану, 1-ї Київської сотні ОУН ім. Є. Коновальця, громадських організацій «Патріоти України» та загону «Чорний корпус»). Вони брали участь у зіткненнях з проросійськими бойовиками на Сході України, виконували патрулювання, забезпечували неофіційну охорону громадського порядку, здійснювали розвідувальні операції та організовували протидію проросійським мітингувальникам.

Найвідомішими добровольчими формуваннями 2014 року стали батальйони «Азов», «Донбас», «Айдар», «Правий сектор», «Дніпро-1», «Миротворець», «Луганськ-1», «Київ-1» та «Київ-2».

Більш детально хочемо зупинитись на історії добровольчого батальйону «Київ-1», який був створений у квітні 2014 року у структурі Міністерства внутрішніх справ України.

Формування зазначеного батальйону стало наслідком загострення політичної та військової ситуації в Україні після Революції Гідності та початку російської агресії на Сході країни. Після трагічних подій 2 травня 2014 року в Одесі батальйон отримав своє перше завдання, що полягало в забезпеченні правопорядку. Зокрема, підрозділ успішно запобіг захопленню будівлі Одеської обласної державної адміністрації, стабілізувавши ситуацію та запобігши подальшому прояву сепаратизму в регіоні. Завершивши виконання цього завдання, батальйон був повернутий до Києва, де йому було доручено забезпечення громадського порядку в центрі столиці. У липні 2014 року бійці батальйону взяли участь у звільненні Миколаївки та Слов'янська в зоні проведення антитерористичної операції проти російських військ. За участь у бойових операціях восьмеро бійців батальйону були нагороджені іменними годинниками Міністром внутрішніх справ України Арсеном Аваковим.

У серпні 2014 року підрозділ брав участь у забезпеченні правопорядку під час демонтажу барикад на Хрещатику в Києві, підтримуючи міську владу в наведенні ладу після подій Майдану. У листопаді 2015 року були об'єднані батальйони «Київ-1», «Київ-2», «Золоті ворота», «Січ» та «Свята Марія» у полк поліції особливого призначення «Київ». Метою цього об'єднання було підвищення ефективності та координації дій підрозділів із захисту державного суверенітету та забезпеченні правопорядку.

Добровольчі батальйони України виконали важливу роль на початковому етапі збройного конфлікту на Сході України, коли проявилась очевидна організаційна, професійна та кадрова невідповідність державних силових структур для ефективного протистояння незаконним збройним формуванням, що перебували під контролем РФ, а також розвідувально-диверсійним групам. Особливо важливою була їх участь під час оборони та звільнення низки населених пунктів у період з квітня по червень 2014 року (зокрема Слов'янська, Маріуполя, Мар'їнського району), а також у локалізації конфлікту та запобіганні його розповсюдженню на низку інших регіонів. Більшість добровольчих батальйонів взяли активну участь у бойових діях і зазнали значних втрат (як безповоротних, так і у вигляді полонених) під час

зіткнення з регулярними російськими військами, зокрема, у боях за Іловайськ (серпень 2014 року) та Дебальцеве (січень–лютий 2015 року).

Добровольчий рух набув більшого значення з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну. У лютому 2022 року бійці полку «Київ» боролися столицю та брали участь у боях в районі Авдіївки. Бійці полку «Київ», у складі якого батальйон «Київ-1», так само, як і інші добровольчі формування, брали та продовжують брати участь у найскладніших операціях, як оборонних, так і контрнаступальних.

Добровольці стали не тільки військовою силою, а й моральним стрижнем, який об'єднував різні верстви населення в боротьбі за незалежність. Вони відіграли важливу роль у боях за Донецький та Луганський регіони, а також в захисті ключових міст та стратегічних об'єктів. Їхня діяльність сприяла зміцненню обороноздатності та забезпеченню гуманітарної підтримки на передовій.

Участь добровольчих батальйонів не лише зміцнила військові сили, але й стала важливим елементом народного спротиву, виявляючи патріотизм і рішучість українців у захисті своєї території від агресора.

Кривизюк Л., к.і.н., доцент,
Дутко О.,
Національна академія сухопутних військ імені
гетьмана Петра Сагайдачного

ІНОЗЕМНІ ДОБРОВОЛЬЦІ НА ЗАХИСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Залучення іноземців у національні армії звичне явище в історії. Це було і в середньовіччі, і в сучасній історії.

Легіонери оборони України стали добровольцями ЗС України за позовом серця і прийшли боротися проти путінської орди, щоб захистити свободу України, ризикнувши найдорожчим – своїм життям. Залишили мирний безпечний побут, щоби зброєю і хоробрістю захистити невинних.

Під час російсько-Української війни іноземні добровольці на боці України беруть участь у військових діях з 2014 року. Добровольці з різних країн, які не змогли сидіти склавши руки, спостерігаючи, як росіяни руйнують та убивають в Україні невинних цивільних людей. Це – люди, які прибули в Україну через свої ідеали. Згідно з оцінюванням організації The Soufan Center в 2019 році на Сході України до захисту України долучилися 879 осіб.

Старший аналітик Польського інституту міжнародних відносин Аркадіуш Легієч наводить дані, що в період з 2014 по 2019 роки в Україні воювало 3 879 іноземних бійців, які підтримували Україну та приєдналися до іноземних добровольчих батальйонів. Найбільшу групу іноземних добровольців в Україні склали росіяни (до 3 000 осіб). Другу групу (близько 300 осіб) налічували білоруси. Третю – грузини в кількості 120 осіб. Хорвати – 60.

А також громадяни інших країн, які підтримували Україну, а саме: Албанії, Боснії та Герцеговини, Чехії – по 5, Австрії, Італії – по 35, Азербайджану – 20, Бельгії, Португалії – по 1, Болгарії, Сербії – по 6, Естонії, Канади, Великої Британії – по 10, Данії, Фінляндії, Франції, Німеччини, Ізраїлю, Литви, Молдови, США – по 15, Греції – 2, Естонії, Норвегії, Польщі – по 10, Ірландії – 7, Латвії – 8, Косово, Північної Македонії, Румунії – по 4, Нідерландів – 3, Словаччини – 8, Швеції – 25, Туреччини – 30.

Після повномасштабного вторгнення російської федерації на територію нашої держави Україна почала залучати іноземців для служби в Збройних Силах. В Україну прибуло близько 4,5 тис. іноземців. Але журналісти, розповідаючи про Іноземний легіон, наводять цифри у кілька десятків тисяч бійців тридцяти національностей. На теперішній час значна частина вже повернулася додому, але більшість з них зараз займаються волонтерством. В той же час частина громадян інших країн приєднується до Сил оборони України. За даними екскомандира роти батальйону «Айдар», директора Національного антарктичного наукового центру Євгена Дикого на грудень 2024 року за Україну воює близько 2 тис. іноземних громадян.

У ЗС України іноземці проходять службу у Міжнародному легіоні ГУР МО України, інтернаціональному Легіоні територіальної оборони та входять до складу загальних підрозділів ЗС України.

Міжнародний легіон при ГУР МО України – це окремий спецпідрозділ Інтернаціонального Легіону оборони України. Він діє окремо від Українського Іноземного Легіону. До бійців цього підрозділу підвишені вимоги. Вони повинні мати: високий рівень професіоналізму, попередній військовий досвід, високу фізичну витривалість, бути готовими виконувати завдання в екстремальних умовах і бути хоробрими командними гравцями.

Інтернаціональний Легіон територіальної оборони ЗС України (ІЛ ТрО) був створений за ініціативи Президента України, Верховного Головнокомандувача ЗС України Володимира Зеленського 27 лютого 2022 року. Він звернувся із закликом до громадян інших держав воювати за нашу країну проти російських окупантів. ІЛ ТрО підпорядковуються Збройним Силам України. Командування іноземцями очолюють виключно українські військовослужбовці. Крім того, Президент України Указом від 1 серпня 2022 року № 545/2022 вніс зміни до положення про службу іноземців та осіб без громадянства у лавах ЗС України.

Другий Інтернаціональний Легіон почав активне формування у жовтні 2022 р. Основою командного складу батальйону стали представники Першої інтернаціональної роти спеціального призначення Збройних Сил України, які давали відсіч вторгненню росії на сході України, зокрема у боях за Лисичанськ, Григорівку, Сіверськ та Бахмут.

Ядро легіону – українці, білоруси та грузини, представники народів, які століттями борються проти російської військової та культурної експансії. До них долучилися представники країн усього світу.

До іноземних добровольців є певні вимоги: вік 18 – 45 років, відповідний військовий досвід у будь-якій бойовій спеціальності, «прийнятна» фізична форма та добрий стан здоров'я. Важливою умовою також є перебування іноземця на території України на законних підставах.

Легіонери отримують державні нагороди, можуть за спрощеною системою отримувати українське громадянство і нерідко вирішують залишитися в Україні.

Формування з іноземців доволі непогано показали себе в боях. Але спільноті більш відомі операції під керівництвом ГУР МО України з залученням підрозділів Міжнародного легіону: битви за Гостомель, Ірпінь, Бучу, Мощун, Київ, операції на півночі Харківської області 2024 року, а також рейди Російського добровольчого корпусу на територію російської федерації.

Отже, залучення іноземних громадян до служби стало правильним та дуже корисним рішенням для посилення Збройних Сил України, особливо в перші місяці широкомасштабного вторгнення, коли мотивованих українців, які взяли до рук зброю, було достатньо, проте бійців з бойовим досвідом не вистачало.

Можливе залучення високопрофесійних спеціалістів, які мають досвід використання сучасної зброї і на підготовку яких не треба витратити кошти.

А щоб отримати позитивні зовнішньополітичні наслідки проходження служби в ЗС України значної кількості іноземців, Україні варто допомагати створювати ветеранські організації за кордоном з тих ветеранів, які повертаються до своїх країн. Члени яких зможуть доносити в своїх країнах інформацію про російсько-Українську війну, що посилять протидію негативному інформаційно-пропагандистському впливу росії у цих країнах.

Кузнецов М.,
Юркевич Р., к.т.н.,
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного

УКРАЇНСЬКІ ДОБРОВОЛЬЦІ У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ 2014 – 2024 рр.: РОЛЬ, ВНЕСОК ТА ВИКЛИКИ

Українські добровольці відіграли визначну роль у протистоянні російській агресії, яка розпочалася у 2014 році та триває донині. В умовах слабкості державних інститутів оборони саме добровольчі підрозділи стали першою хвилею захисту незалежності України.

Добровольчий рух активізувався після Революції Гідності, коли росія анексувала Крим і розпочала агресію на Донбасі. Через недостатню боєздатність Збройних Сил України (ЗСУ) патріотично налаштовані громадяни почали формувати добровольчі батальйони. Серед перших стали батальйони «Азов», «Айдар», «Донбас», «Дніпро-1», «Правий сектор» та інші. Вони відіграли ключову роль у звільненні міст Слов'янськ, Маріуполь, Авдіївка.

У цей період добровольці брали активну участь у ключових воєнних операціях, таких як бої за Донецький аеропорт, Іловайськ та Дебальцеве. Вони демонстрували високий рівень мобільності, адаптації до нестандартних умов та ефективність у складних бойових ситуаціях. Нерідко їх дії визначали успіх українського війська.

Одним із важливих регіонів, де активізувався добровольчий рух, була Харківщина. У 2014 році тут сформувалися добровольчі підрозділи, такі як «Слобожанщина», «Харків-1», «Харків-2», які виконували завдання із забезпечення громадського порядку та боротьби з проросійськими диверсантами. Згодом частина харківських добровольців увійшла до складу батальйону «Айдар» і брала участь у боях на Луганщині.

Зі зростанням загрози та необхідністю структуризації військової сфери добровольчі батальйони поступово інтегрувалися в офіційні структури, зокрема ЗСУ, Національну гвардію, Службу безпеки України. Батальйони «Азов» та «Айдар» стали частинами відповідних бригад, а деякі підрозділи були розформовані або переформатовані.

На Харківщині активні добровольці продовжили службу в лавах ЗСУ та територіальної оборони. Деякі ветерани-добровольці у військових навчальних центрах передавали досвід новобранцям.

Попри це, легалізація добровольців викликала численні труднощі. Держава не завжди визнавала їхній статус, що створювало правові колізії, пов'язані із соціальним забезпеченням бійців, медичною допомогою та правами ветеранів. Багато добровольців залишалися без офіційного статусу «учасник бойових дій», що позначилося на їхньому подальшому житті та реабілітації.

Повномасштабне вторгнення РФ у 2022 році викликало нову хвилю добровольчого руху. Була створена система територіальної оборони, до якої масово долучалися добровольці. Також з'явилися нові підрозділи, такі як «Легіон Свободи», «Карпатська Січ», міжнародний Інтернаціональний Легіон, до якого увійшли іноземні добровольці.

Окремо варто відзначити роль добровольців Харківщини, які входили до різних підрозділів, зокрема добровольче формування «Хартія», «Kraken» та які брали участь у контрнаступі ЗСУ восени 2022 року. Саме вони разом із регулярними військами, першими входили в Куп'янськ, Балаклію, Ізюм. Харківські добровольчі підрозділи виявили високу ефективність у швидких наступальних операціях, застосовуючи тактику малих мобільних груп.

Добровольці використовували партизанську тактику, високу мобільність та нестандартні військові рішення. Багато з них володіли унікальним бойовим досвідом, отриманим у миротворчих місіях та інших конфліктах. Вони розробляли нові методи боротьби з противником, що значною мірою впливало на ефективність оборонних та наступальних дій ЗСУ.

На Харківщині добровольчі підрозділи займалися не лише бойовими діями, а й організацією розвідувальних операцій, мінуванням шляхів пересування ворожої техніки, координацією ударів артилерії.

На початкових етапах добровольці воювали без належного озброєння та фінансування, проте волонтерські ініціативи відіграли ключову роль у постачанні необхідного обладнання. Військове забезпечення добровольчих підрозділів стало важливим чинником, що впливав на їхню боєздатність та ефективність.

Багато добровольців зазнали фізичних і психологічних травм, що потребувало розширення програм реабілітації та соціальної адаптації. Бойові стреси, втрата товаришів та моральний тиск мали серйозний вплив на їх здоров'я.

Українські добровольці зробили неоціненний внесок у захист України, забезпечивши перший рубіж оборони в критичні моменти війни. Їх досвід та жертвність стали основою для сучасної української армії.

Куцька О., д.і.н., професор,
Національна академія сухопутних військ імені
гетьмана Петра Сагайдачного,
Куцька К.,
в/ч А0666

УКРАЇНСЬКИЙ ЖІНОЧИЙ ПІДПІЛЬНИЙ РУХ «ЗЛА МАВКА»

Із початком широкомасштабного вторгнення РФ в Україну у 2022 р. на окупованих територіях активізувався підпільний рух спротиву. Українці, які залишилися в захоплених містах, почали організовуватися для боротьби з окупантами, використовуючи різні методи – від збору інформації до інформаційно-психологічного впливу.

Одним із таких рухів став жіночий партизанський спротив «Зла Мавка», що протидіє ворогу ненасильницькими, але дієвими методами. Учасниці руху за ідею назви своєї організації взяли український фольклор, де головна героїня бореться з міфічними орками.

Рух виник у березні 2023 року в Мелітополі, коли відкритий збройний спротив став майже неможливим. Його заснували три подружки, які використали образ української міфологічної мавки як символ опору оркам (російським загарбникам). Згодом ініціатива поширилася на інші окуповані території, включно з Кримом.

«Мавки» діють анонімно та координуються через Telegram-канал і чат-бот. Рух має власний сайт, де публікуються новини, щоденники учасниць, інструкції для активісток та матеріали для поширення. Це – ще один важливий інструмент боротьби з окупацією, який допомагає зберігати анонімність та координувати дії спротиву.

Рух «Зла Мавка» веде інформаційну війну шляхом:
розклеювання листівок із проукраїнськими меседжами;
створення графіті та написів з українською символікою у громадських місцях;

розповсюдження правдивих новин через друковану газету та Telegram;
вчинення символічних акцій (наприклад, розвішування листівок, створення антиросійських фальшивих банкнот).

Види діяльності:

інформаційний спротив: поширення проукраїнських меседжів, новин, листівок;

психологічний вплив на окупантів: знищення російської символіки, розклеювання сатиричних матеріалів;

збір даних: передача інформації про пересування військ, розташування блокпостів і військових об'єктів окупантів;

саботаж: псування продовольства окупантів шляхом додавання шкідливих речовин у їжу та напої.

Особливості руху:

повна анонімність і децентралізована структура;

спеціальні заходи безпеки для учасниць (анонімні чат-боти, відсутність особистих записів);

розвиток спротиву навіть в умовах жорсткого контролю та репресій з боку окупаційної влади.

Точну кількість учасниць руху «Зла Мавка» встановити неможливо. Через підпільний характер діяльності, відсутність централізованого обліку та міркування безпеки учасниці діють анонімно, не розкриваючи своїх справжніх імен і місць перебування. Відомо лише, що до руху постійно долучаються нові жінки з різних окупованих територій, а активне ядро складає понад сотню учасниць.

Окрім завязятих учасниць руху, які систематично проводять акції спротиву, є багато жінок, що співпрацюють із рухом на непостійній основі. Вони передають важливу інформацію про розташування російських блокпостів, військових об'єктів, шпиталів окупантів, а також допомагають розповсюджувати листівки та газети. Такі жінки не беруть участі у всіх акціях, але їхній внесок у боротьбу з окупантами залишається значним.

Російські окупанти активно намагаються протидіяти діяльності цього руху. Вони встановлюють додаткові камери відеоспостереження, збільшують кількість патрулів та проводять обшуки, щоб виявити учасниць підпілля. Також застосовують інформаційну війну – знецінюють дії мавок у пропагандистських публіках, створюють фейкові акаунти та чат-боти, намагаються зламати їхні канали зв'язку.

Попри жорсткі репресії з боку окупантів, «Зла Мавка» продовжує свою діяльність, демонструючи силу та витривалість українських жінок. Вони не лише підтримують дух спротиву, а й допомагають місцевим мешканцям отримувати правдиву інформацію про ситуацію в Україні. Цей рух є яскравим прикладом того, як навіть у найважчих умовах можна й малими силами боротися за свободу своєї країни.

ЖІНКИ-ДОБРОВОЛЬЦІ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ 2022 – 2024 РОКІВ: ПРИКЛАД СИЛИ, ВІДВАГИ ТА НЕЗЛАМНОСТІ

Війна, що триває між Україною та росією з 2022 року, стала випробуванням для всього українського народу. Серед тих, хто добровільно став на захист своєї країни, особливе місце займають жінки. Вони продемонстрували неабияку силу духу, мужність і відвагу, доводячи, що захист Батьківщини – це обов'язок кожного, незалежно від статі.

Жінки-добровольці виконують найрізноманітніші функції. Вони воюють нарівні з чоловіками в найгарячіших точках фронту як стрільці, гранатометниці, снайперки, танкістки, мінометниці, оператори дронів, застосовують протитанкові системи та сучасні засоби зв'язку. Все більше жінок отримують офіцерські звання, командують взводами, ротами і навіть батальйонами, демонструючи професіоналізм у боях. Українки керують бойовими машинами, воюють у танкових екіпажах, беруть участь у проривах ворожих позицій. Жінки в артилерії розраховують координати цілей, заряджають гармати, коригують удари дронів і HIMARS, ефективно керують дронами-камікадзе, проводять аеророзвідку та знищують ворожу техніку, що стало ключовим у сучасній війні. Українські жінки-снайперки ефективно знищують ворога, використовуючи як стандартну стрілецьку зброю, так і високоточні гвинтівки великої дальності.

Станом на 2024 рік загальна чисельність жінок у Збройних Силах України складала понад 68 тисяч, із них військовослужбовиць – понад 48 тисяч. А в зоні бойових дій перебуває близько 5 тисяч, які безпосередньо беруть участь у боях. На жаль, є втрати серед захисниць. На листопад минулого року 107 жінок загинуло на полі бою, 50 зникли безвісти, більше 100 поранених. Понад 350 жінок були удостоєні державних нагород, серед них і Герої України, деякі отримали це звання посмертно. Зокрема, сержантка медичної служби ЗСУ 58-ї окремої мотопіхотної бригади імені Івана Виговського Інна Дерусова була нагороджена званням «Герой України». Як бойова медикinja Інна врятувала життя понад десятку захисників, ризикуючи власним. Загинула 26 лютого 2022 року через артилерійський обстріл російських військ.

За час війни з'явилося багато історій про героїзм жінок-добровольців. Наприклад, Оксана Рубаняк «Ксена» з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну приєдналася до добровольчого формування Івано-Франківської територіальної громади № 3, а згодом – до лав Збройних Сил України. Служила єдиною жінкою в кулеметному взводі 72-ї окремої механізованої

бригади імені Чорних Запорозжців, виконуючи бойові завдання в районах Вуглегірської ТЕС, Зайцевого, Бахмута, Мар'їнки та Вугледара. У березні 2023 року отримала важке поранення під Вугледаром, але вже в червні того ж року повернулася на фронт і тепер обіймає посаду командира взводу.

Йти в бій легше, коли поруч є парамедик, кажуть військові. Сотні парамедиків рятують життя на передовій, готові у будь-який момент допомогти пораненим. Тетяна, бойовий медик одеської бригади морської піхоти, з початку вторгнення долучилася до служби. Її 25-річний досвід роботи в реанімації допомагає рятувати військових.

Ірина Язова до війни працювала в лікарні Ірпеня. До 9 березня залишалася у місті, допомагала пораненим та навіть приймала пологи попри відсутність води, світла й газу. Вона перев'язувала чоловіка, якому окупанти прострелили ноги. Врятувала півторарічну дівчинку, яка була важко поранена, потрапила під ворожий обстріл.

Ярина Черногуз – у 2019 році приєдналася до добровольчого батальйону «Госпітальєри» як бойова медикіня, надаючи допомогу пораненим на передовій. Після загибелі свого хлопця Миколи Сорочука в січні 2020 року підписала контракт із Збройними Силами України та служила в 140-му окремому розвідувальному батальйоні морської піхоти. З початком повномасштабного вторгнення продовжила службу, беручи участь у боях за Попасну, Маріуполь та Бахмут. У 2022 році разом з іншими жінками-військовослужбовцями відвідала США, звертаючись до Конгресу з проханням про надання додаткової військової допомоги Україні.

Юлія «Відьма» Паєвська – парамедикіня батальйону «Госпітальєри», яка рятувала сотні життів на передовій.

Катерина «Пума» Поліщук – парамедикіня, яка пережила Маріуполь та полон у «Азовсталі».

Олена «Київська Русь» Білозерська – снайперка, яка мала на своєму рахунку десятки влучних пострілів по ворогу. Її досвід та професіоналізм зробили її однією з найвідоміших жінок-снайперів в Україні. Важливу роль у боротьбі з ворогом відіграють також саперки, такі як Ірина С., яка брала участь у розминуванні звільнених територій, ризикуючи власним життям. Ці жінки стали символами незламності й натхненням для інших. Для комфортного перебування жінок у лавах ЗСУ ще потрібно вирішити багато проблем, починаючи з впровадження програм з гендерної освіти у військових частинах, програми реабілітації та підтримки для жінок-ветеранок, розширення пільг та створення умов для поєднання служби та материнства, впровадження рівних можливостей для професійного зростання, забезпечення військовою формою згідно з міжнародними стандартами та вимогами, та закінчуючи засобами гігієни. Навіть після 3-х років повномасштабної війни більшість гігієнічних потреб для військовослужбовиць забезпечують волонтери.

Війна 2022-2024 років довела, що українські жінки є не лише берегинями домашнього вогнища, а й справжніми героями. Їхній внесок у перемогу є неоціненним. Вони довели свою силу, витримку та незламність, ставши символом опору та свободи України. Їхня участь у війні змінює уявлення про роль жінок у сучасному світі та доводить, що вони можуть брати на себе будь-які завдання, навіть у найскладніших умовах.

Мартинюк І., к.б.н.,
Ємельянов О., доктор філософії,
Погребняк Т.,
Шматов Є.,
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЇ ІНОЗЕМЦІВ В ДОБРОВОЛЬЧІ БАТАЛЬЙОНИ У ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ

Завжди, у найважчі часи нашої історії, знаходилися відважні люди, які добровільно брали зброю до рук і ставали на захист своєї Батьківщини. У 2014 році, коли почалася збройна агресія росії проти України, добровольчі батальйони дали змогу провести мобілізацію, відтак, по суті, врятували Українську державність від загибелі. Вони були першими, хто став на захист держави в умовах повномасштабної збройної агресії 24 лютого 2022 року. З перших годин вторгнення сотні тисяч українців добровільно стали на захист Батьківщини, вступаючи до лав Збройних Сил України та територіальної оборони. Десятки тисяч для цього повернулися з-за кордону. До українських добровольців, які зголосилися захищати свою державу, доєдналися іноземці. Українська держава закликала їх спільно боротися за мир і демократію у Європі та всьому світі. Перші іноземні добровольці в Україні з'явилися ще влітку 2014 року. Тоді не існувало жодної правової бази, а тому різні іноземці – з бойовим досвідом та без нього, шукачі пригод та ідейні почали концентруватися в добровольчих підрозділах, які не входили до складу ЗСУ. Передусім це був батальйон «Азов». Згодом почали формуватись «Грузинський Легіон», невеликі підрозділи з чеченців та білорусів. Люди з досвідом ставали інструкторами. Звісно, ніякої допомоги від держави вони не отримували. Їхній статус у 2014 – 2016 роках був вкрай сумнівний з погляду законодавства. Тільки у 2016 році набуло чинності «Положення про проходження військової служби у Збройних Силах України іноземцями та особами без громадянства». Проте воно стосувалось лише тих підрозділів, які входили до складу ЗСУ, але не враховувало підрозділи, які утворились при Нацгвардії України. Саме таким підрозділом і був «Азов», в якому служила більшість

іноземних громадян. Все змінилося з початком широкомасштабного вторгнення рф. Вже 27 лютого Президент України Володимир Зеленський звернувся до громадян іноземних країн із закликом приїхати до України та приєднатися до формування, про яке тоді ніхто не знав – Інтернаціональний Легіон. Указом Президента від 28 лютого 2022 року № 82 з 1 березня 2022 року запроваджено безвізовий режим в'їзду в Україну для громадян іноземних держав, які бажають вступити до Інтернаціонального Легіону Оборони України, крім громадян держави-агресора. В Україну продовжують прибувати добровольці з різних країн світу, щоб стати на захист територіальної цілісності нашої країни. Зголосилися допомогти колишні військовослужбовці з Польщі, Швеції, Данії, Німеччини, Фінляндії, Великої Британії, США, Латвії, Литви, Японії, Нідерландів, Сирії, Лаоса, Індонезії і багатьох інших країн. Україні у війні з росією допомагають добровольці з усього світу, наразі у лавах ЗСУ проходять службу представники понад 70 країн. Зараз у лавах Сил оборони проходять службу громадяни з 72 країн світу, 40% з них – з Південної Америки.

Іноземці, які мали досвід проходження військової служби чи служили у поліції протягом останніх 10 років, не проходили базової підготовки в Україні, а одразу прибували у підрозділ. Мотивація в іноземних добровольців різна, основні причини – гроші, досвід, випробовування, отримання українського громадянства, ненависть до росіян.

При цьому якість служби таких людей така сама, як і в українців. Всі, хто прибув до нас вмотивованим самі для себе, відмінно виконують бойові завдання, співпрацюють, навчаються і вчать. Участь іноземних добровольців в бойових діях, особливо на першому етапі, під час «Битви за Київ» виявилась доволі ефективною. Окремі бійці та підрозділи на рівні взводу добре проявили себе в боях за Мощун, Ірпінь та на інших ділянках фронту. Найчастіше вони воювали у складі ГУР. Одночасно відбувалося формування Інтернаціонального легіону як структурного підрозділу ЗСУ. Іноземні добровольці брали активну участь в Слобожанській наступальній операції вересня 2022 року, у звільненні Херсону, в боях за Бахмут восени 2022 – зимою 2023 років. Причому не тільки у складі Інтернаціонального Легіону, але й у складі різних бригад – як мотопіхотних, так і механізованих. Кількість іноземців-добровольців ніколи не озвучувалась офіційно. Про достатньо велику кількість вояків-іноземців в ЗСУ може говорити той факт, що вже у 2023 році був сформований 2-й Інтернаціональний Легіон. Продовжують вони воювати й нині.

Отже, залучення іноземців до служби стало правильним і дуже корисним рішенням для посилення Збройних Сил України. Ці люди прибули в Україну для того, щоб допомогти нам втримати ворожу навалу, поділитися своїм досвідом і вміннями здобутими у воєнних конфліктах та війнах по цілому світі. Держава повинна оцінювати стратегічні переваги служби іноземців у ЗС України. Це не тільки посилення чисельності Збройних сил, але й можливість залучення високопрофесійних спеціалістів, які мають досвід експлуатації

сучасної зброї та практичні навички ведення бойових дій. Також треба враховувати позитивні зовнішньополітичні наслідки проходження служби в ЗС України великої кількості іноземців. Ці соціальні групи зможуть доносити у своїх країнах інформацію про російсько-Українську війну. Це допоможе нашій державі вести зовнішньополітичну діяльність у цих країнах, опираючись на ветеранів, і посилити протидію негативному інформаційно-пропагандистському впливу росії у цих країнах.

Наумко М.,
Національна академія сухопутних військ імені
гетьмана Петра Сагайдачного

ДОБРОВОЛЬЧІ ФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ НАРОДНОГО ПРОТИСТОЯННЯ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

Російсько-Українська війна, що триває з 2014 року, стала викликом для всього українського суспільства. Після повномасштабного вторгнення 2022 року участь цивільного населення у боротьбі за незалежність значно активізувалася. Одним із ключових елементів народного спротиву стали добровольчі формування територіальних громад (ДФТГ). Вони відіграють важливу роль у забезпеченні оборони населених пунктів, веденні партизанської боротьби та підтриманні правопорядку в тилу.

ДФТГ є невід'ємною складовою концепції національного спротиву, закріпленої у Законі України «Про основи національного спротиву», який визначає правові та організаційні засади національного спротиву, базис його підготовки та ведення. Історично українці неодноразово застосовували тактику добровольчих загонів для боротьби із зовнішніми загрозами, зокрема під час визвольних змагань ХХ століття. В умовах сучасної російсько-Української війни ДФТГ стали важливим чинником захисту стратегічних об'єктів, боротьби з диверсійними групами противника та організації місцевої самооборони. Вони сприяють підвищенню загальної боєздатності населення, оскільки дозволяють оперативно реагувати на загрози, що виникають у регіонах, зокрема в прифронтових та тилових районах.

Добровольчі формування територіальних громад виконують низку ключових завдань, а саме беруть участь у захисті об'єктів критичної інфраструктури, таких як електростанції, мости, залізничні вузли та інші важливі споруди. Їхня діяльність дозволяє розвантажити сили ЗСУ, що спрямовують основні ресурси на ведення активних бойових дій. Під час особливого періоду проводять патрулювання своїх територій, здійснюючи моніторинг підозрілих осіб і транспортних засобів. Вони активно співпрацюють із силами безпеки для виявлення та нейтралізації диверсійно-розвідувальних груп противника, що сприяє зниженню

рівня загроз у прифронтових районах. Особливу увагу можна приділити ДФТГ на тимчасово окупованих територіях, де вони здатні здійснювати підривною діяльність, руйнуючи ворожі комунікації, склади та транспортні маршрути. Це допомагає дезорганізувати окупаційні сили та ускладнити їхнє забезпечення, що в перспективі сприяє деокупації територій. Добровольці також відіграють значну роль у наданні допомоги мирному населенню. Вони займаються розподілом гуманітарної допомоги, евакуацією постраждалих, організацією укриттів та наданням першої медичної допомоги. Завдяки цьому населення отримує необхідну підтримку в умовах воєнного стану.

Попри значні успіхи добровольчі формування стикаються з низкою викликів. Одним із ключових викликів є відсутність єдиного нормативного документа, що регулював би всі аспекти функціонування добровольчих формувань територіальних громад. Наразі їхня діяльність регламентується різними постановами КМУ, проте вони не охоплюють всієї специфіки цього питання, що ускладнює організацію, підготовку, соціальний захист добровольців та забезпечення їх матеріальними ресурсами.

Залишається відкритим питання щодо отримання, зберігання та контролю за використанням зброї добровольчими формуваннями. Існуючі нормативні акти передбачають право на застосування вогнепальної зброї, проте детальні механізми її видачі, зберігання та охорони не визначені. Це створює правові колізії та загрози для безпеки як самих добровольців, так і населення в цілому.

Важливим аспектом є соціальний і правовий захист членів добровольчих формувань. Наразі механізми виплат у разі загибелі чи поранення добровольців залишаються нечіткими, особливо коли вони виконують бойові завдання. Необхідно розробити єдиний підхід до визнання їхнього правового статусу, передбачити гарантії для них та їхніх родин, а також уточнити юридичні процедури перебування на бойових чергуваннях.

Зміни у військовій сфері також впливають на національний спротив. Технологічний прогрес, застосування безпілотників, автоматизованих систем управління, кібероперацій та роботизованих платформ змінюють характер бойових дій і вимагають відповідної підготовки населення. Необхідно впроваджувати програми навчання роботи з новітніми військовими технологіями, посилювати кіберзахист, інформаційну безпеку та інтегрувати сучасні розробки в діяльність територіальної оборони.

Отже, добровольчі формування територіальних громад є ключовим елементом народного спротиву у російсько-українській війні. Вони виконують важливі функції з охорони стратегічних об'єктів, боротьби з диверсійними групами, ведення партизанської війни та надання допомоги населенню. Посилення підтримки ДФТГ з боку держави, вдосконалення їхнього правового статусу, а також забезпечення належного рівня підготовки сприятиме зміцненню обороноздатності України та наближенню її до перемоги. Організований та масовий народний спротив є запорукою ефективного стримування агресора та збереження суверенітету держави.

ДОБРОВОЛЬЦІ-НАЦІОНАЛІСТИ У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ (2014 – 2024 рр.)

Майбутні бойові підрозділи добровольців з числа членів партій та громадських організацій націоналістичного та правого спрямування почали формуватися ще в середовищі Самооборони Майдану під час Революції Гідності, наприклад, громадсько-політичний рух «Правий сектор», що виник як ситуативне об'єднання революційно налаштованих активістів, які мали на меті висловити відмінне від інших демонстрантів і лідерів опозиційної більшості бачення методів і цілей Євромайдану. Створений 28 листопада 2013 року. Ініціатором створення цього руху стала організація «Тризуб» ім. Степана Бандери. До нового громадського утворення увійшли також організації УНА-УНСО (Українська національна асамблея-Українська національна самооборона), частина Карпатської Січі, Білий Молот, Чорний комітет, Комітет визволення політ'язнів, Патріот України та ін.

Ще одним політичним об'єднанням, яке приєдналось до ідеї формування добровольчих підрозділів, стало всеукраїнське об'єднання «Свобода» (Українська консервативно-націоналістична партія).

Ідея формування добровольчих підрозділів у 2014 році також була підтримана українським громадсько-політичним рухом «ОУН», відновленим в Україні 17 листопада 1993 року правою політичною партією «Конгрес українських націоналістів», яка була заснована 18 жовтня 1992 року в Києві, та громадським утворенням «Варта Руху», створене у 1990 році як підрозділ забезпечення охорони заходів Львівської крайової організації «Народного Руху України».

У відповідь на початок російської збройної агресії проти України 17 липня 2014 року було створено Добровольчий Український Корпус «Правий сектор» (ДУК ПС). Наприкінці 2015 року провідник руху Дмитро Ярош вийшов з «Правого сектора», утворивши на базі фронтових підрозділів корпусу Українську добровольчу армію. Підтримали вихід Яроша і деякі командири резервних батальйонів ДУК, що спричинило хвилю скорочень і реорганізацій у структурі ДУК у 2016 році.

До виходу Дмитра Яроша з організації у 2015 році у склад ДУК також входили 5-й і 8-й окремі батальйони та медичний батальйон «Госпітальєри», які згодом були розформовані. До початку повномасштабного вторгнення у 2022 р. до складу ДУК «Правий сектор» входили 3 окремі «фронтіві» роти та 25 окремих резервних рот. У період 2014-2021 рр. підрозділи ДУК брали активну участь у звільненні міст Авдіївка, Красногорівка, обороні Донецького аеропорту, селищ Піски, Опитне, Водяне, село Широкине та ін.

З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року ДУК було легалізовано як окремий військовий підрозділ в складі ЗСУ.

Навесні 2022 року було сформовано 4 батальйони ДУКу, а у листопаді 2022 року Добровольчий український корпус був переформатований у 67 Окрему механізовану бригаду у складі ЗСУ.

Окрім Д. Яроша слід згадати й інших відомих командирів окремих підрозділів ДУК-ПС: молодший лейтенант Тарас Бобанич на псевдо «Хаммер», який загинув 8 квітня 2022 року в бою під час виконання бойового завдання біля села Вірнопілля Харківської області, прикривши собою побратимів і отримав звання Героя України у 2022 році посмертно; лейтенант Дмитро Коцюбайло на псевдо «Да Вінчі», який загинув 7 березня 2023 у Бахмут Донецької області і отримав звання Героя України у 2021 року та Хрест бойових заслуг у 2023 році посмертно.

З членів партії ВО «Свобода» був сформований український добровольчий підрозділ – 49 окремий штурмовий батальйон «Карпатська Січ», сьогодні імені Олега Куцина, який згодом увійшов до складу Сухопутних військ ЗСУ. Підрозділ був утворений у 2014 році Олегом Куциним як окрема добровольча чота «Карпатська Січ». У 2015 році увійшов до складу Збройних сил України та став підрозділом (ротою) 93 Окремої механізованої бригади, який брав участь в боях в районі Донецького аеропорту, за селище Піски, шахту «Бутовка», селище Водяне, село Опитне. Рота була розформована у 2016 році.

Після початку широкомасштабної агресії у 2022 році підрозділ було створено заново як добровольчий батальйон «ОДЧ Карпатська Січ». У травні 2022 року батальйон було переформовано у 49-й стрілецький батальйон «Карпатська Січ», який увійшов до складу Сухопутних військ ЗСУ. Підрозділ брав участь у боях під Києвом, в Ірпені, Романівці, на Броварському напрямку. Після деокупації Київщини був передислокований на Харківщину, де брав участь в штурмі та визволенні Вірнопілля, Дмитрівки, Комишувахи, Топольського, Ізюму. Після деокупації Харківщини був передислокований на Донеччину, де брав участь в штурмі та визволенні Тернів, Кременної, Макіївки.

Очоловав підрозділ лейтенант Олег Куцин на псевдо «Кум», який загинув 19 червня 2022 року на командному пункті у селі Вірнопілля Харківської області, у 2024 році нагороджений орденом Богдана Хмельницького III ступеня, посмертно.

Навесні 2022 року з добровольців-свободівців було створено ще один підрозділ – батальйон «Свобода», який входить до складу 4 бригади оперативного призначення Національної гвардії України. Батальйон брав участь у битвах за Рубіжне, Северодонецьк, Лисичанськ, Бахмут. Командиром батальйону є підполковник Петро Кузик, лицар ордена Богдана Хмельницького III ступеня (2023 р.).

Батальйон «ОУН» – це український добровольчий батальйон, що був створений як незалежне формування, яке діяло у Донецькій та Луганській

областях. Під час Революції Гідності взимку 2014 року створено 1-шу Київську сотню ОУН ім. Є. Коновальця. Її засновниками та співзасновками були Микола Коханівський (сотник), Андрій Пастушенко, Тарас Юрків, Олександр Вінниченко, Владислав Попович.

20 березня 2014 року рішенням Ніжинського міського голови був створений зведений батальйон територіальної оборони Ніжина, основою якого і стала сотня ОУН. Зведений батальйон став першим батальйоном територіальної оборони в Україні та єдиним, що не увійшов до складу ЗСУ та МВС. Підрозділ підпорядковувався Ніжинській Міській Раді.

Ще одна частина особового складу 1-ї Київської сотні ОУН ім. Є. Коновальця влітку 2014 року увійшла до складу батальйону «Азов». Саме «Азов» розглядався ОУН як базовий майданчик для створення окремого батальйону ОУН «Азов-2» («Азов-Січ»). Після відмови в державній реєстрації керівництво підрозділу прийняло рішення приєднати батальйон до особового складу Добровольчого Українського Корпусу «Правого сектору».

З лютого 2022 року бійці колишнього батальйону «ОУН» брали участь у захисті України у складі різних підрозділів ЗСУ, ТрО та ДФТГ.

Василь Кіндрацький на псевдо «Кіндрат» – доброволець, заступник командира батальйону ОУН-ЗСУ загинув 28 травня 2015 року поблизу села Водяне під Донецьком, у 2015 році нагороджений орденом Богдана Хмельницького III ступеня, посмертно. 10 червня 2024 року у боях під Вовчанськом загинув колишній командир Добровольчого батальйону «ОУН» Микола Коханівський, який воював в складі 415 окремого стрілецького батальйону.

Представники партії «Народний Рух України» з 2014 року входили до різних добровольчих підрозділів, наприклад, до батальйону «ОУН» входив В. Кіндрацький, який був членом партій УНП та НРУ, військовослужбовцем 81-ї десантно-штурмової бригади, заступником командира батальйону «ОУН-ЗСУ» та 25-го окремого мотопіхотного батальйону «Київська Русь». Батальйон «Київська Русь» було створено 4 червня 2014 року з активістів Самооборони Майдану та мешканців Київської області як 25-й батальйон територіальної оборони «Київська Русь». З 20 серпня по грудень 2014 року батальйон утримував позиції на передовій лінії АТО в секторі «С» у Дебальцевому, а у 2016 році утримував позиції на Світлодарській дузі, тоді цей підрозділ було підпорядковано 54-й бригаді ЗСУ як окремий батальйон.

Отже, незважаючи на ідеологічні розбіжності представників партій та організацій націоналістичного спрямування, слід констатувати той факт, що національна самосвідомість стала вагомим рушійним силою для консолідації та створення на добровільній основі підрозділів опору окупантам з метою захисту Батьківщини, при цьому успішно використовували навички, дисципліну, отриману під час вишкілів у парамілітарних організаціях.

СТВОРЕННЯ І УЧАСТЬ РОСІЙСЬКИХ ДОБРОВОЛЬЧИХ ФОРМУВАНЬ У ВІЙНІ ПРОТИ УКРАЇНИ (2014 – 2016 рр.)

Особливістю і своєрідним надбанням росії є добровольчі формування, які активно залучаються нею до просування на територіях незалежних і суверенних держав, зокрема й України. При цьому офіційно країна-агресор залишається осторонь від цих процесів. Залучення подібних формувань у сучасних військових конфліктах, в яких росія бере безпосередню участь, тісно пов'язане з гібридністю їх дій.

Аналіз останніх публікацій і матеріалів свідчить, що з початком збройної агресії росії на сході України у 2014 р. було створено – націоналістичну організацію «Союз добровольців Донбаса», загони «Север», «Вереск» і «Центр», а також батальйони «Орел» і «Рюрик». Також у 2014 р. як бойове крило «громадської» організації «русское имперское движение» створений парамілітарний підрозділ «российский имперский легион» («Имперский легион»).

За інформацією контррозвідки Служби безпеки України, «Имперский легион» став однією з організацій, які російська федерація використала під час окупації Криму та окремих районів Донбасу у 2014 р. Після повернення з України «Русское имперское движение» виступило з офіційним «зверненням до російських національних організацій в Україні», в якому озвучили думку про неминучу для росіян в Україні примусову українізацію «бандитським антинародним режимом» і протистояння з «бандерівськими радикалами» та закликали до розгортання «національно-визвольного руху». «Имперский легион» мав забезпечувати мобілізацію «русского движения» та військово-тактичну підготовку добровольців на базі військово-патріотичного клубу «Резерв» (загалом протягом 2014 р. підготовлено 300 бойовиків). Фінансову підтримку цих заходів здійснював «Координаційний центр допомоги Новоросії».

Перша підготовлена й екіпована група «легіонерів» у червні 2014 р. була направлена у м. Слов'янськ, очолюваних відомим терористом Ігорем Гіркіним (Стрелковим), і зарахована у розпорядження другої роти Семенівського батальйону, яка проводила диверсійну роботу проти українських підрозділів у районі с. Семенівка. Цей підрозділ у 2014–2015 рр. виконував завдання з розвідки та брав участь у штурмових діях проти українських підрозділів під Іловайськом і Дебальцевим.

Є відомості, що поруч з формуванням «Имперский легион» у бойових діях на Донбасі брали участь й інші екстремістські та неонацистські російські й іноземні незаконні парамілітарні добровольчі формування, зокрема: «Добровольческий коммунистический отряд» (скор. ДКО, від створення входив до складу терористичної групи «бригада «Призрак»); загін «Unite Continentale» (нечисленний загін, який складався з найманців Франції, Сербії, Іспанії та Бразилії; воювали

на боці «ЛНР», були помічені з бойовиками «бригади «Призрак»); націоналістичне та монархічне воєнізоване угруповання «Сербський добровольчий загін «Йован Шевич» (серб. Серпські четнички одред «Бован Шевич»; ін. назви – Слов'янський парничий загін «Йован Шевич», серб. Словенські четнички одред «Бован Шевич»). Ще у березні 2014 р., під час анексії Криму, невеликий загін сербів-«четників» під назвою «Князь Лазарь» допомагав «своїм російським православним братам» проводити так званий «референдум», спільно з російськими солдатами, «загонами самооборони» та «казаками» патрулював ключові місця півострова, перевіряв автотранспорт на блокпосту між кримською столицею м. Сімферополь і м. Севастополь.

Як зазначили у Службі безпеки України, «цинічна політика Кремля не передбачала тривалої присутності в Україні справжніх нацистів, оскільки суперечила пропагандистському міфу про «українських фашистів і карателів». Тому у 2015 р. «Імперський легіон» припинив направляти бойовиків в Україну.

Наступним формуванням, що брало участь у війні на території України, є диверсійно-штурмова розвідувальна група (далі – дшрг) «Русич». Одним із засновників і командирів дшрг «Русич» є живодер і садист Олексій Мільчаков (прізвисько «Фріц», змінив на позивний «Серб»), відомий тим, що займався так званим «догхантерством», вбиваючи безпритульних собак, «очищаючи вулиці» від «паразитів», а також здійснював тортури, вбивства і зрізання облич українським військовим.

З 2014 р. дшрг «Русич» веде диверсійну діяльність і не бере участі у прямих зіткненнях. Проте є відомості, що влітку 2014 р. підрозділ під командуванням Олександра Беднова (позивний «Бетмен», так званий «міністр оборони» самопроголошеної «ЛНР») брав участь у боях за Луганський аеропорт, населені пункти Щастя, Новосвітлівка, Станиця Луганська, Хрящувате, Лутугине, Георгіївка, Велика Вергунка та інші. Восени 2014 р. він разом з батальйонами «Спарта» та «Сомали» воював за Донецький аеропорт. Однією з найгучніших диверсійних акцій дшрг «Русич» стало знищення 5 вересня 2014 р. поблизу с. Цвітні Піски (Слов'яно-сербський район, Луганська обл.) підрозділів 24-го Окремого батальйону територіальної оборони «Айдар» та 80-ї окремої десантно-штурмової бригади. Потрапивши у засідку в бою загинули чи пропали безвісти, за різними даними, від 11 до 42 українських захисників. Поранених і загиблих піддали нелюдським тортурам: їм відрізали голови та інші частини тіла тощо. Світлини цих звірств опублікували у соціальних мережах.

Після того, як активна фаза бойових дій на сході України (2014 – 2015 рр.) закінчилася, у вересні 2015 р. дшрг «Русич» була повністю виведена з Донбасу, а її лідер О. Мільчаков приєднався до ПВК «Вагнер». Отже, це свідчить про давню співпрацю «русичів» з «вагнерівцями». Є відомості, що дшрг «Русич» також має тісні зв'язки з націоналістичною організацією «Союз добровольців Донбасу» (скор. СДД).

У росії добровольчі формування створювали й під військово-патріотичний напрям. Вони сприяли поширенню імперсько-націоналістичних наративів усередині країни та вирішенню експансіоністських завдань за її межами,

зокрема на території незалежної і суверенної України. Прикладом такого формування можна, на нашу думку, вважати регіональну громадську організацію «Єдині народні обцининні товариства» (рос. «Единые народные обцининные товарищества», скор. «Е.Н.О.Т.»).

На початку свого існування РГО «Е.Н.О.Т.» організувала дитячі патріотичні табори, в яких вчили дітей «любити воювати» (за спогадами організаторів), навчали підлітків віком від 12 до 18 років основам військової справи: стрільби зі зброї, тактики індивідуального та групового бою, організації військових таборів тощо.

На той час члени організації «працювали» і в Україні, зокрема з Українською православною церквою (далі – УПЦ) московського патріархату (МП) «проти уніатів» (зі слів Володимира Хомякова), у січні 2014 р. забезпечували охорону і супроводження перевезення у Крим християнських святинь «Дари Волхвів», які зберігаються у Греції. Їх охороною керував відомий російський терорист Ігор Гіркін (Стрелков). Зазначимо, що ця антиукраїнська акція відбулася під патронатом російської православної церкви (далі – РПЦ), а її спонсором був російський олігарх Костянтин Малофеев. Отже, простежується справжня мета привезення російською делегацією святині «Дари Волхвів» у Крим, яка напередодні «кримської весни» стала своєрідним «Троянським конем» для релігійної експансії росії в Україні та подальшої окупації півострова. Офіційно російська федерація брала участь лише у «забезпеченні безпеки під час проведення референдуму» на півострові.

На початку 2014 р. окремі члени організації перебували у Києві на Майдані Незалежності під час Революції Гідності та спостерігали, як Український народ виборював свою свободу та гідність. Під час подій весни 2014 р. вони спільно з «казаками» та екс-бійцями підрозділів міліції «Беркут», які свідомо перейшли на бік російських терористичних формувань, брали участь у сутичках на Кримському перешийку. У 2014–2015 рр. РГО «Е.Н.О.Т.» також брала участь у бойових діях на сході України, «захищаючи російську цивілізацію та допомагаючи Новоросії». Вони приписують собі ліквідацію 1 лютого 2015 р. під час боїв за Дебальцеве Іси Мунаєва, бригадного генерала Збройних сил Чеченської Республіки Ічкерія, який під час війни на сході України очолював проукраїнський Міжнародний миротворчий батальйон імені Джохара Дудаєва. Зустрічаються також відомості, що бійці цієї організації у квітні 2015 р. брали участь в успішній операції російських спецслужб з нейтралізації окремих загонів «казаків» у «ЛДНР» (Мангушев І. Л.). Коли активні бойові дії закінчилися, вони почали супроводжувати гуманітарні вантажі до самопроголошених «ДНР» і «ЛНР», допомагали так званому «прем'єр-міністру ДНР» Олександру Бородаю створювати міжрегіональну організацію «Союз добровольців Донбасу», за словами її лідера, – людей соціально активних, об'єднаних ідеєю руського патріотизму, які борються за «русский мир».

Підсумовуючи, зазначимо, що добровольчі формування (загони, групи) є своєрідним надбанням та особливістю російської федерації, через які вона

проводить свою імперську експансіоністську політику у незалежних і суверенних державах, зокрема й в Україні. При цьому офіційно країна-агресор залишається осторонь від цих процесів. Залучення подібних організацій і формувань у сучасних війнах, в яких росія бере безпосередню участь, тісно пов'язане з гібридністю їх дій.

Островська-Бугайчук І., к.пед.н., доцент,
Лисюк А.,

Житомирський військовий інститут імені С. П. Корольова

МАРУСЯ ЗВІРОБІЙ: ВОЇН, ВОЛОНТЕР, ЛЕГЕНДА ДОБРОВОЛЬЧОГО РУХУ УКРАЇНИ

Добровольчий рух відіграє важливу роль в історії України, особливо після початку російської агресії у 2014 році. Саме добровольці стали першою хвилею захисників, які без вагань стали на оборону країни. Серед таких відважних людей – Маруся Звіробій (Олена Біленька), волонтерка, військово-службовиця, інструкторка навчального центру десантно-штурмових військ, громадська діячка.

Маруся Звіробій – це не просто ім'я, це символ незламності та відданості Україні. Її життєвий шлях – це історія про те, як звичайна жінка поєднала в собі волонтерську діяльність, військову службу та громадську активність.

Маруся Звіробій до 2014 року була приватним підприємцем. Під час Революції Гідності Маруся брала активну участь у протестах, допомагала пораненим на Майдані. Після початку збройної агресії росії на сході України Звіробій стала військовою волонтеркою.

Улітку 2014 року вона організувала навчання для майбутніх бійців, заснувавши полігон військової підготовки, знайшовши з однодумцями територію під полігон поблизу Києва та спеціалістів-волонтерів для навчання. Треба зазначити, що крім військовослужбовців там навчали також і цивільних.

Восени 2014 року Маруся Звіробій була призначена командиром 11-го батальйону Добровольчого українського корпусу «Правий сектор» (ДУК ПС).

У 2015 році Звіробій з командою почала готувати бійців 79 бригади десантно-штурмових військ ЗСУ. Випускників її навчальної програми називали «Марусиними ведмедями». Вони виконували бойові завдання в селі Піски Донецької області під час АТО, а вже під час повномасштабного вторгнення – у Києві та Ірпені. Завдяки таким підрозділам добровольці отримували необхідні навички для служби у Збройних Силах та десантно-штурмових військах. Їхній внесок став фундаментальним для обороноздатності країни та формування професійної армії.

У 2016 році Маруся підписала контракт. Старший солдат ЗСУ стала командиром мобільної інструкторської групи десанту «Марусині ведмеді» 199-го навчального центру ДШВ на Житомирщині. Наступного року виконувала завдання на Світлодарській дузі.

У 2017 році вона стала військовослужбовцем бригади швидкого реагування Національної гвардії України, а вже за рік повернулася до лав десантно-штурмових військ із новим проєктом.

У 2018-2019 роках за контрактом служила в 132 окремому розвідувальному батальйоні десантно-штурмових військ, виконувала завдання на Маріупольському напрямку.

За свій вклад у боротьбу проти ворогів Маруся отримала відзнаку Президента України «За гуманітарну участь в антитерористичній операції» та орден «Народний Герой України».

Після початку повномасштабного вторгнення Маруся знову стала на захист України. Спершу вона долучилась до сил ТрО, почала набирати роту. Мала 55 бійців, які тренувались під обстрілами, працювали в Подільському районі в співпраці з місцевою поліцією та СБУ по викликах на групи ДРГ, ставили свої блокпости, мінували підступи до Києва, набували бойового досвіду в Ірпені перед зачисткою міста. Згодом військова повернулася у 132-ї батальйон, де вже раніше служила.

Під час бойового завдання влітку 2023 року Маруся отримала поранення у ногу на Бахмутському напрямку, після чого їй довелося пройти реабілітацію, але вона знову повернулася на фронт.

У 2025 році Маруся Звіробій бере безпосередню участь у захисті держави в найгарячіших ділянках фронту. На початку лютого 2025 року отримала офіцерське звання – лейтенант, а також заохочувальну відзнаку від Міністерства оборони України «Медаль за поранення».

Маруся Звіробій – це одна з яскравих постатей сучасної історії України, яка уособлює собою боротьбу за незалежність, патріотизм і силу волі. Її діяльність як військової інструкторки, добровольця та волонтерки є яскравим прикладом самопожертви заради Батьківщини. Вона не лише брала безпосередню участь у військовій підготовці бійців, а й стала символом незламного духу українських захисників.

Завдяки її наполегливості та активній громадянській позиції багато українських воїнів отримали якісну підготовку та необхідне оснащення, що відіграло важливу роль у стримуванні російської агресії. Її волонтерська діяльність сприяла зміцненню фронту, а також допомогла тим, хто цього найбільше потребував.

Крім того, Маруся Звіробій зробила значний внесок у формування національної свідомості українців. Вона неодноразово відстоювала інтереси військових та добровольців, наголошуючи на необхідності реформ у сфері оборони. Її діяльність привернула увагу до проблем армії, волонтерського руху та суспільства в цілому.

Таким чином, її роль у сучасній історії України є надзвичайно важливою. Вона стала прикладом того, як одна людина може зробити значний внесок у майбутнє своєї країни. Її боротьба, сміливість та відданість ідеалам не залежності є натхненням для тисяч українців, які сьогодні продовжують захищати свою державу

РОЛЬ ДОБРОВОЛЬЧОГО РУХУ У ВІДНОВЛЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Мобілізація української нації під час Революції Гідності, згодом початок збройної агресії росії проти України, анексія Криму та розгортання активних бойових дій у Донецькій та Луганській областях стали для українців справжнім випробуванням, яке об'єднало суспільство попри політичні протиріччя та регіональні відмінності. Хвиля патріотизму та відчуття відповідальності за рідну землю, яких суспільство до того ще не знало, спонукали тисячі громадян зголоситися боронити Батьківщину зі зброєю в руках. Масові протести у Києві та інших містах України у листопаді 2013 року стали реакцією на відмову керівництва країни підписати угоду про асоціацію з ЄС і спроби змінити європейський курс на зближення з рф. Новостворена Національна гвардія України стала одним із символів оновлення країни після перемоги Революції Гідності.

11 березня 2014 року відбулося засідання Ради національної безпеки і оборони України, на якому було прийнято рішення про необхідність Національної гвардії України. 13 березня 2014 року Верховна Рада України прийняла Закон № 4393 та затвердила фінансування Національної гвардії України, чисельність якої повинна складала 60 тисяч. Після прийняття цього Закону велика кількість громадян висловили бажання вступити на службу не лише за контрактом, а й резервістами. З числа цих активістів були сформовані підрозділи, які вже незабаром здобули славу на полі бою.

З тих подій походить загальноживана назва «добробати», яка в новітній історії характеризує нову генерацію високовмотивованих, дисциплінованих, ініціативних захисників України. Запис до лав Національної гвардії України розпочався на наступний день після прийняття нормативного акта, 14 березня. Один із перших мобілізаційних пунктів був розгорнутий у наметі на Хрещатику, неподалік Майдану Незалежності. У той самий день близько п'ятсот добровольців із Самооборони Майдану вирушили до Навчального центру Національної гвардії України «Нові Петрівці» під Києвом, з яких було сформовано перший добровольчий батальйон для захисту України на сході.

Майбутні гвардійці вивчали основи рукопашного і практику вуличного бою, вчилися діяти у складі відділення, пройшли практичні стрільби із автоматів і снайперських гвинтівок, кулеметів, метали наступальні та оборонні гранати. Бойове навчання і злагодження відбувалось інтенсивно та прискорено, адже проходило під керівництвом начальника управління бойової та спеціальної підготовки НГ України генерал-майора Сергія Кульчицького. Попри те, що зовсім нещодавно майданівці і військові правоохоронці були у прямому сенсі цього слова по різні боки барикад, генерал Кульчицький одразу здобув

авторитет та повагу серед добровольців, після його трагічної загибелі під Слов'янськом 29 травня 2014 року добровольці одностайно вирішили дати батальйону його ім'я. Відповідний Указ Президента України було підписано 30 листопада 2016 року. Варто зазначити, що це перший в історії нашої держави приклад присвоєння почесного найменування добровольчому підрозділу на найвищому державному рівні.

Героїчний шлях пройшли і добровольці резервного батальйону «Азов», який на сьогодні іменовано 12-ою бригадою спеціального призначення – добровольчого підрозділу у складі Національної гвардії України. У червні 2014 року підрозділ відіграв ключову роль у операції з визволення Маріуполя, спільно зі спецбатальйоном «Дніпро», Національною гвардією та спецпідрозділом МВС. Ці дії заблокували можливість росіянам просунутись у бік Запорізької області та прокласти сухопутний коридор до окупованого Криму.

Сформовані у 2014 році добровольчі батальйони, що пізніше увійшли в структури Національної гвардії, зарекомендували себе під час боїв як героїчні, чесні та дисципліновані військовослужбовці. Добровольчі підрозділи Національної гвардії України вже впродовж одинадцяти років боронять землю від російських загарбників. Саме українських добровольців у подальшому будуть вважати символом національного опору, національної гідності та нескореності окупантам.

Панчишин А.,
Національна академія сухопутних військ імені
гетьмана Петра Сагайдачного

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДОБРОВОЛЬЦІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У різні періоди історії України, у її найважчі часи завжди були ті перші, які добровільно брали зброю до рук і ставали на захист своєї Батьківщини. Починаючи з часів воїнів Русі-України, козаків Сагайдачного, Хмельницького, Вигovskyого та Мазепи та, в сучасності, воїнів Української Повстанської Армії, добровольці мужньо здобували героїчні перемоги й віддавали свої життя за українську землю. Так є і зараз, коли в XXI столітті Україна переживає найбільше випробування у своїй новітній історії – повномасштабну збройну боротьбу з російським агресором за власну незалежність і територіальну цілісність. Розпочата в росією в 2014 році гібридна війна проти України та подальше повномасштабне військове вторгнення росії в лютому 2022 року викликали новітній етап розвитку добровольчого українського руху, коли тисячі добровольців стали на захист держави, з перших годин вторгнення за покликом серця ставши на захист Батьківщини, вступаючи до лав Збройних Сил України та територіальної оборони. Згідно з офіційними даними, лише за перші тижні повномасштабного російського вторгнення понад 100 тисяч добровольців вступили до лав Сил територіальної оборони ЗС України.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про основи національного спротиву», доброволець Сил територіальної оборони Збройних Сил України – це, зокрема громадянин України, який на добровільній основі зарахований до проходження служби у складі добровольчого формування Сил територіальної оборони Збройних Сил України». Згідно ст. 9 цього ж Закону, комплектування органів військового управління, військових частин Сил територіальної оборони Збройних Сил України, зокрема в особливий період, здійснюється військовослужбовцями за контрактом, за призовом особами офіцерського складу та територіальним резервом. Виходячи з аналізу лише цих положень вказаного вище Закону, слід констатувати, що основною правовою підставою зарахування особи як добровольця територіальної оборони є факт укладення з таким контрактом, логічно, що таким контрактом має бути контракт добровольця.

Згідно з п. 16 Постанови Кабінету Міністрів України №1449 від 29.12.2021 року «Про затвердження Положення про добровольчі формування територіальних громад», «членом добровольчого формування може бути громадянин України віком від 18 років, який проживає на території громади, де діє добровольче формування, пройшов медичний, професійний та психологічний відбір (перевірку) і уклав контракт добровольця територіальної оборони». Згідно з п. 21 цієї ж Постанови, контракт добровольця територіальної оборони укладається між командиром добровольчого формування та особою, яка подала заяву щодо членства в добровольчому формуванні, строком на три роки. Цією ж Постановою (п. 23), серед інших підстав передбачено, що такий контракт може бути припинений за заявою добровольця територіальної оборони про припинення контракту. Аналіз діючого законодавства вказує, що таке припинення контракту добровольця не звільняє особу від подальшого призову за мобілізацією на особливий період на загальних підставах.

Водночас слід зазначити, що в подальшому правовий статус 99% добровольців, які в 2022 році виявили бажання захищати державу та були зараховані до підрозділів Сил територіальної оборони ЗС України, внаслідок грубого (порушення) невиконання уповноваженими посадовими особами ТЦК та СП та керівництвом цих же підрозділів вимог Закону України «Про основи національного спротиву», було змінено шляхом зарахування таких, як осіб, що мобілізовані на підставі Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію».

Жодною мірою не применшуючи ролі та статусу військовослужбовців, призваних за мобілізацією на особливий період, слід зазначити, що ці категорії військовослужбовців потребують обов'язкового розмежування – перш за все в силу особистого психологічного ставлення особи до виконання обов'язку із захисту держави та мотивації. В першому випадку підставою для таких дій є вимога уповноваженого державного органу щодо залучення (мобілізація) особи до участі в захисті держави, а у випадку добровольця – вільне волевиявлення особи, яка без рішення уповноваженого державного органу добровільно вирішує взяти участь в захисті держави.

Водночас внаслідок грубого порушення цього Закону та іншого чинного законодавства статус «мобілізований» отримали такі категорії громадян, які

згідно з тим самим законодавством України його мати не могли, тобто особи, які не могли бути мобілізовані. Це особи у віці до 25 років, жінки, особи з інвалідністю, особи, які мають 3 і більше неповнолітніх дітей або мали на утриманні та догляді неповносправних осіб тощо. Жодного практичного позитивного ефекту це не дало та і не могло дати з причин, вказаних хоча б вище, навпаки, таке невиконання Закону значною мірою фактично дискредитувало такий та вплинуло на мотиваційну складову вказаної категорії осіб. І це не говорячи про можливі подальші процесуальні наслідки, викликані, зокрема, пораненням чи загибеллю в результаті бойових дій військовослужбовців вказаної категорії.

Сьогодні роль та важливість добровольчого руху повинна отримати нове наповнення та зміст. Враховуючи певні реальні проблеми із належним комплектуванням підрозділів Сил оборони України вмотивованими військовослужбовцями, саме добровольці при належному законодавчому підході до порядку проходження військової служби вказаної категорії можуть на цьому етапі стати основним джерелом комплектування. Для ефективної реалізації цього виникає нагальна потреба саме в законодавчому обґрунтуванні підстав військової служби добровольців, удосконаленні та розширенні існуючих, з розширенням заходів системи соціального забезпечення саме цієї категорії військовослужбовців та членів їх сімей, з подальшою перспективою виокремлення цієї категорії як окремий вид військової служби із притаманними йому особливостями та специфікою проходження.

З цією метою, доцільно внести зміни у чинне законодавство, зокрема в Закон України «Про військовий обов'язок та військову службу», передбачивши в ньому такий вид військової служби, як військова служба добровольців, із можливістю підписання спеціального контракту добровольця за аналогією із контрактом іноземного добровольця. При цьому доцільно законодавчо передбачити можливість припинення дії контракту добровольця за вимогою однієї зі сторін після проходження певного строку військової служби в умовах бойових дій, для прикладу – 1 року, таке припинення контракту добровольця не звільнятиме особу від подальшого призову за мобілізацією на особливий період на загальних підставах.

Також, за аналогією із запровадженням у лютому 2025 року Кабінетом Міністрів України та Міністерством оборони України експериментальним проектом щодо підвищення мотивації до проходження окремими категоріями громадян України військової служби під час воєнного стану, з метою підвищення мотивації доцільно передбачити виплату одноразової грошової винагороди добровольцям загалом, а не лише особам України, які підпишуть контракт у віці від 18 до 25 років, як це має місце зараз.

У контексті цього питання важливим мотиваційним чинником є також необхідність справедливого приведення у відповідність до вимог чинного законодавства, зокрема Закону України «Про основи національного супротиву», в частині укладення таких контрактів із подальшими виплатами та гарантіями стосовно тих осіб, які в порушення вимог Закону були призвані на військову службу за мобілізацією.

Загалом такі заходи щодо законодавчого осучаснення підстав добровольчого руху сприятимуть підвищенню боєздатності та боєготовності підрозділів Сил оборони в частині комплектування таких мотивованими та підготовленими військовослужбовцями і, фактично, будуть одним із дієвих кроків до повного переформатування таких в сучасну професійну армію ХХІ століття.

Також як мотиваційний чинник доцільно ввести додаткові прогресуючі (в залежності від виконання завдань) доплати для усіх категорій військово-службовців залежно від терміну виконання обов'язків служби в умовах воєнного стану, на особливий період.

Руденко О.,
Львівський історичний музей

ВАСИЛЬ СЛІПАК: ОПЕРНИЙ СПІВАК-ВОЇН, ЯКИЙ СТАВ ГЕРОЄМ УКРАЇНИ

*«А це наша легенда, яку ми маємо пам'ятати і розказувати всім наступним поколінням! Ця особа співставна з Гераклом та Орфесом в одному лиці, навіть ще крутіша – бо Василь існував точно, і ми його сучасники!»
(Андрій Ярмоленко "Василь Сліпак: назавжди присутній у наших лавах")*

Василь Сліпак (20.12.1974 – 29.06.2016) – львів'янин, вихованець Львівської Національної академічної чоловічої хорової капели «Дударик», соліст Паризької національної опери, учасник Революції Гідності, волонтер, доброволець ДУК «Правий Сектор», Герой України та кавалер ордена «Золота Зірка» (посмертно).

Значна частина спадщини В. Сліпака, завдяки його братові Оресту, зберігається у фондах Львівського історичного музею з 2018 року. Загальна кількість артефактів становить кілька сотень одиниць. Це особисті документи, світлини, малюнки, сценічний одяг та військова амуніція, ноти, предмети побуту, сувеніри, дипломи й нагороди, афіші та програми концертів, газетні статті.

На сьогодні – це найбільше зібрання меморіальних пам'яток, що відтворює життя Героя України й людини з великої літери, від народження і до останніх хвилин її життя, а також вшанування пам'яті. Збирання предметів музейного значення, які мають безпосереднє відношення до музиканта чи його родини, не припиняється і зараз, що дає нам можливість значно ширше розкрити й всебічно вивчити дивовижний талант, творчу лабораторію і життєвий шлях співака, оскільки незвичайний талант і харизматична вдача музиканта викликає й буде викликати неабиякий інтерес серед широкого загалу шанувальників музично-вокального мистецтва.

З дитинства Василь захоплювався музикою, хоча й ріс у родині батьків із технічними професіями. Перший професійний досвід отримав, співаючи у Львівському дитячому хорі «Дударик».

Природа нагородила молодого хлопця унікальним голосом – поєднання найвищого чоловічого голосу контртенора та найнижчого – баритон-басу. Юнаком Василь поїхав у Париж та завоював там два Гран-прі, а у 23 роки став наймолодшим за всю історію Гранд-опера в Парижі солістом – українцем. Оперний співак брав участь у багатьох конкурсах та фестивалях, де зачаровував публіку своїм незвичайним співом.

Живучи у Парижі, познайомився з українською громадою, діяльністю Українського центру, установою, яка репрезентує українську культуру у Франції. Василь завжди дуже уважно стежив за подіями в Україні, де саме розпочався Майдан. Саме тому прийшов на першу акцію протесту українців у Парижі. Став активним учасником всього, що відбувалося у французькій діаспорі. У серпні 2016 року Наталія Хрін та Андрій Малахов – близькі друзі Василя Сліпака передали до Музею фотоархів маніфестацій і мітингів Української громади у Франції, які очолював оперний співак.

Типовий його портрет того часу – це символіка, прикріплена на одяг, і гучномовець у руках. Він дуже часто ходив вулицями Парижа в камуфляжі, чим привертая до себе увагу оточуючих. І, звісно, музика, він примудрявся співати навіть в такі складні часи, коли саме існування України було під загрозою.

Зазвичай його акції мали великий успіх. Протестні мітинги відбувалися кожного тижня. Тематика протестних акцій була різноманітною: маніфестації на підтримку українського Євромайдану, протести після збиття Боїнга 777 про-російськими бойовиками 17 липня 2014 року, флешмоби під назвою «Путін гудбай». Василь дуже часто стояв на площі в Парижі та співав українські пісні з проханням підтримати протестуючих в Україні.

Серед широкого розмаїття матеріалів особистого архіву оперного співака до фондів Музею потрапив: одяг з українською символікою, в якому Василь виступав на мітингах. Особливу увагу привертає український стрій, у який був одягнутий музикант під час флешмобу, присвяченого Дню Незалежності України 24 серпня 2014 року.

У грудні 2014 року Василь Сліпак створив Українське братство (з фр. «Fraternité Ukrainienne») – благодійну організацію, яка займалася допомогою українцям у військовому конфлікті на Сході України. Девіз братства – «Допоки триває війна». Музикант під егідою Братства організував благодійні концерти.

Згадаємо один з таких музичних заходів. Музичне дійство відбулося 28 жовтня 2014 року під гаслом «Друзі опери для дітей. Концерт для дітей в Україні» та мало назву «Феєр Реквієм священні арії». Акція проходила в соборі святого Володимира у Парижі. Отримані кошти від заходу передбачалися на допомогу дітям, чії батьки загинули на війні. Ідея проєкту – щоліта привозити невелику групу дітей до Франції на відпочинок з повним забезпеченням перебування.

У своїх інтерв'ю Василь багато розповідав: «Коли бачиш щирі дитячі усмішки, то з'являється море енергії робити більше, краще і не опускати рук». І це тепло його серця, відчуття болю інших поверталось до нього

сторницею. Коли Василь перебував у зоні бойових дій, діти писали йому зворушливі листи. Ось зміст одного із них: «Привіт Василю. Я сподіваюся що в тебе все добре і ти вбив багато ворогів. Мама мені показала відео про Тебе, де ти співав пісні своїм побратимам. В Парижі гарна погода. Тебе дуже бракує у нашому Українському Братстві. Я пишу багато листів для солдат. Цього ранку я написала чотири. Я сподіваюся що Ти не помреш». Лист написаний у Парижі дівчинкою Маріанною 3 червня 2015 року.

Дуже гостро Василь відчував зв'язок з рідною землею, що й привело його спочатку до волонтерства, а згодом і до захисту цілісності кордонів рідної держави у складі Добровольчого Українського Корпусу «Правий сектор». З початком бойових дій на Донбасі музикант разом з однодумцями організовує щотижневі відправки потрібного обмундирування і необхідних речей на фронт. Він наголошував, що важлива адресна допомога, а не відправлення грошей в нікуди – тільки конкретним людям і для конкретних потреб. Василь співпрацював з ДУК «Правий сектор». За спогадами побратимів, Василь всі гроші витрачав на армію. «Завдяки йому, хлопці нашого батальйону були одягнені за останньою військовою модою».

З літа 2015 року Василь Сліпак пішов захищати Батьківщину в складі ДУК «Правий сектор». Так поступово з волонтера він перетворився на бійця. До фондів Музею потрапили унікальні особисті речі Василя під час його перебування в зоні проведення АТО, а саме: мобільний телефон «SONY», каска захисна («MATR. 10463») з написом «Міф», ніж для захисту (військовий) з написом «Wassyl Slipak» у камуфляжному футлярі з металевим ланцюгом, сумка з ременем для перенесення спорядження з написами «Міф» і «Одін». На пам'ятках є напис «Міф» – це був позивний Василя, скорочено від «Мефістофель», улюбленої партії співака в опері «Фауст».

За глибокий патріотизм і волонтерську діяльність у Франції 19 вересня 2015 року Святиший патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет нагородив Василя Сліпака медаллю «За жертвність і любов до України». Вручення нагороди відбувалося у Софійському соборі Києва. Будучи волонтером та бійцем-добровольцем, це єдина нагорода, яку отримав музикант за життя.

Василь загинув від кулі снайпера в районі селища Луганського поблизу Донецька 29 червня 2016 року. Його трагічна смерть знову нагадала про це середовище простих воїнів, у якому він віддав своє життя. Він жив і помер для інших. Для тих сотень і тисяч героїчних захисників нашої з вами гідності. Саме вони давали йому натхнення: він відчував, що може не бути лише на паризькому майдані чи оперній сцені, але має йти до тих, що живуть і віддають життя для України.

В одному з останніх інтерв'ю Василь сказав: «Наша країна сильна завдяки своєму народові. Наш народ дуже сильний, у нас багато можливостей. Якщо у нас в країні будуть прислухатися до народу, ми станемо успішною державою».

АМЕРИКАНСЬКІ ТА КАНАДСЬКІ УКРАЇНЦІ-ДОБРОВОЛЬЦІ НА ЗАХИСТІ УКРАЇНИ В 2022 – 2024 рр.

Українська діаспора у США та Канаді системно, активно і послідовно підтримує Україну від початку російської збройної агресії й окупації Криму та частини Донецької і Луганської областей у 2014 році. З перших днів російсько-української війни допомога діаспори охоплює всі найважливіші напрями від інформаційно-політичної (адвокації інтересів України перед урядами і суспільствами своїх країн) до збору коштів і відправки гуманітарної допомоги, матеріальної та юридичної підтримки біженців, зрештою – участі етнічних українців з Канади та Сполучених Штатів у війні на боці України як добровольців.

Перші добровольці українського походження з США та Канади долучилися до лав українських захисників на фронті ще у 2014 році. Найвідомішими і першими загиблими діаспорянами з-за океану стали двоє українців з США – Маркіян Паславський («Франко») та Володимир Питак, які взяли українське громадянство, щоб захищати землю своїх прадідів, і в 2014 р. загинули в бою. Важливим для уможливлення участі у захисті України українців з-за кордону із іноземним громадянством стало затвердження 10 липня 2016 року Президентом України П. Порошенком Положення про проходження військової служби в ЗСУ іноземцями та особами без громадянства.

У 2022 році з початком повномасштабного російського вторгнення в Україну (24 лютого 2022 р.) на хвилі загального підйому патріотизму, а також завдяки створенню легальних механізмів для участі іноземців у військових діях на боці України, кількість українців-добровольців з Північної Америки значно зросла. Переважна більшість із них увійшла до Інтернаціонального легіону територіальної оборони Збройних Сил України, створеного з ініціативи Президента В. Зеленського Урядом України 27 лютого 2024 року для військовиків-добровольців з іноземних країн. Фактично, це була реакція на чисельні звернення громадян інших держав до українських дипломатичних установ у їхніх країнах та вищої української влади щодо забезпечення їм можливості долучитися до оборони України.

Вже до 3 березня 2024 року заяви на вступ до Інтернаціонального легіону територіальної оборони Збройних Сил України подали понад 3000 громадян США, в тому числі українського походження. А велика кількість канадців, які виявили бажання захищати Україну в складі Інтернаціонального легіону (близько 1000), зумовила формування Канадсько-Української бригади з переважно канадських колишніх військовиків, частина з яких також є етнічними українцями. Загалом, згідно з відкритими даними, чисельність Іноземного

легіону наразі складає близько 20 тисяч осіб. При цьому характерно, що в той час, як уряд Канади офіційно підтримав своїх громадян, охочих вступити до Інтернаціонального легіону і захищати Україну, Державний департамент США не проактикував чітко свою позицію щодо цього, обмежившись рекомендацією для громадян США не відвідувати Україну через небезпеку ракетних обстрілів. Тим ціннішою є участь американців, зокрема й українського походження, у захисті територіальної цілісності та суверенітету України.

На жаль, за винятком кількох діаспорян – захисників України, які стали відомими в українському суспільстві завдяки своїм інтерв'ю чи блогам, імена та історії сміливих синів і доньок українського народу, народжених у США та Канаді, але відданих справі захисту України, ми переважно дізнаємося після їхньої смерті на полі бою. Загалом за офіційними відкритими даними, протягом повномасштабної фази російсько-Української війни з лютого 2022 до лютого 2025 року всього загинуло 78 американців (станом на 30 січня 2025 р. ще понад 20 американців вважаються зниклими безвісти) та 13 канадців. З них, за нашими підрахунками, щонайменше десятеро – представники української діаспори в США та Канаді. Перелічимо імена тих, верифіковану інформацію про кого публікували в офіційних повідомленнях та засобах масової інформації:

Люк Мітчел Луцишин – нащадок емігрантів з України в третьому поколінні, ровесник незалежної України, позивний «Скайвокер». Колишній американський поліцейський. В Україні служив у бригаді особливого призначення ЗСУ імені Івана Богуна, загинув 18 липня 2022 р. внаслідок танкової атаки на Донбасі.

28-річний Грег (Григорій) Цехмістренко, син українського екснардепа та бізнесмена, який змалку жив у Канаді, але приїздив відстоювати свободу України під час Революції Гідності та в повномасштабній російсько-Українській війні, загинув у Бахмуті 15 січня 2023 р.

38-річна уродженка м. Броди на Львівщині Юлія Войтович-Нельсон, яка з п'яти років жила в США, але залишила налагоджене життя там, аби долучитися до оборони України. Загинула у Бахмуті 21 травня 2023 р.

42-річний уродженець м. Космач на Івано-Франківщині Михайло Яворський (позивний «Чикаго»), який 20 років прожив в США, чотири роки служив в Армії США. З початком повномасштабного вторгнення повернувся до України і служив у 67-й окремії механізованій бригаді. Загинув 26 травня 2023 р. під Кременною на Луганщині.

Алекс Брендон Коберн, 23-річний українець, усиновлений американцями в ранньому дитинстві, який виріс у США, але, відчуваючи зв'язок з рідною землею, приїхав, щоб захищати її, й загинув 4 вересня 2023 р. під с. Роботиним Запорізької обл.

Американський далекобійник українського походження Володимир Миронюк (позивний «Джон») на 60-му році життя загинув під Курдюмівкою на Донеччині 30 вересня 2023 р.

26-річний американський морський піхотинець з Огайо Девід Батурін, який емігрував до США в чотири роки й повернувся її захищати в 2022 р., загинув 7 жовтня 2023 р. (місце загибелі не відоме).

Також до переліку діаспорян, які стали на захист України, варто зараховувати і тих українців, які не набули іноземного громадянства, хоча тривалий період мешкали за кордоном. Так, наприклад, уродженець с. Уладівське на Вінничині Олексій Кустюк (1987 р.н.), інженер за фахом, майже 10 років прожив у Канаді, але, щойно почалося повномасштабне вторгнення рф, повернувся на Батьківщину, щоб її захистити. Він вступив до ЗСУ, служив у 67-й окремій механізованій бригаді, був активним учасником боїв на сході України, зокрема під Лиманом, а коли ЗСУ розгорнули фронт на Курщині, виконував завдання на цьому напрямку. Там і загинув 5 січня 2025 р. під час виконання бойового завдання, прикриваючи своїх товаришів вогневою підтримкою.

Попри те, що узагальнених статистичних даних про представників української діаспори, які стали на захист суверенітету та територіальної цілісності України, немає (вочевидь, остаточні та верифіковані відомості будуть доступними після завершення війни), а отже, не маємо можливості говорити про чіткі обсяги і результати безпосередньо їхньої участі в тій чи іншій військовій операції, однак морально-етичне значення їхнього чину неможливо переоцінити. Навіть наведені вище лаконічні дані про кількох діаспорян, які загинули, захищаючи історичну Батьківщину, засвідчують, що кожна з таких історій може і має бути прикладом патріотизму, відчуття особистої відповідальності, жертвовності та сміливості для багатьох тисяч і мільйонів українців. Як нині, допоки триває ця кривава війна, так і після її завершення.

Терук В.,
Львівський національний університет
імені Івана Франка

УЧАСТЬ ДОБРОВОЛЬЧОГО ПІДРОЗДІЛУ «АЗОВ» В ОПЕРАЦІЇ ЗІ ЗВІЛЬНЕННЯ МАРІУПОЛЯ У 2014 РОЦІ

Активна участь військового формування «Азов» в російсько-Українській війні неодноразово пов'язувала його з містом Маріуполь, що на Донеччині. Звільнення цього українського міста в 2014 р. вперше загартувало підрозділ у справжньому бою та стало його бойовим хрещенням.

Маріуполь був стратегічно важливим містом, головним портом в Азовському морі та індустріальним центром із металургійними комбінатами імені Ілліча та «Азовсталь», концерном «Азовмаш», судноремонтним заводом, заводами «Електропобутприлад», «Термічний завод», «Азовелектросталь», Маріупольським дослідно-експериментальним заводом «Магма». Ворог отримав би чималу перевагу, оволодівши Маріуполем, ще й з урахуванням можливості створення сухопутного коридору з Кримом.

Упродовж квітня-травня 2014 р. прихильники фіктивного утворення «Донецька народна республіка» неодноразово намагалися захопити органи державної влади в місті. Після отриманої відмови підпорядкування їм з боку командування військової частини Національної гвардії України №3057 9 травня група терористів здійснила атаку на Маріупольський міський відділ внутрішніх справ, ситуація загострилася і перетворилася на зіткнення між сепаратистами, з одного боку, та військовослужбовцями Національної гвардії, співробітниками МВС, підрозділами Збройних сил – з іншого. Вже з 12 травня Маріуполь офіційно перейшов у руки сепаратистів, які за допомогою бетонних блоків створили укріпрайон в центрі Маріуполя у випадку атак українських сил.

Після того, як «Азов» отримав офіційний статус, перетворившись у батальйон патрульної служби міліції особливого призначення МВС, ще 7 травня 2014 р. вирушив у напрямку Маріуполя. Тижневий термін перебування там пов'язаний із метою охорони аеропорту, який ще контролювали українці. Потім підрозділ передислокувався на Бердянську косу, де наступний місяць готував план звільнення Маріуполя, для цього було створено тренувальний табір, і азовці відпрацьовували елементи бою в умовах міста.

Головне завдання, яке поставило командування, – це штурм і звільнення Маріуполя. Завдяки своїй розвідці батальйон отримав достатньо інформації про кількість сил противника, його озброєння, розташування позицій техніки і моральний стан.

Підготовка та детальне планування операції стали запорукою її успіху. «Азов» дістав і розробив метрові карти із зазначенням усіх можливих подробиць, у міру надходження нової інформації ці карти постійно вдосконалювалися. Незадовго до штурму бійці змодельовали ситуацію, яка на них чекала – за допомогою мотузок, канатів і стовпчиків виклали на полігоні частину будівель та укріплень у Маріуполі відповідно до розвідданих. Так, вони у своїй уяві не раз вже «проходили» міські вулиці, зокрема перехрестя Грецької та Італійської, де потім буде протистояння з ворогом, вираховували можливі помилки, відпрацьовували власні дії. Усе, що могло чекати бійців під час операції, не кидали на жереб невідомого, навпаки, намагалися проєктувати як свої кроки, так і ворога, чим створили реальні умови, в яких потрібно було відпрацьовувати.

Після тривалих планування і тренування 13 червня о 04:50 розпочалася операція за звільнення Маріуполя. Сама затія полягала в захопленні чотирьох барикад, які й склали ворожий укріпрайон, і створити два кола блокування – зовнішнє та внутрішнє, за останній був відповідальний «Азов», який на той час налічував 150 осіб.

Окрім підрозділу «Азов» було залучено бійців спецбатальйону «Дніпро», військовослужбовців НГУ та спецназівців МВС. На протигагу українським силам виступило від 60 до 80 озброєних бойовиків. За даними ворожої сторони, було поранено до 17 чол. о/с і вбито 5 терористів, зокрема місцевого лідера «Чечена». У той час, як серед азовців було 4 бійці легко поранені,

1 – важко та обійшлося без летальних випадків. Такий результат свідчив про якісне планування та підготовку непрофесійних військових, адже на той час азовці ще не брали участі в бойових діях.

У ході операції всі опорні пункти терористів були взяті під контроль, знищено снайперські точки сепаратистів та їхню бронетехніку. Також було досягнуто стратегічної мети – стабілізація ситуації у південно-східному регіоні, який із невизначеного статусу повністю переходив під контроль України.

Документальні кадри звільнення міста Марії репрезентують первинний етап обмундирування добровольців, у нашому випадку – азовців, які ще не носять маскувальної військової форми, будучи зодягненими в чорну. Відсутність касок (у більшості) також свідчить про недостатній рівень захисту за постійної небезпеки обстрілів. Водночас ці деталі змушують зробити висновок, що навіть без необхідного спорядження добровольці готові були виконувати довірені їм завдання.

Успішне звільнення Маріуполя без жодної втрати з боку «Азову» допомогло утвердженню цього формування. Командир А. Білецький пізніше згадував, що жоден наступний бій або попередні дрібні сутички не давали того самого відчуття першого хрещення вогнем у Маріуполі. До батальйону почало приєднуватися багато нових людей, що засвідчувало повагу до «Азову».

Батальйон довів свої бойові спроможності під час звільнення Маріуполя в 2014 р. та розпочав свою історію як дієздатний військовий підрозділ України, яку продовжував захищати у проміжку тривалої російської агресії.

Файфура М.,
Цегельник В.,
Задорожний В.,

Національна академія сухопутних військ імені
гетьмана Петра Сагайдачного

СТАНОВЛЕННЯ «АЗОВУ» В ДОБРОВОЛЬЧОМУ РУСІ УКРАЇНИ

Зародження масового добровольчого руху стало логічним продовженням тих форм самоорганізації населення безпекового спрямування, які зародилися під час Революції гідності 2013-2014 років, проявом самовідданого громадянського спротиву російській збройній агресії, практичною демонстрацією бажання жити в незалежній і суверенній державі.

Загальновизнаною датою започаткування добровольчого руху в рамках відсічі збройній агресії РФ проти України вважається 14 березня 2014 року. Цього дня близько 500 добровольців, учасників Революції Гідності, які представляли «Самооборону Майдану», вирушили із центру Києва до навчального центру МВС України та в подальшому сформували основу 1-го резервного батальйону Національної гвардії України. Оголошення 17 березня

часткової мобілізації в умовах подальшого загострення суспільно-політичної ситуації сприяло розвитку добровольчого руху та дало можливість спрямувати частину його представників до лав ЗС України. За приблизними підрахунками, їхня кількість серед мобілізованих 1-ї хвили становила 15 – 20 % (тобто, приблизно 5 – 7 тис. осіб), 2-ї та 3-ї – до 10 % (загалом приблизно 7,5 тис. осіб).

Підрозділ «Азов» є одним з найбільш професійних українських добровольчих формувань. Добровольчий батальйон «Азов» був створений 5 травня 2014 року на Донеччині. Колись батальйон міліції МВС, сьогодні підрозділ – 12-та бригада спеціального призначення «Азов» у складі НГУ. У битвах з проросійськими терористами та окупантами формування пройшло бойовий шлях. Його кістяком став партизанський загін «Чорний Корпус», ще відомі як «чорні чоловічки». Їх було 56. Командував загоном Андрій Білецький. На той момент на Донеччині майже не було підрозділів, які були готові боротися з загонами російських найманців і силою протидіяти проросійським мітингам, під прикриттям яких захоплювалися українські державні установи. Такою силою став «Азов». Свою діяльність «Азов» почав ще наприкінці квітня 2014 року та використовувався для різних розвідувальних операцій. Безпосередньо бойові дії почалися вже на початку травня – це кілька невеликих боїв на околицях Маріуполя з диверсійними групами. А вже 9 травня, коли відбулася організована провокація, був великий бій всередині самого міста, в якому брали участь батальйон «Азов» і батальйони 72 військової бригади.

Далі був довгий шлях від блискавичного визволення Маріуполя у 2014 р. до сучасної важкої оборони Кремінних лісів. «Азов» став кузнею кадрів Українського націоналізму – його ветерани стали фундаторами десятків громадських, соціальних, спортивних, молодіжних та інших організацій.

17 вересня 2014 року батальйон «Азов» було розширено до полку за наказом Міністра внутрішніх справ. Вже 11 листопада підрозділ був введений до складу Національної гвардії України. «Азов» отримав можливість забезпечити спеціальне комплектування та навчання бійців. У полку з'явилися артилерійський дивізіон і танкова рота.

Вже з 9 лютого 2023 року ОЗСП «Азов» збільшився до бригади у складі НГУ. Підрозділ досі поповнюється лише шляхом залучення добровольців. Військовослужбовці бригади постійно працюють над розвитком підрозділу і покращенням свого професійного рівня. Утворюються нові технологічні підрозділи: РУБпАК, РЕР, РЕБ. Активно впроваджуються нові методи ведення війни. На теперішній час бригада «Азов» стоїть на захисті України, відбиває атаки окупантів і продовжує звільняти українську землю.

СЕКЦІЯ 3
«МУЗА З МЕЧЕМ У РУЦІ ...»: УКРАЇНСЬКИЙ ДОБРОВОЛЬЧИЙ РУХ
У ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКОМУ ДИСКУРСІ

Бабій І., к.пед.н.,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

КОНЦЕПТ «ДІМ» У ПРОЄКТІ ДОБРОВОЛЬЦЯ
ОСТАПА СЛИВИНСЬКОГО «СЛОВНИК ВІЙНИ»

За десять років російсько-української війни написано багато книжок, які намагаються осмислити цей складний травматичний досвід, адже часто саме за допомогою мови ми не лише усвідомлюємо, а й конструюємо реальність довкола нас. «Мова війни для нас – це перш за все випалювальна мова травми», – Дмитро Євсєєв. З-поміж іншого з'явилися й лексикографічні праці. Значимо, що зв'язок словникової продукції з соціокультурними домінантами епохи є незаперечним для будь-якого часу, адже словник – це вияв духовних цінностей народу, відображення його інтелектуального розвитку, мовної культури. У сучасній українській лексикографії превалюючою є антропоцентрична парадигма, яка є панівною у європейській традиції словникарства. З позицій цієї парадигми людина пізнає світ через самоусвідомлення, що визначає її духовну сутність, мотиви, вчинки, ціннісні орієнтири. Відтак, укладаючи словник, автори «налаштовують» його параметри на параметри певного адресата – його знання, вікові характеристики, запити тощо.

Словник завжди відображає реалії свого часу, набуваючи нових форм і функцій. Нині маємо лексикографічні праці, які фіксують новотвори воєнної доби, зокрема Євген Букет уклав словник воєнних неологізмів, зауважуючи, що новотвори з'являються та виходять з ужитку майже щодня. Такі лексеми/словосполучення не лише відбивають російську-Українську війну, а й дозволяють українцям дистанціюватись від травматичної дійсності, сприймати її з іронією або гумором. Згадаймо бандеромобіль, рашизм, задвохсотити; окремі із таких лексем нарощують синонімічні ряди. За час війни з'явилося й чимало неосемантизмів, як-от: бавовна, кіборги, мордор, приліт, орки та ін.

Осібне місце в переліку видань про війну посідає проєкт Остапа Сливинського «Словник війни», який не є словником в академічному сенсі. Це книжка, де в алфавітному порядку зібрані свідчення українців, які вимушено покинули свої домівки й вирушити в невідомість. О. Сливинський підкреслює, що війна змінює значення слів, деякі із них треба наново пояснювати, а деякі смисли притуплюються.

Усього «словникових статей» у виданні сімдесят шість. Кожна із них є сублимацією емоцій, переживань, своєрідною рефлексією на пережити, побачене, тому актуальним видається лінгвокультурологічний аналіз матеріалу, що дозволяє розглянути не лише омовлення дійсності, а й виявити нові національні культурно-історичні сенси, які нашаровуються на основне значення слова.

Лінгвокультурні концепти – це базові одиниці мовної картини світу, в яких зафіксовані цінності як окремої мовної особистості, так і лінгвокультурної спільноти загалом. Ключовим концептом у «Словнику війни» вважаємо «дім», який є архетипним, універсальним базовим чи не в кожній лінгвокультурі, оскільки саме через нього відбувається зіставлення «свого» простору і «чужого». Цікавим вважаємо наповнення цього концепту саме у часовому проміжку російсько-Української війни.

Архитипові концепти мають складну структуру, уміщуючи поняттєвий та образний виміри. Поняттєвий складник з'ясовуємо за тлумачним словником української мови, який фіксує чотири значення, останнє з яких є рідковживаним: 1. Будівля, призначена для житла або для розміщення різних установ; будинок; 2. Приміщення, в якому живуть люди; житло; 3. Приміщення, люди, що в ньому живуть, та їх господарство. Найважливіша функція «дому» захищати, оберігати, адже дім є ознакою об'єднання та спокійного існування. У словникових статтях-розповідях аналізованого видання саме ця функція дому втрачена, оскільки оселі багатьох українців зруйнувала війна: «Ми дивились на будинки й бачили розбиті кухні, залишки спальень, шпалери в дитячих і шматки дзеркала у ванних кімнатах»; «Квартири двох бабусь із будинку навпроти були зруйновані, а в чужі вони йти не хотіли, бо чужі»; «Дім моїх батьків рознесло бомбою повністю. Стоять зовнішні стіни, а всі перекриття попадали, дах упав». Для опису концепту необхідно зважати й на синоніми імені аналізованого концепту, оскільки саме синоніми розширюють, уточнюють його семантичну структуру. З-поміж чисельного синонімічного ряду концепту «дім» в аналізованому виданні натрапляємо лише на іменник у формі множини «житла», де люди планували прожити усе життя.

Образний складник представлений низкою асоціативних об'єктів. Зазначимо, що саме асоціати щонайкраще передають оцінку, суб'єктивну складову аналізованого матеріалу, фіксують додаткові культурні сенси (конотації), розширюють функційне призначення дому.

Дослідження О. Хомчак зазначає, що найчастотнішими в концепті дім є асоціати «родина», «спокій», «затишок», а ще дім незмінно виражає індивідуальність власника. Тоді як у «Словнику війни» це алича, яка росла біля дому, ванна – найбезпечніше місце у помешканні: «У нас не було укриття, тож уся надія була на ванну. Ніколи не думала, що ціла квартира може стиснутися до розміру ванної»; два іграшкові ведмеді, які повертають оповідача у дитинство, вікна, заклеєні непрозорим скотчем, щоб не розлетілись від вибуху; різдвяна зірка, покинута на балконі харківського помешкання; канарка, яку залишили у зруйнованому будинку; кімната, крізь вікна якої чути шум дощу і машин; ключі від помешкань, хоч не відомо чи вціліли ті будинку і чи живе там хтось; лампа у формі соляної кулі, яка уперто не вимикається, коли господарі покидають будинок.

Отож, «Словник війни» зафіксував, запроголовав, запропонував осмислення нової для українців дійсності. І така вербалізація нашого життя під час війни є надзвичайно важливою, адже частиною російського нападу на Україну є нападом і на її мову. Через такий незвичний словник ми, українці, розповідаємо про цю війну світові, нарощуємо нові сенси. Украй важливо, аби це робили самі українці, інакше, за словами автора видання, «це зароблять за нас інші...».

Вигівська О., к.і.н., доцент,
Шишкін С.,

Житомирський військовий інститут ім. С. П. Корольова

СИМВОЛІКА ТА ГЕРАЛЬДИКА УКРАЇНСЬКИХ ДОБРОВОЛЬЧИХ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ

З початку Антитерористичної операції у 2014 році в Україні було створено чимало добровольчих підрозділів. Вони відіграли важливу роль у захисті української незалежності та суверенітету. Чимало підрозділів розробило власну символіку, яка вказує на історичну спадковість та ідеологічні засади. Ця символіка ґрунтується на геральдичних елементах, у яких поєднуються національні, історичні та ідеологічні мотиви.

Одним із найвідоміших добровольчих формувань є «Азов», який був створений у місті Маріуполь 2014 року. Його символом стала монограма «Ідея Нації» («І» та «N»), яка відображає націоналістичну ідею боротьби за суверенітет України. Історичним мотивом цієї монограми є літера «N», яка використовувалася ще за часів стародавнього правопису. Ще королева Анна (донька Ярослава Мудрого) використовувала в своєму підписі цю літеру. Пізніше ця літера зустрічалася у конституції Пилипа Орлика «Договори і Постановлення Прав і вольностей Війська Запорозького». У сучасному вигляді монограма «Ідея Нації» була створена у 1992 році художником Нестором Пронюком. Російська пропаганда часто прирівнює монограму «Ідея Нації» до німецького геральдичного символу «Вольфсангель» задля поширення фейку щодо нацистських поглядів маріупольського підрозділу, щоб дискредитувати українських захисників. Також часто літеру «N» путають з латинською, хоча це не відповідає дійсності. Наразі, цей символ використовується також іншими підрозділами Сил Оборони України, наприклад, Третя Штурмова Бригада Сухопутних військ ЗСУ та український добровольчий підрозділ «Фрайкор».

Батальйон «Донбас» став одним з перших добровольчих формувань на початку 2014 року. Його символом став український герб у формі хижого птаха – сокола, який здійснює пікірування за здобиччю. Він є символом волі, рішучих та раптових дій. Ще за давніх часів уособленням невидимого Бога-Творця українці вважали сокола. Так, «Слово о полку Ігоревім» порівнює руських князів з соколами, називає їх соколичами. Сокіл в Україні завжди ніс

позитивний сенс. Тому сокіл розглядався як магічний, божественний птах, що символізує дію Творця за посередництвом Святого духа. Саме вертикально пікіруючий сокіл зображений у сценах хрещення Ісуса на Йордані, характерних для аріохристиянства. У контексті цього шеврона він символізує готовність нищити ворога своєю раптовістю та швидкістю. На фоні птаха зображений прапор Донецької області, який символізує схід України. У верхній частині на блакитному тлі жовте сонце, що сходить, з 12 променями. Це вказує на те, що сонце з'являється на Донеччині раніше ніж в інших регіонах України. П'ять жовтих овалів, один під одним, на чорному тлі вказують на близькість регіону до Азовського моря. Чорний колір нижньої частини характеризує багатство регіону на вугілля та родючість землі.

Добровольчий Український Корпус «Правий сектор» був офіційно сформований 17 липня 2014 року. Провідником руху став Дмитро Ярош. Офіційною символікою добровольчого формування став знак у вигляді щита. Основні кольори композиції – чорний та червоний кольори, які використовували ще за часів Запорізької Січі, пізніше – Організації Українських Націоналістів (ОУН) та Української Повстанської Армії (УПА). Чорний колір зображує рідну землю, а червоний – кров борців, які захищають свою родючу землю. Ці символи вказують на жертвовність і відданість українських захисників. На шевроні зображені два автомати, спрямовані донизу, та меч, що стоїть вертикально між ними. Меч та автоматична зброя символізують багатовікову боротьбу українців за свою незалежність, що проводить паралелі між минулим та сьогоденням. Ці геральдичні елементи наголошують на історичному обов'язку українців захищати свою землю від ворога та бути вірним Батьківщині.

Отже, символіка українських добровольчих формувань підкріплюється глибоким історичним підтекстом та демонструє одвічну боротьбу українського народу за незалежність та збереження національної ідентичності. Використання символіки, яка безпосередньо стосується національно-визвольних періодів в українській історії, вказує на глибоку сутність сьогодення та обов'язок кожного громадянина долучитися до захисту своєї землі.

Деміхова С.,
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

ЛИЦАР ДОБРОЇ ВОЛІ

Всесвітньо відомий український оперний співак, соліст Паризької національної опери Василь Ярославович Сліпак (20.12.1974. Львів – 29.06.2016, Луганське, Бахмутський район, Донецька область, Україна), позивний «Міф», що загинув у бою від кулі снайпера. Кавалер ордена «За мужність» І ст. (2016, посмертно), Герой України (2017, посмертно).

Із початком Євромайдану співак очолив волонтерський рух – координував у Франції громадські акції, спрямовані на підтримку України, став активним

учасником усього, що відбувалося у громаді. Зроблено було багато, але Василь Сліпак на цьому не зупинився, вирішив особисто рушити на фронт. Не надавав переваги жодній політичній силі, жодному військовому формуванню. На фронті приєднався до тих, хто приймав і не потребував підписання жодних офіційних контрактів. Зі слів А. Лазаревої, Василь не планував повністю віддаватися війні. Для нього важливо було знаходитися там, де він потрібен: на сцені і на війні.

У червні 2016 року вирушив на фронт у черговий раз і загинув у бою, ціною власного життя, врятувавши побратимів. У нього був талант, а ще великий успіх, найкращі оперні сцени Європи, вдячні глядачі, любов, друзі. Все це співак добровільно і щиро поклав на вівтар нашої свободи. Тепер його ім'я вже навечно стане одним із символів боротьби за Українську Україну.

Такий вчинок спонукає вдячних українців творити в ім'я його пам'яті. На сьогодні маємо багато робіт, що увічнюють Героя. Автори – уже відомі митці О. Шупляк, який змалював «Журбу» за Василем Сліпаком (2016), «Василь Сліпак» (2020), портрет Василя Сліпака (2016), авторства Ю. Журавля. О. Македонський «Висока нота В. Сліпака» (2016), картина у краєзнавчому музеї м. Бахмута. М. Соченко (2017), Петро Сипняк (2017). В особливій авторській техніці – шкіра, спеціальні фарби роботу виконав М. Струс (2018), М. Довгань «Козак Василь» (2022). Портрет є логотипом Міжнародного проєкту «Митці проти війни» (Словаччина – Україна – Польща – Словенія – Румунія – Молдова – Німеччина).

Творять друзі, які знали Василя Сліпака особисто, а саме: парижанин В. Тітов (2016, акварель), робота зберігається в Українському культурному осередку імені Василя Сліпака у Франції, також учасник хорової капели «Дударик» В. Хомич (2017, 2018, портрети, виконані олівцем із допомогою сухого пензлика). Маємо роботи менш відомих широкому загалові, але не менш талановитих митців, а саме: В. Кузьмич (2016, графіка), С. Позняк (2016, папір, акварель, 2017, полотно, олія). Р. Бончук – два портрети Василя Сліпака у мистецькому проєкті «Квіт нації» (2016), які демонстрували у кулуарах Верховної Ради України, зберігаються в Івано-Франківському історичному музеї, Т. Токарева-Асломкова (2019, акварель), В. Шустова (2019, полотно, олія), зберігаються у Львівському історичному музеї. Наталія Бугайова-Гуменюк (2022), техніка "ганчбинт".

Настінний розпис храмів: у храмі Преображення Господнього УПЦ у м. Кременець на Тернопільщині. Іконописець Василь Стецько (2017), у храмі святого Миколая Чудотворця на Аскольдовій Могилі Іконописець Марина Соченко (2018). У травні 2019 р. у каплиці Святих Володимира і Ольги УГКЦ у м. Інсбрук (Австрія) освятили новий іконостас, прототипом для ікони св. Володимира художнику послугував Василь Сліпак. У храмі святих апостолів Петра і Павла у с. Добрівляни Львівської області у першому ярусі Царських воріт зображено у козацькому вбранні Міфа (2020). Медальєрне мистецтво року. Плакета Сліпак Василь Ярославович. Цинк, 14 см, техніка топленого воску (2018), мистецтво металу, автор Лілія Мачула. Стінопис 29 червня

2020 року на вул. Дорошенка, 9 у Львові відкрили стінопис «Наш Сліпак – вічний міф». Скульптура Даниїл Ровенчин. Крізь втрату, 2019. Полімер, метал. Борис Герман. Погруддя Василя Сліпака, 2023.

16 серпня 2019 року командування 30-ї окремої механізованої бригади імені князя Костянтина Острозького разом з художником-волонтером Ганжею Олегом, за сприяння волонтерів Хрипуна Олега та Гаврилюка Олександра, встановило меморіал поблизу селища Луганське у Бахмутському районі Донецької області. Проєктування, виготовлення – художник Олег Ганжа, Володимир Ганжа.

Художнє осмислення. Поезія: А. Матвійчук, Н. Крісман, Б. Томенчук, О. Максимішин-Корабель, Злата-Зоряна Паламарчук. Н. Ярема, С. Короненко, Б. Гуменюк, український поет, прозаїк, військовик. «Життя і ролі Василя Сліпака» Дейв Дей Проза: Гуменбк Б., Скобало Ю., І. Вовк Драматургія: Н. Неждана

Неда Неждана «Otvetka@ua» – моноп'єса у стилі постмодернізму, що поєднує слово, образ, колір, звук, дію, візуалізацію. Посвята співаку Василеві Сліпаку. Прем'єра 22 листопада 2017 р. у програмі мистецького колажу «Лабіринт із криги та вогню» до річниці Революції Гідності у Національному центрі театрального мистецтва імені Леся Курбаса. Сценічне читання актриси Анастасії Губанової. Текст. Людмила Колосович «Різдвяний сон кобили вороної» – моновистава за творами Остапа Вишні та Пантелеймона Куліша. Один з персонажів вертепу – Козак – оперний співак, Герой України Василь Сліпак. Новітні технології медіамистецтва 12 травня 2017 року – «Спів. Диптих» (полотно, олія) художниці Ірини Ільїнської та відеопроекція Ярослава Костенка, яка супроводжується голосом Василя Сліпака, звуками кулеметів і музикою «Mozart-Lamento (2015–2017)» Карлхайнца Ессля, композитора із Відня (Австрія). Звукорежисер: ВеCaDi (Дмитро Світлов). Це 3D-шоу на будівлі Річкового порту на Поштової площі. Робота – фіналіст конкурсу 3D-маппінгу, що відбувся під час першого Міжнародного фестивалю світла і медіамистецтва Kyiv Lights Festival. Кіномистецтво «Моя війна. Два життя Василя Сліпака». Документальний фільм. Режисер Леонід Канфер. Світова прем'єра 14 жовтня 2017 р. у «Планеті Кіно», ТРЦ «Fogum Lviv». «Міф». Документальний фільм. Режисер Леонід Канфер. Світова прем'єра 8 лютого 2018 р. у Кінотеатрі «Україна» (Київ). «Арія, перервана кулею». Документальний фільм, підготовлений ГО «Музичний батальйон». Прем'єра 18 грудня 2020 р. у приміщенні «Ярміз» – Центру реабілітації та реадптації ветеранів АТО/ООС (Київ). Декоративно-прикладне мистецтво Василь Сліпак «Міф» – іграшка з полімерної глини. Автор Богдан Савлюк. Василь Сліпак – ексклюзивна іграшка для проєкту «Barbie: Мрійники та винахідники». Автор Ірина Ізотова, м. Одеса. Поліграфія Поштова листівка Павло Власенко. Василь Сліпак на різдвяній картці. (2017, США) Художній маркований конверт. У ПАТ «Укрпошта» 31.07.2017 р. на засіданні Редакційно-художньої ради з питань видання поштових марок, маркованих конвертів і карток в Україні було розглянуто питання здійснення випуску поштової продукції, присвяченої Герою України

Василеві Сліпаку. Прийнято рішення: випустити у 2017 р. в серії «Героям Слава!» художній маркований конверт, присвячений співакові. ТОВ «Укрбланковидав» у листопаді 2017 року у спеціальній серії випустило такий конверт тиражем 400 тис. примірників, зам. Т-0262. 14.11.2017 р. Дизайн Володимира Тарана.

Монета 2021 року Нацбанк України випустив пам'ятну монету «Василь Сліпак». Номінал дві гривні, серія «Видатні особистості України». Виконана з нейзильберу, тираж – 35 тисяч штук.

Митець залишив багатий духовний спадок, який надихає мислити, творити, вірити.

Кравець Н., к.і.н.,
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

МИТЦІ-ДОБРОВОЛЬЦІ НА ЗАХИСТІ СВОБОДИ УКРАЇНИ

Україна сьогодні переживає найбільше випробування у своїй новітній історії – збройну боротьбу з російським агресором за власну незалежність і територіальну цілісність. У військо йдуть найкращі, вони сьогодні гідно дають відсіч ворогові, стоять в одному ряді з цілими поколіннями борців за волю і державну самостійність. Люди, які не були військовими за професією, але в критичний для держави момент без повісток чи примусу, добровільно «поставили на паузу» своє попереднє життя й узяли до рук зброю, щоб захистити країну.

«У своєму житті я втратив уже все, але як довго залишиться бодай одна краплина моєї крові, я буду битися з ворогом свого народу. Я не можу битися зброєю, але б'юся різцем і долотом. Я, каліка, б'юся в той час, коли багато сильних і здорових людей у світі навіть не вірять, що така боротьба взагалі можлива. Я хочу, щоб світ знав, що визвольна боротьба триває, що українці б'ються». Так писав митець Ніл Хасевич у листі коротко перед трагічною загибеллю 4-го березня 1952 року.

З 1943 року аж до смерті Н. Хасевич працював у підпіллі як редактор і митець. Працював в окружному і крайовому проводах ОУН, де був членом крайової референтури пропаганди та керував графічною ланкою Волинського Крайового Проводу ОУН. Від 1949 року був членом Української Головної Визвольної Ради (УГВР). Н. Хасевич виготовляв політично-пропагандивні видання ОУН та УПА, оформляв антирадянські листівки-афіші, летючки, бофони (квитки на бойовий фонд) і видання УПА, виконував ілюстрації й логотипи, рисував карикатури, робив меморіальні портрети загиблих провідників, як також печатки і штампи, займався виготовленням кліше. Він створив ряд цікавих портретів та ескізів з життя повстанців, запроєктував

хрести-ордени, медалі і відзнаки УПА та ОУН. Вся його мистецька творчість цього періоду пов'язана з УПА і підпільним життям. Його знали за псевдонімами Бей-Зот, Левко, Рибалка, 333, Старий, Джміль він був талановитим пропагандистом. Ніл Хасевич присвятив своє життя Україні, залишившись в її історії як альтруїст.

«Я не можу битися зброєю, але б'юся різцем і долотом. Я, каліка, б'юся в той час, коли багато сильних і здорових людей в світі навіть не вірять, що така боротьба взагалі можлива... Я хочу, щоб світ знав, що визвольна боротьба триває, що українці б'ються», – написав художник Ніл Хасевич за рік до своєї загибелі. Розташування його могили невідоме.

Сьогодні, коли російська армія вторглася на нашу землю, у відповідь українці з новою силою почали добровільно брати до рук зброю та вступати до ЗСУ або територіальної оборони. Тисячі людей вступили до армії, багато з них повернулися з-за кордону, серед таких Василь Сліпак соліст Паризької національної опери, доброволець «ДУК-ПС», позивний «Міф».

20 грудня 1974 року у сім'ї львівських робітників народився Василь Сліпак, у якого був унікальний голос. У дев'ятирічному віці отримує перший досвід виступу на сцені львівського хору «Дударик». У 1992 році вступив до Львівського Вищого державного музичного інституту імені М. В. Лисенка. А в 1994 році на 10 Міжнародному конкурсі ораторії і пісні «Гран-Прі France Telecom» у французькому місті Клермон-Феррані (Франція) здобув Гран-прі й Гран-прі глядацьких симпатій. У 1996 році його запрошують у Паризьку національну оперу солістом.

У Франції Василь Сліпак прожив 19 років. Попри те, він не поривав зв'язків з Україною. Двічі відмовлявся від пропозиції прийняти французьке громадянство, лишаючись громадянином України.

У 2004 році був учасником Помаранчевої революції. З початком Революції Гідності очолив волонтерський рух у Франції, організовуючи різні акції на підтримку майданівців.

Починаючи з травня 2014 року, тричі їздив у зону АТО, у складі ДУК-ПС воював у районі Пісків, Донецького аеропорту, Авдіївки. 18 червня привіз на Луганщину добровольцям зібрану допомогу і залишився. 29 червня 2016 року загинув від кулі снайпера в бою за позицію Мурашник біля Дебальцевого.

Василь Сліпак став першим бійцем-добровольцем, який отримав зірку Героя України, не будучи в лавах Збройних Сил України. Його посмертно було нагороджено орденом «За мужність» І ступеня.

Похований у Львові на Личаківському кладовищі. Українські режисери Леонід Кантер та Іван Ясній зняли про Сліпака документальний фільм «Міф».

МИСТЕЦТВО СПРОТИВУ: ДОБРОВОЛЬЦІ КУЛЬТУРНОГО ФРОНТУ

Коли ворог приходиться, щоб знищити, українець перетворюється на воїна. Але воїн – це не лише той, хто тримає зброю. Це і той, хто пише вірші, пише картини, співає пісні, бо розуміє: війни виграються не лише силою, а й духом. І цей дух живе в словах, музиці, мистецтві. Росія веде війну не лише за територію – вона намагається стерти українців як націю, перекреслити всю історію, знищити мистецький фронт. Але культура стала українським щитом і мечем. Українська культура не просто описує боротьбу – вона веде її. Добровольці беруть до рук зброю, щоб захищати Україну, а митці беруть до рук перо, гітару, пензель, щоб захищати її душу.

Українська література, музика, живопис воюють. Це фронт, де немає окопів, але є незламний опір. Де кожен рядок, кожен акорд, кожен мазок пензля – це куля в серце ворога. Історію цієї війни пишуть не лише солдати. Її пишуть ті, хто робить культуру частиною боротьби.

Літературний фронт: «слово», що запалює серця. Від «слова» починається війна, і «словом» її можна виграти. Українські письменники та поети стали голосами цієї боротьби, фіксуючи на папері не лише події, а й емоції, біль, надію. Пишуть бойовий журнал української ідентичності. Ліна Костенко ще задовго до війни сказала: «Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову». Але ми свою мову не віддали. Її поезія стала дороговказом для тих, хто сьогодні бореться за Україну. Сергій Жадан у «Тампліах» малює портрет сучасного воїна – не лише солдата, а й людини, яка не втрачає людяності навіть серед війни. Борис Гуменюк у «Блокпості» пише так, що кожен рядок – це вибух, кожне слово – уламок правди, який влучає в самісіньке серце. Павло Вишебаба, доброволець і поет, перетворює свій фронтовий досвід на вірші, які мотивують, підтримують і надихають. Його слова «Ми не переможені, доки не переможені в душі» стали гаслом для тисяч українців. Це не просто книги. Це бойові накази для свідомості, що змушують прокинутись, діяти, боротися.

Музика, що веде в бій. Українська пісня – це частина нашого коду. Вона звучала в повстанських криївках, у таборах Сибіру, на барикадах Майдану, а тепер – у бліндажах і бронетехніці. «Пливе кача» стала гімном пам'яті, що стискає серце. «Меч Арєя» від «Тінь Сонця» перетворилася на бойовий марш. «Антитіла» не просто співають – вони воюють разом із тими, кому присвячують свої пісні. Коля Серга – музикант, який став добровольцем культурного фронту. Разом із «Культурним десантом» він виступає на

передовій, у шпиталях, у декупованих містах. Його концерти – це не просто музика, це голос підтримки, який нагадує: ми не самі, ми разом, ми сильні. Музика стала бронєю для душі, що не дає впасти у відчай.

Мистецтво, що народжується в руїнах. Що робити художнику, коли його місто розбомблене? Малювати на стінах. Робити з руїн пам'ятники незламності. Давати нове життя навіть серед хаосу. Гамлет Зиньковський, художник із Харкова, розписує стіни зруйнованих будинків словами, що пронизують: «Світло перемагає темряву», «Ти сильніший, ніж здається». Його мистецтво – це голос міста, що вистояло. Нікіта Тітов створює плакати, які стають символами. Його картини говорять там, де слів бракує. Олександр Грехов зображує українських воїнів як міфічних героїв, показуючи, що це – наша нова легенда. Українське мистецтво стало ще одним видом зброї, що розповідає світові правду про українців.

Український добровольчий рух – це не лише ті, хто тримає зброю, а й ті, хто бореться словом, музикою, мистецтвом. У цій війні кожен має свою лінію фронту: одні захищають на лінії фронту, інші – у книгах, на сцені, на полотні. Культура не просто відображає боротьбу, а стає її частиною. Вона надихає, зміцнює дух, не дає забути, за що йде битва. Це броня для серця і зброя проти брехні. У кожному рядку, кожній мелодії, кожному мазку пензля закарбована незламність, біль і віра в перемогу. Історію цієї війни творять не лише солдати. Вона оживає у творах, що перетворюють боротьбу на слово, музику, малюнок. Внесок митців не менш важливий, адже війни виграються не лише зброєю, а й тим, що не дає нації впасти – духом.

Культура тримає в руках меч. І боротьба триває. Її чують у всьому світі. І ця боротьба назавжди закарбується на віки в історії України.

Рожкова Л., к.і.н., доцентка,
Кузьменко Н.,
Сумський національний аграрний університет

«УКРАЇНЬСЬКА МУЗА НЕ ЗМОВКАЛА НАВІТЬ ПІД ГУРКОТОМ ГАРМАТ»

Український добровольчий легіон (УСС) у складі австро-угорської армії постав 1914 р. на основі парамілітарних товариств «Сокіл», «Пласт», «Січ», культурно-освітніх структур Галичини. Серед старшин та вояків УСС було багато представників інтелігенції, студентів, обдарованих мистецькими талантами молодих людей. Одним з перших командирів легіону призначили директора Рогатинської гімназії, засновника «Просвіти» М. Галушинського.

Улюбленим творчим заняттям стрільців був спів. Пісні та марші, українські народні мелодії у супроводі духового оркестру під керівництвом підхорунжого композитора Михайла Гайворонського супроводжували навчання та походи, паради і національні свята. Найвідоміша стрілецька пісня, яка

стала гімном легіону, – «Ой, у лузі червона калина», – з'явилася до Першої світової війни. Службовець української установи, згодом – поручник Іваницький почув мелодію та перші рядки пісні у виконанні акторів Львівського театру «Руська бесіда» (утворений 1861 р. при товаристві «Просвіта») під керівництвом Степана Чарнецького, якого вважають автором твору. В подальшому мелодію доповнили кількома рядками, їх склав, ймовірно, поручник Григорій Трух. Багато стрілецьких пісень були написані Михайлом Гайворонським, Романом Купчинським, Львом Лепким. Пісні «Засумуй, трембіто», «Чуєш брате мій», «Зажурились галичанки», «Ой, нагнувся дуб високий», «Ой, впав стрілець», «Їхав стрілець на війноньку», «Ой, видно село» набули значної популярності, а деякі відомі і донині. Іноді оркестр виступав спільно з українським театром або стрілецьким хором. Він складався з 30 співаків, диригували Л. Гринішак, А. Баландюк, В. Неділко. Під час Листопадового чину музикантам довелося брати до рук зброю.

Основним мотивом творчості стрілецьких митців була звитяга та бойове мистецтво побратимів. Стрілецький поет О. Бабій писав про бій за гору Маківка у Карпатах (квітень – травень 1915 р.):

Верхів'я гір, верхів'я слави.
Шумить, шумить, шепоче ліс:
По битві на полях Полтави
Тут вперше український кріс
Спиняв московських полчищ лави,
І вперше по літах недолі
Слова упали тут стрільцєві:
«Ми не поклонимось царєві!
Ми прагнем волі!»

Після битви на р. Стрипі (листопад 1915 р.), в якій стрільці відзначилися хоробрістю та стійкістю, але зазнали важких втрат, підрозділи УСС перебували у тилу. Активну діяльність розгорнула допоміжна культурно-просвітня формація УСС – Пресова квартира, довкола якої гуртувалися письменники, композитори, художники, фотографи – аматори. Віршовані та прозові твори М. Угрин-Безгрішного, Ю. Шкрумеляка, М. Голубця, А. Лотоцького, А. Баландюка, Л. Луціва, О. Назарука, Д. Відовського, В. Кучабського та інших друкувалися у періодичних виданнях («Шлях», «Червона калина») і збірниках («Стрілецька антологія», «Співанки УСС»). Для стрільців видавалися гумористичні часописи – «Самопал», «Самохотник», «Бомба». Стрілець Роман Сорохтей став відомим завдяки своїм карикатурам, Іван Ткачук та Іван Старчук – ілюстраціям до різних видань. Літераторами, істориками, журналістами було зібрано чимало документів і матеріалів про життя та бойовий шлях добровольців.

Тісні стосунки пов'язували УСС з Іваном Франком. Його син Петро служив у легіоні, а згодом – в УГА. Восени 1915 р. І. Франко оселився в стрілецькому «Приюті для хворих і виздоровців УСС», де його часто навідували львівські літератори, а також фронтовики під час відпусток. Під

час похорон Каменяра 31 травня 1916 р. стрільцям довірили нести домовину та супроводжувати процесію до Личакова. У прощальних промовах наголошувалося, що УСС – духовні діти І. Франка, виховані на його ідеях боротьби за українську національну справу.

У середовищі УСС були і талановиті художники. Осип Курилас створив чимало портретів командирів, старшин і стрільців, Іван Іванець був автором портретів та графічних творів, Юліан Буцманюк та Лев Гец писали картини на воєнну тематику. Баталістична творчість подекуди поєднувалася з традиційним народним мистецтвом: М. Гаврилко створював скульптурні погруддя, М. Цимбрило володів мистецтвом гуцульської різьби. Було зроблено багато фотографій, які відображають участь українських добровольців у подіях Першої світової війни. Під час перепочинку між бойовими операціями поряд з військовою підготовкою стрільці брали участь у культурно-освітній роботі: організовували українські школи, спортивні змагання, Шевченківські свята. Однак такі ініціативи не знаходили підтримки серед представників польської та австрійської влади.

Тісна творча співпраця пов'язувала стрільців з театром «Руська бесіда», перейменованим на «Українську бесіду». Про діяльність колективу писав Йосип Гірняк у «Споминах», вперше опублікованих 1982 р. у Нью-Йорку (розділ «УСС в полоні Мельпомени»). Влітку 1914 р. Й. Гірняк, випускник Рогатинської гімназії, разом з молодшим братом Володимиром, доєднався до Легіону УСС, його старший брат Никифор, офіцер австрійської армії, згодом був призначений сотником УСС. Автор згадував, як стрільці і декілька старшин австрійської армії замінили мобілізованих акторів театру. Актори-аматори, переважно гімназисти та студенти, були зараховані до Запасного Коша УСС і отримали військові звання. Зокрема, режисер Я. Барнич (згодом став відомим композитором, автором оперет та музики до фільмів) мав звання підхорунжого, актор В. Демчишин – канцеляриста. У Коші було організовано навчальні курси для тих, які залишили навчальні заклади, і, після їх завершення, у найближчих закладах вояки склали іспити і завершували перервану війною освіту.

Учасниками творчого колективу були І. Рубчак, С. Бенцаль, Є. Кохан, О. Гринішак, Я. Барнич Й. Гірняк, Л. Новіна-Розлуцький, Г. Ничка та інші. Деякі актори-аматори брали участь у виставах під час відпусток з фронту. У репертуарі колективу переважали українські драматичні твори: «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка, «Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці», «Циганка Аза» М. Старицького. Разом з симфонічним оркестром готували оперні вистави: «Наталка Полтавка» М. Лисенка, «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, «Катерина» М. Аркаса. Значною популярністю користувалася опера «Галька» польського композитора Станіслава Монюшка на слова А. Міцкевича. Театр давав вистави по містах та селах прифронтової смуги Галичини та Буковини. У цей період з театром «Українська бесіда»

активно співробітничав молодий режисер Лесь Курбас, у подальшому – засновник «Молодого театру» у Києві, а згодом – харківського театру «Березіль». Порівнюючи «Українську бесіду» з Львівським міським театром, Й. Гірняк наголошував, що аматорський колектив поступався «твердині польської культури» матеріальним забезпеченням та майстерністю, і називав стрільців-акторів «останніми могіканами» на тлі війни. «Вічна циганська мандрівка, без постійної стріхи над головою, кількадедне, у кращому випадку, кількатижневе перебування на одному місці, примітивні сцени без елементарного обладнання, часто каганцеве освітлення, убогість костюмерії та бутафорії, – все це не гасило яскравих спалахів талантів, які своїм полум'ям підтримували вічний вогонь, без якого життя сіре та бідне. Весь той час був незабутнім вишкільним етапом». Ставлення до одягнутих в однострої аматорів було, подекуди, іронічним. «Фронтовики, обвішані медалями хоробрості, навіть тиллові хронічні маркіранти, походжаючи по вулицях Львова, презирливо поглядали в наш бік, проте після вистави наввипередки запрошували стрільців-артистів на пиво до Сан-Сусі». Під час походу в 1918 р. на Херсонщину театр «Українська бесіда» продовжував діяти, Й. Гірняк згадував про відвідини хутора «Надія» в Єлісаветградському повіті-садиби та осередку творчості одного з корифеїв українського театру І. Тобілевича (І. Карпенко-Карий). «За дуже короткий час свого перебування на Єлісаветградщині вони, галицькі романтики, зуміли знайти стежини до сердець одноплемінників, яких довгі віки ділили кордони». Як стверджує Й. Гірняк, театральний колектив за участю січових стрільців проіснував до Листопадового повстання 1918 р.

Отже, мистецька та літературна спадщина УСС стала надбанням національної культури, а стрілецька пісня «Ой, у лузі червона калина» – символом спротиву російській агресії у ХХІ столітті. Історія стрілецького руху, його визначних особистостей, надихає на творчість і сучасних митців.

Хлипавка Г., к.пед.н.,
Дида К.,

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

МІЖ МИСТЕЦТВОМ І ВІЙНОЮ: ВАЛЕРІЙ ПУЗІК

Повномасштабне вторгнення ввело свої корективи у кожен аспект людського життя. Російсько-Українська війна стала каталізатором для переосмислення людських цінностей та сенсу буття, що залишило свій відбиток на культурі народу.

Ще від 2014 року в сучасній українській літературі почав широко набирати обертів жанр воєнної літератури, хоча здебільшого авторами виступали цивільні особи. Проте приблизно від 2016 року до нього активно почали долучатись ветерани та комбатанти. Тому книги українських військових все частіше потрапляли в літературні списки.

Ганна Скоріна, українська дослідниця книг про російсько-Українську війну, зазначала: «Багато військових відкривають в собі цікаві таланти чи бажання реалізувати себе творчо. Це один з варіантів психологічної допомоги самому собі».

Станом на 2025 рік, третій рік повномасштабного вторгнення, воєнна література радше стала буденністю для українців. Також на початок 2023 року український воєнліт почав займати лідерські позиції за обсягами продажів у кількох видавництвах. Зокрема, Ганна Скоріна у своєму дослідженні підрахувала приблизно півтори тисячі книжок про війну станом на вересень 2023-го року. Вона вказує, що авторами понад двохсот п'ятдесяти видань є військово-службовці.

Українська літературознавиця Марина Рябенко в одному з інтерв'ю зазначила, що раніше фіксувалось перетворення військовослужбовців у письменників, а сьогодні частіше письменники добровільно приєднуються до лав ЗСУ.

Яскравим прикладом такого явища є український художник, письменник та режисер Валерій Пузік, а за сумісництвом командир міномета з позивним Фінчер. Валерій усе життя займався мистецькою діяльністю, проте у січні 2015 року пішов на фронт добровольцем. Він брав участь у бойових діях на Донбасі в складі батальйону Добровольчого Українського Корпусу «Правий Сектор», а вже у березні 2022 року долучився до лав ЗСУ. Попри складні умови військової служби, Пузік продовжує займатися творчістю: створює короткометражні документальні стрічки, пише картини, публікує книги.

У лютому 2015 року Валерій разом із своїми побратимами зняв короткометражний документальний фільм «Перемир'я», який зображав події на війні від першої особи. Пізніше стрічка була нагороджена відзнакою журі на кінофестивалі «86».

Літературна діяльність Валерія Пузіка є багатогранною, адже вона охоплює не лише оповідання, а й вірші, новели та інші художні твори, що є значним внеском у культурний контекст. Його творчість після вторгнення росії на територію України відображає різні сторони осмислення війни та її впливу на людину. Написання саме коротких оповідань переважає в його діяльності, оскільки, на думку Валерія, більші за обсягом твори можна не встигнути написати. Також для того, щоб зафіксувати свою емоцію та прожити її, він пише вірші, які часто поширює у своїх соцмережах.

Одною з таких книг є «Моноліт», яка складається з 13-ти оповідань про людину до війни та після. Вона була написана в період від 2012 по 2016 роки. У цій книзі переплітаються події за весь час незалежності України. Валерій описує емоційні переживання, розкриваючи тему «смерті на війні» через призму особистості, де центральною фігурою виступає людська пам'ять, яка помирає у безжальному контексті війни.

Пам'ять автор неодноразово згадував і в іншій відомій книзі «З любов'ю – тато!». Наприклад, були такі слова: «Пам'ять, мов лід, кришиться і тане. Під пресом часу стає водою, що випаровується та зникає, залишаючи за собою сухий білий слід». Сама книга складається з віршів та коротких оповідань, з думок і почуттів, які автор хотів передати своєму синові та дружині. Проте варто зазначити, що книга здебільшого написана про особистість на війні.

Для Валерія початок повномасштабного вторгнення видався вкрай важким в емоційному контексті, оскільки військовослужбовець планував надалі пов'язати життя з кіно та творчою діяльністю. Він ще з дитинства вчився знімати та монтувати відео, писати твори, фотографувати, проте його відчуття внутрішнього обов'язку гідно встати й боронити свою державу в лавах ЗСУ значно сильніше, адже, на його думку, нам ще є за що боротись.

Валерій старається завжди носити із собою пензлі, оскільки малювання слугує для нього своєрідною релаксацією та способом відволіктись, про що свідчить цитата із книги «Мисливці за щастям»: «... А ще живопис дає мені можливість не думати про смерть. Відключитися від реальності, від примітивного військового побуту, від небезпеки, яка нас оточує. Живопис – це рятівна соломинка, за яку я тримаюсь і якої не хочу відпускати». У пошуках матеріалів для малюнків військовослужбовцю допомагають його побратими.

Здебільшого на його картинах зображений саме пейзаж, адже він хоче зобразити красу простого буття, а відтак усе геніальне – просте. Валерій зазначає: «...Усі ці гілзи, уламки, картини з намальованими прицілами, пейзажі – стилізації ніби видно в тепловізор, – це їм. Нехай цивільні жахають цивільних й обґрунтовують це концепціями. У них буде “мистецтво війни” – не в мене». Творча діяльність Валерія, що поєднується з реаліями війни, вказує на те, наскільки важливим є мистецтво для збереження психічного здоров'я та самовираження навіть у найважчих умовах.

Неодноразово письменник відмовлявся від участі у виставках своїх картин, оскільки вважає, що подібні заходи є недоречними без присутності автора. Саме тому він передає їх на аукціони волонтерам, які безпосередньо допомагали йому, публікує у соцмережах або ж залишає рідним.

Творчість Валерія Пузіка – це не лише миттєвий спалах натхнення під час тривалих переживань, це глибоке переосмислення війни, людських переживань та пошуку сенсу в умовах бойового стресу та боротьби за життя як своє, так і цілої нації. Військовослужбовець не лише виступає як свідок чи учасник подій, він намагається закарбовувати все на папері чи полотні задля передачі свого бачення війни українській та світовій спільноті.

Можемо сказати, що мистецька діяльність для Валерія – це не лише поклик всього життя, але й спосіб відволіктись на улюблену справу в умовах монотонних реалій військової служби. Для Валерія Пузіка саме мистецтво стало його «психологічним розвантаженням» на війні, як він сам описує в діалозі з побратимом, – «це щоб не збожеволіти».

**РОЛЬ ВИДАННЯ
«НАРОДНІ ГЕРОЇ УКРАЇНИ. ІСТОРІЇ СПРАВЖНІХ»
У ЗБЕРЕЖЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ**

Надія – це пам'ять та бажання

Україна сьогодні переживає найбільше випробування в новітній історії – збройну боротьбу за незалежність і територіальну цілісність проти російського агресора. Сучасна російсько-Українська війна триває від 2014 року. Ми зазнаємо найбільших втрат інтелектуальної, культурної еліти України. Єдине, що ми можемо та повинні зробити, – це гідно шанувати їх пам'ять та продовжувати їх проекти, справи, ідеї, а головне – боротьбу, щоб їх смерть, жертва не була даремною.

Прикметно, що у зв'язку із загибеллю постає проблема пам'яті як категорія у кількох площинах від особистісного горя до війни у масштабах держави, від пам'яті про тата, коханого, друга, побратима, колеги до національного героя. Суспільство повинно бути максимально спокійним, толерантним, терплячим, вдумливим, бо наслідки війни минуть не скоро, а головне, ми їх ще не відчули повною мірою, ми повинні пам'ятати про це, а надто вчителі, викладачі, які працюють з майбутніми громадянами України. Героям та їх родинам не потрібна жалість, а необхідне гідне шанування та прийняття, пам'ять про подвиги та життя їх рідних героїв. Не варто забувати про те, що історії про подвиги військових несуть інформацію професійного змісту. Життєві історії героїв мотивуючі та надихаючі.

Ідея створення першої книги про Народних героїв України зародилася під час спілкування з одним із них, а саме Дмитром Коцюбайлом – відомим кожному українцеві легендарним Да Вінчі. Його історією й розпочинається перше видання, а сам Дмитро, каже упорядника видання Віолетта Кіртока, відвідав презентацію й дуже тишився...

Видання містить три розділи: перший присвячений тим героям, які були нагороджені за життя, другий – посмертно, а третій – волонтерам, медикам, громадським діячам, журналістам тощо. Переважну частину фотопортретів створив Роман Ніколаєв. «На обкладинку вмістилося, так щоб їх можна було роздивитися, 45 облич. Тому й виникла ідея в кожному книжку вміщати по 45 історій. Перша вийшла 2021 року, а от макет другої наша верстальниця надіслала мені в ніч з 23 на 24 лютого 2022 року.

Розповіді про героїв побудовані так, що читач чує їх голоси, інтонації й особливості мовлення.

Віолетта Кіртока, авторка книги, зауважує, що найбільші труднощі виникали при зборі інформації, адже про інтерв'ю з деякими бійцями доводилося просити по кілька років. Багато інформації з книг було викреслено з міркувань безпеки.

«Передати війну, те, що відчувають ці люди, як вони там живуть, про що думають, чого хочуть, – можна тільки зафіксувавши такі події, їхні жарти, слова, манеру спілкування. Ми маємо знати про них, адже це герої, яких нам уже ніхто не замінить. Раніше ми знали лише про тих, кого пропонувала радянщина, чії образи й досі викорінюємо з нашої свідомості. Маємо говорити, фіксувати й розповідати про тих, хто нині боронить нашу країну. Вчасно ввімкнений диктофон чи відеокамера – це нині фіксація сучасної історії України», – наголошує Віолетта Кіртока.

Окрім відзначення Народних Героїв, надзвичайно вагомим є збереження пам'яті про них. Мета цієї книги – щоби про Народних Героїв, їхні вчинки, їхні подвиги, їхні долі дізналося чим більше людей. «Народні Герої України. Історії справжніх» – це пряма мова бійців та їхні портрети, чесність, вивірені слова і обов'язок розповісти про тих, хто навіки в строю і тих, хто залишається. Ці видання не змогли вмістити розповіді про усіх Народних Героїв – адже їх вже більше чотирьохсот. Тому наразі це лише дві книги. Їх буде стільки, скільки знадобиться, аби вмістити історії усіх.

Нагорода «Народний герой України». Ця волонтерська ініціатива зародилася 2015 року як спосіб висловити вдячність воїнам, які зазнали поранень у 2014 – 2015 роках, але так і не мали належного державного визнання. Нагорода має вигляд срібного тризуба. Спочатку це була підвіска, яку згодом перетворили на орден. Існує 2 види колодок: червоно-чорна – бойова, для тих, хто тримає зброю в руках, і синьо-жовта – для волонтерів, громадських діячів, медиків, журналістів та ін. Створюється нагорода повністю на волонтерських засадах – срібло для переплавки приносять люди, а ювеліри працюють безоплатно. Нагорода вже визнана на державному рівні і вручають її лише прилюдно, розповідаючи про кожну людину й подвиги, які вона здійснила.

Лариса Денисенко про наше право на пам'ять, сказала дуже влучно: «Я думаю про те, що ця екзистенційна війна, війна нападу росії на Україну, дуже діджиталізована, це щоденне навантаження на душу, це відчутний біль до серцестискання, але і перевага. І що потрібно збирати і фіксувати максимальну кількість інформації про дідів і бабусь. Щоб онуки і онучки, нащадки, суспільство знали і пам'ятали про них усе. Про їхнє життя. І про їхню боротьбу. І про загибель. Щоб ніхто не був борщем чи чорною дірою в родинній пам'яті. І щоб державна політика пам'яті не перетворювала ці події в те, що зробила свого часу радянсько-партійна хтось...».

Особливо уважно ми повинні ставитись до дітей загиблих героїв, до виховання майбутніх військовослужбовців, курсантів, кадетів, молоді, яка вирішила присвятити своє життя війську та Україні, і саме видання такого формату є просто незамінними у їх вихованні та становленні як особистостей та фахівців.

Зміст

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО Начальника Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Героя України полковника Романа Качура	4
--	---

СЕКЦІЯ 1

«МАРШИРУЮТЬ НАШІ ДОБРОВОЛЬЦІ У КРИВАВИЙ ТАН»: УКРАЇНСЬКИЙ ДОБРОВОЛЬЧИЙ РУХ У ВІЙНАХ ХХ СТ.

Вигівська О., Муха В. ФОРМУВАННЯ ТА БОЙОВИЙ ШЛЯХ УСС ЯК ДОБРОВОЛЬЧОГО ФОРМУВАННЯ У СКЛАДІ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ АРМІЇ В РОКИ І СВІТОВОЇ ВІЙНИ <i>(Житомирський військовий інститут ім. С. П. Корольова)</i>	5
Виздрик В., Мельник О. ДОБРОВОЛЬЧИЙ РУХ У БОРОТЬБІ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ – КАРПАТСЬКУ СІЧ <i>(Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного)</i>	8
Зінкевич Р. СТВОРЕННЯ ГАЛИЦЬКО-БУКОВИНСЬКОГО КУРЕНЯ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ <i>(Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного)</i>	11
Ісаюк О. ДВІ АРМІЇ, ОДНА ДОЛЯ? ПОРІВНЯЛЬНИЙ ДОСВІД УВ'ЯЗНЕННЯ В АУШВІЦІ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ <i>(Національний музей-меморіал «Тюрма на Лонцького», Центр досліджень визвольного руху)</i>	13
Казан Е., Вознюк В. ДОБРОВОЛЬЧИЙ РУХ ЯК ФЕНОМЕН НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ: ІСТОРИЧНІ ПАРАЛЕЛІ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ <i>(Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного)</i>	18
Магась В., Крайнюков С. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ДОБРОВОЛЬЧОГО РУХУ В УКРАЇНІ: ВІД КОЗАЦТВА ДО ХХ СТОЛІТТЯ <i>(Житомирський військовий інститут ім. С. П. Корольова)</i>	21
Окіпняк Д., Фарбота А. УКРАЇНСЬКІ ДОБРОВОЛЬЧІ ФОРМУВАННЯ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ У ВІЙНАХ ХХ СТОЛІТТЯ <i>(Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного)</i>	23

Петрик А. ПІД ЗНАМЕНАМИ ДВОХ АРМІЙ: НАРОДЖЕНІ УКРАЇНОЮ У РЯДАХ ОФІЦЕРСЬКОГО КОРПУСУ ВІЙСЬКА ЛИТОВСЬКОГО (1918 – 1940) ТА ОСОБИ ЛИТОВСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ У ЛАВАХ УКРАЇНСЬКОЇ АРМІЇ (1917 – 1921) <i>(Інститут історії та археології Балтійського регіону, Клайпедський університет)</i>	25
Рожкова Л. ОСОБЛИВОСТІ ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАННЯ ТА БОЙОВОЇ ТАКТИКИ УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ МЕМУАРНИХ ДЖЕРЕЛ) <i>(Сумський національний аграрний університет)</i>	27
Торопчин Д. ЖІНОЧИЙ ВІЙСЬКОВИЙ РУХ ПІД ВПЛИВОМ «УКРАЇНІЗАЦІЇ» ВІЙСЬК В УКРАЇНІ У 1917 РОЦІ <i>(Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного)</i>	30
Хлипавка Г., Ткачик О. БОРТЬБА НА ЧУЖІЙ ЗЕМЛІ: ІСТОРІЯ УЧАСТІ УНА-УНСО У ВІЙНІ В АБХАЗІЇ <i>(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності)</i>	32

СЕКЦІЯ 2

«ДО БОЮ, ПАНОВЕ!»: УКРАЇНСЬКІ ДОБРОВОЛЬЦІ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ 2014 – 2024 рр.

Bonusiak A. POLSCY OSZCZOTNICZY W WOJNIE ROSYJSKO-UKRAIŃSKIEJ (2022 – 2024) <i>(Uniwersytet Rzeszowski)</i>	35
Mroczkowski K. BRUTYJSCY OSZCZOTNICZY WALCZĄCE W UKRAINIE OD 2022 ROKU <i>(Uniwersytet Rzeszowski)</i>	36
Андрєєва Л., Мельник В. СИЛИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ІСТОРІЯ, СТАНОВЛЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ <i>(Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного)</i>	38
Борозняк С. ПОЧАТОК ВІЙНИ В 2014 РОЦІ ТА ФОРМУВАННЯ ДОБРОВОЛЬЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ В УКРАЇНІ <i>(Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного)</i>	41
Ванюрський М. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ТРАДИЦІЇ ДОБРОВОЛЬЧОГО РУХУ В УКРАЇНІ <i>(Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України)</i>	42

Вигівська О., Костенко А.

**ВІД ДОБРОВОЛЬЦІВ ДО ЛІДЕРІВ: ТРАНСФОРМАЦІЯ
СОЦІАЛЬНОЇ РОЛІ ЖІНОК В УМОВАХ ВІЙНИ**

(Житомирський військовий інститут імені Сергія Корольова) 44

Єфімов Г., Касаткін Є., Микитин В.

**ЗАГОНИ ОБОРОНИ – ПРЕДТЕЧІ ДОБРОВОЛЬЧИХ
ФОРМУВАНЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В СИСТЕМІ
ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ**

*(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)* 46

Івахів О., Ринський І., Цицик М.

**ПІДГОТОВКА ГРОМАДЯН ДО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ –
ОСНОВА ПІДГОТОВКИ ДОБРОВОЛЬЦІВ**

*(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)* 49

Корнійчук Ю., Жигір А.

**ДОБРОВОЛЬЦІ НА ЗАХИСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ:
ДОБРОВОЛЬЧИЙ БАТАЛЬЙОН «КИЇВ-1» МВС УКРАЇНИ**

(Житомирський військовий інститут імені Сергія Корольова) 52

Кривизюк Л., Дутко О.

**ІНОЗЕМНІ ДОБРОВОЛЬЦІ НА ЗАХИСТІ УКРАЇНСЬКОЇ
ДЕРЖАВНОСТІ**

*(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)* 54

Кузнецов М., Юркевич Р.

**УКРАЇНСЬКІ ДОБРОВОЛЬЦІ У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ
2014 – 2024 рр.: РОЛЬ, ВНЕСОК ТА ВИКЛИКИ**

*(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)* 56

Куцька О., Куцька К.

УКРАЇНСЬКИЙ ЖІНОЧІЙ ПІДПІЛЬНИЙ РУХ «ЗЛА МАВКА»

*(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного, В/Ч А0666)* 58

Манзьяк О.

**ЖІНКИ ДОБРОВОЛЬЦІ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ
2022 – 2024 роки: ПРИКЛАД СИЛИ, ВІДВАГИ ТА НЕЗЛАМНОСТІ**

*(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)* 60

Мартинюк І., Ємельянов О., Погребняк Т., Шматов Є.

**АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЇ ІНОЗЕМЦІВ В ДОБРОВОЛЬЧІ
БАТАЛЬЙОНИ У ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ**

*(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)* 62

Наумко М.

**ДОБРОВОЛЬЧІ ФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД
ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ НАРОДНОГО ПРОТИСТОЯННЯ
В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ**

*(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного) 64*

Обіход М.

**ДОБРОВОЛЬЦІ-НАЦІОНАЛІСТИ У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ
ВІЙНІ (2014 – 2024 рр.)**

*(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного) 65*

Онищук О.

**СТВОРЕННЯ І УЧАСТЬ РОСІЙСЬКИХ ДОБРОВОЛЬЧИХ
ФОРМУВАНЬ У ВІЙНІ ПРОТИ УКРАЇНИ (2014 – 2016 рр.)**

*(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного) 69*

Островська-Бугайчук І., Лисюк А.

**МАРУСЯ ЗВІРОБІЙ: ВОЇН, ВОЛОНТЕР, ЛЕГЕНДА
ДОБРОВОЛЬЧОГО РУХУ УКРАЇНИ**

(Житомирський військовий інститут імені С. П. Корольова) 72

Павлик М.

**РОЛЬ ДОБРОВОЛЬЧОГО РУХУ У ВІДНОВЛЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ГВАРДІЇ УКРАЇНИ**

*(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного) 74*

Панчишин А.

**ПРАВОВИЙ СТАТУС ДОБРОВОЛЬЦІВ: ПРОБЛЕМИ ТА
ПЕРСЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

*(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного) 75*

Руденко О.

**ВАСИЛЬ СЛПАК: ОПЕРНИЙ СПІВАК-ВОЇН,
ЯКИЙ СТАВ ГЕРОЄМ УКРАЇНИ**

(Львівський історичний музей) 78

Сухобокова О.

**АМЕРИКАНСЬКІ ТА КАНАДСЬКІ УКРАЇНЦІ-ДОБРОВОЛЬЦІ НА
ЗАХИСТІ УКРАЇНИ В 2022 – 2024 рр.**

(Київський національний університет імені Тараса Шевченка) 81

Терук В.

**УЧАСТЬ ДОБРОВОЛЬЧОГО ПІДРОЗДІЛУ «АЗОВ» В ОПЕРАЦІЇ ЗІ
ЗВІЛЬНЕННЯ МАРІУПОЛЯ У 2014 РОЦІ**

(Львівський національний університет імені Івана Франка) 83

Файфура М., Цегельник В., Задорожний В.

СТАНОВЛЕННЯ «АЗОВУ» В ДОБРОВОЛЬЧОМУ РУСІ УКРАЇНИ

*(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного) 86*

СЕКЦІЯ 3
«МУЗА З МЕЧЕМ У РУЦІ ...»: УКРАЇНСЬКИЙ ДОБРОВОЛЬЧИЙ РУХ
У ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКОМУ ДИСКУРСІ

Бабій І.

КОНЦЕПТ «ДІМ» У ПРОЄКТІ ДОБРОВОЛЬЦЯ ОСТАПА
СЛИВИНСЬКОГО «СЛОВНИК ВІЙНИ»

(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності) 87

Вигівська О., Шишкін С.

СИМВОЛКА ТА ГЕРАЛЬДИКА УКРАЇНСЬКИХ ДОБРОВОЛЬЧИХ
ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ

(Житомирський військовий інститут ім. С. П. Корольова) 89

Деміхова С.

ЛИЦАР ДОБРОЇ ВОЛІ

(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного) 90

Кравець Н.

МИТЦІ-ДОБРОВОЛЬЦІ НА ЗАХИСТІ СВОБОДИ УКРАЇНИ

(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного) 93

Резуненко Д., Резуненко А.

МИСТЕЦТВО СПРОТИВУ: ДОБРОВОЛЬЦІ КУЛЬТУРНОГО
ФРОНТУ

(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного) 95

Рожкова Л., Кузьменко Н.

«УКРАЇНСЬКА МУЗА НЕ ЗМОВКАЛА НАВІТЬ ПІД ГУРКОТОМ
ГАРМАТ»

(Сумський національний аграрний університет) 96

Хлипавка Г., Дида К.

МІЖ МИСТЕЦТВОМ І ВІЙНОЮ: ВАЛЕРІЙ ПУЗІК

(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності) 99

Церковняк-Городецька О.

РОЛЬ ВИДАННЯ «НАРОДНІ ГЕРОЇ УКРАЇНИ. ІСТОРІЇ
СПРАВЖНІХ» У ЗБЕРЕЖЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

(Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації
імені Героїв Крут) 102

Наукове видання

**ДОБРОВОЛЬЦІ НА ЗАХИСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ:
ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ**

IV Всеукраїнська наукова конференція
14 березня 2025 р.

Збірник тез доповідей

****Відповідальність за зміст та достовірність інформації, поданої у
збірнику тез доповідей, несуть автори.***

Здано до випуску (ПДФ) 10.03.2025 р.
Формат 61x86/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 7,5
Замовлення № 9

Видавець та виготовлювач – Національна академія
сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
79026, м. Львів, вул. Героїв Майдану, 32
тел.: (032) 258-44-12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3939 від 14.12.2010 р.